

Wielkie projekty w regionach Polski

Odpowiedzi na wielkie wyzwania i niepokojące
trendy w różnych częściach kraju

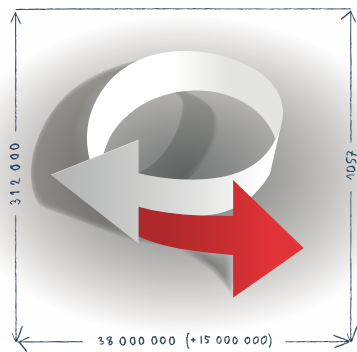
Fundacja Polska Wielki Projekt
www.polskawielkiprojekt.pl
Warszawa 2023

Autorzy:
Łukasz Kordowina, Rafał Pacyno

Opracowanie graficzne:
Wschód Studio

Nakład:
200 sztuk

POLSKA WIELKI PROJEKT

WSTĘP

Niniejszy raport przedstawia ważne z perspektywy regionów wyzwania, które w dużej mierze decydują o pozycji danego miejsca na mapie Polski, a razem składają się na potęgę i atrakcyjność naszego kraju w różnych wymiarach. W ramach projektu realizowanego od trzech lat, w 2023 roku odbyły się ostatnie z 16 regionalnych Kongresów Polska Wielki Projekt. Oznacza to, że w ramach cyklu miały już miejsce spotkania nt. lokalnych i regionalnych problemów każdego z polskich województw. W czasie kongresów PWP w regionach wsłuchiowano się w głos lokalnych społeczności, a niniejszy raport ma na celu przedstawienie i głębszą analizę części kluczowych wyzwań, z jakimi mierzą się Polacy w poszczególnych regionach kraju.

Raport dzieli się na pięć rozdziałów, z których każdy stanowi ważny temat poruszany podczas lokalnych kongresów Polska Wielki Projekt. Oczywiście pierwszym tematem jest gospodarka. Po 2020 roku łańcuchy powiązań na świecie uległy przerwaniu najpierw przez pandemię, następnie przez niedostosowanie podaży do odbudowującego się globalnego popytu, a ostatecznie napaść Rosji na Ukrainę i wprowadzone w reakcji sankcje. Polska liczy na zdobycie znaczących inwestycji firm, które musiały przekierować swoje aktywa lub rozpoczynają nowe inwestycje i szukają bezpieczniejszej lokalizacji, bliżej centrum Europy. Specjalizacje jakie mogą zaoferować poszczególne części kraju powinny być dla nich kluczową informacją, a dla społeczeństw lokalnych, nowe miejsca pracy mogą stanowić impuls do rozwoju.

Kolejnym tematem, jaki porusza raport jest demografia. Polska od dawna znajduje się w niebezpiecznym trendzie starzenia się społeczeństwa, które charakteryzuje większość krajów „bogatej Północy”. Mimo poprawy jakości życia, doświadczamy wyludniania się mniejszych miast i wsi, co w długim terminie jest jednym z najważniejszych wyzwań przed jakimi stoi cała Unia Europejska.

Następnym omówionym problemem jest bezpieczeństwo energetyczne. Polska, mimo że jest krajem uzależniony od importu surowców, przetrwała kryzys energetyczny wywołany przez Ro-

się od końca 2021 roku. Trudno mówić o końcu kryzysu, natomiast wydaje się, że najgorsze już za nami biorąc pod uwagę spadek cen surowców energetycznych w II połowie 2023 roku. Wysokie ceny energii to jednak problem, który nie zniknie zważywszy na obrany przez całą Unię Europejską kierunek przyspieszonej transformacji energetycznej. Jej celem jest zapewnienie samowystarczalności, co w długim terminie może przekładać się na wzrost poziomu bezpieczeństwa energetycznego, jednak w krótkim i średnim okresie stanowi ryzyko wystąpienia niedoborów energii oraz nadmiernych kosztów społecznych.

Wykluczenie transportowe to kolejny problem, który w znacznym stopniu negatywnie odbija się na społeczeństwie. O ile infrastruktura stale się poprawia, o tyle siatka połączeń zarówno kolejowych, jak i autobusowych w niektórych miejscach na mapie Polski kurczy się. Brak połączeń regionalnych ze stolicą województwa wywołuje lawinę konsekwencji w postaci migracji ludności do największych aglomeracji oraz marginalizację mniejszych miast i wsi. Odpływ mieszkańców oznacza odpływ pasażerów, co zmniejsza ekonomiczną opłacalność połączeń, a przez to czasem coraz trudniejsze staje się powrotne skomunikowanie poszczególnych ośrodków.

Na koniec przeanalizowano szanse i zagrożenia dla turystyki w regionach. W 2020 roku miało miejsce drastyczne załamanie ruchu turystycznego na całym świecie, który stopniowo od 2021 roku powraca. Dla Polski ważny jest nie tyle powrót do przedpandemicznej normy, co przyciągnięcie turystów zagranicznych, których przyzwyczajenia siłą rzeczy musiały ulec w ostatnich latach zmianie. Ważne jest też zatrzymanie w kraju Polaków, którzy swoje urlopy w latach 2020-2022 realizowali bardziej lokalnie, ale już w 2023 roku zauważalny był skokowy wzrost zainteresowania powrotem do dalekich podróży. Dla branży to ostatni dzwonek na poprawę niewysokiego do tej pory udziału turystyki w gospodarce.

W raporcie pod lupę wzięto województwa: kujawsko-pomorskie, lubuskie, łódzkie, świętokrzyskie oraz warmińsko-mazurskie. To regiony bardzo zróżnicowane. Niezwykle ważnym jest, aby decydenci polityczni mieli świadomość zróżnicowania problemów w poszcze-

gólnych miejscach na mapie Polski. Autorzy raportu żywią ponadto nadzieję, że opracowanie będzie stanowić ciekawą propozycję dla wszystkich osób otwartych na poznanie mniej scentralizowanej perspektywy na powszechne zagadnienia.

Wnioski dla regionów

Szanse i mocne strony **Kujawsko-pomorskie** Zagrożenia i słabe strony

 Rosnący udział producentów zdrowej żywności.

 Kształtowanie **wysokiej jakości życia** dla młodych rodzin w regionie.

 Duży udział w miksie **stabilnej hydroenergii**.

 Prężna **modernizacja taboru kolejowego**.

 Perspektywa wzrostu liczby kuracjuszy w obliczu trendu starzenia się społeczeństw.

 Obecność **wodochłonnych przetwórstw chemicznych**.

 Wysokie **ujemne saldo przyrostu naturalnego**.

 Ograniczony dostęp mieszkańców do **gazowej sieci dystrybucyjnej**.

 Brak **integracji czasów rozkładów jazdy** sieci transportowej.

 Mała liczba turystów zagranicznych.

Szanse i mocne strony **Lubuskie** Zagrożenia i słabe strony

 Produkcja **wyrobów papierniczych i mięsa drobiowego**.

 Przyrost **emigracji zagranicznej** do regionu.

 Własne, **duże złoża gazu ziemnego**.

 Rosnący **wskaźnik użycia kolei**.

 Bardzo duże zagęszczenie zabytków, szlaków turystycznych i największa **lesistość** w kraju.

 Udział w tworzeniu **rolniczego produktu globalnego**.

 Depopulacja w obszarach oddalonych od miast.

 Uzależnienie od importu energii elektrycznej z innych regionów.

 Używanie **nieefektywnego i niezapewniającego odpowiedniego komfortu taboru kolejowego**.

 Kurcząca się baza hotelowa oraz brak obiektów luksusowych dla **najbogatszych turystów**.

Szanse
i mocne strony

Łódzkie

Zagrożenia
i słabe strony

 Duże zaplecze **firm wysokomarżowych**.

 Niski **wskaźnik obciążenia demograficznego** w powiecie pabianickim i bełchatowskim.

 Potencjał do rozwoju czystej **energetyki jądrowej** wraz z towarzyszącym przemysłem.

 Rozwój **transportu multimodalnego**.

 Duży **udział w rynku targów i konferencji** biznesowych.

 Dostosowanie się przedsiębiorstw do **skraccanego łańcucha dostaw**.

 Suburbanizacja terenów podmiejskich.

 Zagrożenie utraty pozycji centralnego dostawcy elektryczności dla kraju po wygaszeniu bloków węglowych.

 Brak dostępu do transportu kolejowego w niektórych miastach powiatowych.

 Jedna z najniższych intensywności ruchu turystycznego w kraju.

Szanse
i mocne strony

Świętokrzyskie

Zagrożenia
i słabe strony

 Duże złoża **kopalin mineralnych**.

 Niski **ubytek naturalny** w obszarach wiejskich.

 Duży **potencjał dla energetyki prosumenckiej** potwierdzony ponadprzeciętnie wysokim wykorzystaniem dotacji na fotowoltaikę.

 Wysoki udział przewoźników prywatnych w **drogowym przewozie pasażerów**.

 Duża liczba **zabytków uznanych za Pomniki Historii**, w tym jeden wpisany na listę UNESCO.

 Niskie nakłady w rozwój **branż innowacyjnych**.

 Niskie **saldo migracji zagranicznych**.

 Duża energochłonność lokalnej gospodarki.

 Brak przebiegającej transeuropejskiej sieci transportowej.

 Najmniejsza w Polsce liczba odwiedzających turystów **zagranicznych**.

Szanse
i mocne strony

Warmińsko-mazurskie

Zagrożenia
i słabe strony

Rozwój i inwestycje
w **przemysł meblarski**.

Dodatni **przyrost naturalny**
w **obszarach podmiejskich**.

Lokalna energetyka **oparta**
na **źródłach odnawialnych**.

Rozwój infrastruktury drogowej
łącząc województwo nowymi
drogami szybkiego ruchu.

Jedna z najlepiej rozwiniętych
w Polsce **baza obiektów**
agroturystycznych oraz dobra
jakość **infrastruktury hotelowej**.

Ograniczone inwestycje
w **branży innowacyjnej**.

Ubytek ludności w skutek migracji

Duże uzależnienie od importu
energii z innych województw
i związany z tym **koszt przesyłu**.

Brak rozbudowanej **pasażerskiej**
sieci kolejowej.

Ryzyko utraty popytu
na turystykę lokalną,
w tym większą **po odmrożeniu**
podróży zagranicznych.

1. Przemiany demograficzne w regionach

Rafał Pacyno

Intensywność przemian demograficznych powoduje, że ich konsekwencje są coraz częściej nie tylko obowiązkowym tematem debat publicznych, ale także poważnym wyzwaniem w zakresie polityki społecznej dla władz miast i regionów. Efekty migracji, spadku dzietności i starzenia się ludności są szczególnie widoczne w dużych miastach i ich najbliższym otoczeniu¹. Zmiany strukturalne ludności stawiają nowe potrzeby wobec polityki. Dotyczą one w zasadzie wszystkich sfer życia, od gospodarki począwszy – w tym rynku pracy, infrastruktury mieszkaniowej i komunikacyjnej – poprzez edukację, naukę, kulturę i ochronę zdrowia, po sport i rekreację.

1.1. Dynamika procesów demograficznych w Polsce

W Polsce zmiany w podejściu do posiadania dzieci zaczęły być widoczne po 1989 r. Zmiany prokreacyjne były już widoczne w innych krajach zachodnich – spadek płodności i podnoszenie się średniego wieku osób decydujących się na pierwsze dziecko². Liczba urodzeń

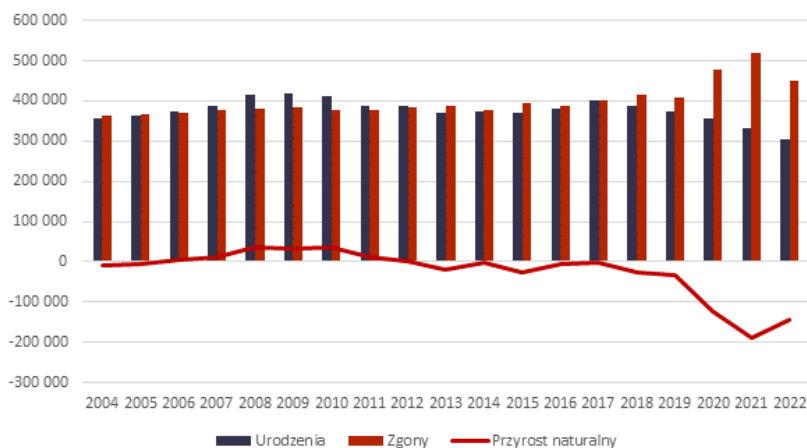
¹ Gołata E., Jonda B., Demografische Entwicklungen In Polen und in Deutschland im Vergleich, Wiesbaden 2008

² D. Holzer-Żelaźewska, K. Tymicki, Cohort and period fertility of Polish women, 1945–2008, „Studia Demograficzne” 2009

w Polsce zmniejszyła się z 562,5 tys. w 1989 roku do 351,1 tys. w roku 2003. Od 2004 roku widoczny był wzrost urodzeń (do 417,6 tys. w roku 2009), a w roku 2010 rozpoczął się kolejny spadek do poziomu 355,3 tys. w 2020 roku³. Odnotowany w 2022 r. spadek liczby urodzeń potwierdza, że Polska rozpoczęła nowy etap kryzysu demograficznego z horyzontem długoterminowym.

Dynamikę rozwoju demograficznego bada się na podstawie współczynnika dzietności (ang. fertility rate), określający średnią liczbę dzieci, które urodziłaby kobieta w ciągu całego okresu rozrodczego (15-49 lat). Dla zapewnienia stabilnego rozwoju demograficznego kraju dany współczynnik musi się plasować na poziomie 2,10 a 2,15, obecnie w Polsce dany współczynnik wskazuje 1,33. Sytuacja spowodowana jest poprzez zmianę percepcji Polaków w jakim wieku należy zakładać rodzinę, o posiadaniu mniejszej liczby dzieci i o samotnym życiu⁴.

Wykres 1. Ruch naturalny w latach 1995–2022

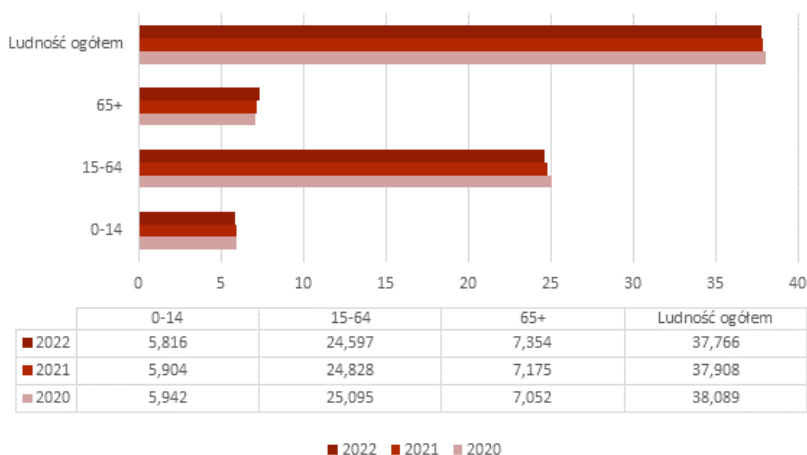
Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych z GUS

³ I. Kotowska, Zmiany demograficzne w Polsce – jakie wyzwania rozwojowe przyniosą?, Fundacja im. Stefana Batorego

⁴ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Fertility_statistics#The_birth_rate_in_the_EU_decreased_at_a_slower_pace_between_2000_and_2021_than_previously

Zwraca się uwagę na zmiany wielkości populacji grup najmłodszych i najstarszych. Utrzymujący się spadek urodzeń spowodował stałe zmniejszanie się liczby dzieci i młodzieży – liczebność tej grupy zmniejszyła się w okresie 2020-2022 o 126 tysięcy⁵. W roku 2012 rozpoczął się trend spadkowy potencjalnych zasobów pracy⁶, który spowodował spadek populacji produkcyjnej w okresie 2020-2022 o prawie pół miliona. Równolegle postępowało starzenie się ludności Polski, skutkujące wzrostem liczby osób starszych i ich udziału w całej populacji. Zwiększająca się liczba osób w wieku poprodukcyjnym jest wynikiem spadku umieralności i wydłużania się życia ludzkiego. Ta grupa osób, w okresie 2020-2022, wzrosła o 300 tysięcy⁷. Na znaczenie tej zmiany dla całej populacji wpływają także spadek płodności i liczby urodzeń.

Wykres 2. Ludność Polski, struktura według wieku, z okresu 2020-2022

Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych z GUS

⁵ Sytuacja demograficzna Polski do 2022 r, GUS, Warszawa 2023

⁶ M. Gradzewicz, J. Growiec, M. Kolasa, Ł. Postek, P. Strzelecki, Poland's uninterrupted growth performance: new growth accounting evidence, „Post-Communist Economies” 2018, nr 30

⁷ Sytuacja demograficzna Polski do 2022 r, GUS, Warszawa 2023

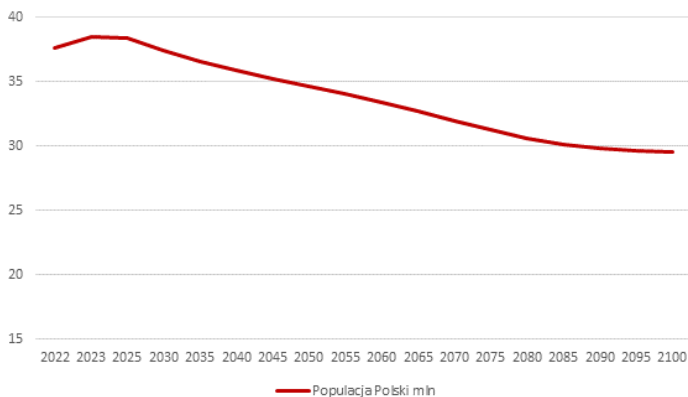
Kalkulacje ludności dla Polski są tworzone regularnie co kilka lat przez różne podmioty (Eurostat, ONZ, GUS). Niezależnie od perspektywy prognozy wskazują one zgodnie na następujące problemy⁸:

- systematyczne zmniejszanie się liczby ludności;
- stały spadek liczby dzieci i młodzieży oraz ich udziału w ogólnej liczbie ludności;
- starzenie się społeczeństwa – wzrost udziału w ogóle populacji osób w wieku 65+.

Zmiany ludnościowe Polski stanowią trwałą konsekwencję zarówno przeszłych trendów płodności, umieralności i migracji, jak i wynikającej z nich struktury wieku w początkowym roku całego okresu przewidywań⁹.

Przyszłe zmiany ludności w Polsce do roku 2100 przedstawiono na podstawie ostatniej projekcji ludności Eurostatu EUROPOP2023. Przewiduje się, że wielkość populacji Polski zmniejszy się o prawie 8,3 mln osób (blisko 22%), z 37,76 mln w 2022 roku do 29,5 mln w roku 2100. Do 2035 roku spadek będzie wolniejszy, zaś później przyspieszy.

Wykres 3. Dynamika liczby ludności Polski w latach 2022-2100

Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych Eurostat

⁸ D. Lewicka, Bezpieczeństwo demograficzne Państwa – implikacje dla Polski, Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego 2016

⁹ ONZ, World Population Prospects, Highlights, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, New York 2019

1.2. Dynamika migracji i urbanizacji w Polsce

Na obszarze Polski od czasu transformacji ustrojowo-gospodarczej doszło do istotnych przemieszczeń ludności. Migracje stały się decydującym czynnikiem zmian demograficznych zarówno kraju jako całości, jak i poszczególnych regionów. Nasilenie mobilności dotyczyło w różnych okresach, nie tylko migracji zewnętrznych, ale również wewnętrznych. Kryzys gospodarczy na Ukrainie doprowadził do szybkiego wzrostu migracji do Polski, który wcześniej utrzymywał się na niskim poziomie¹⁰. Kryzys na Ukrainie wzbudził rosnącą migrację zarobkową do Polski, co zmniejszyło liczbę wakatów na rynku pracy. Jednocześnie w ostatnim dwudziestoleciu wzmogły się migracje wewnętrzne, utworzone poprzez łatwiejszy dostęp do szkolnictwa wyższego oraz powstania trendu suburbanizacji – przemieszczania się ludności w tereny podmiejskie lub wiejskie większych miast regionu¹¹.

Na podstawie raportu Głównego Urzędu Statystycznego o sytuacji demograficznej w Polsce z 2022 r. widoczna jest tendencja przewagi imigracji nad emigracją przez ostatnie 7 lat. W 2022 r. bilans migracji zagranicznych (różnica pomiędzy liczbą osób imigrujących i liczbą osób emigrujących) wyniósł 1,9 tys. Dodatni bilans migracji wynika m.in. z powrotu rodaków z Niemiec i Wielkiej Brytanii. Przy tym Polacy nadal wybierają Niemcy, Wielką Brytanię, Holandię, Norwegię, Stany Zjednoczone i Włochy jako główne kierunki wyjazdu za granicę w celu zarobkowym lub uzyskania wyższego wykształcenia¹².

Imigranci przybywający do Polski w celu zamieszkania na stałe to w znacznej części powracający Polacy – w 2022 r. stanowili 62% ogółu imigrantów. W przypadku imigracji na pobyt stały, podobnie jak w poprzednim roku, w 2022 r. najwięcej osób przybyło z Ukrainy, Wielkiej Brytanii i Niemiec.

¹⁰ <https://forsal.pl/gospodarka/demografia/artykuly/8671878,polska-imigranci-rzeczpospolita-obojska-narodow-plus.html>

¹¹ M. Długosz, r. Szmytkie, Obszary wiejskie w systemie migracji wewnętrznych w Polsce, *Studia Regionalne i Lokalne* 3 2022

¹² Sytuacja demograficzna Polski do 2022 r, GUS, Warszawa 2023

Wykres 4. Saldo migracji zagranicznych Polski w latach 2002-2022

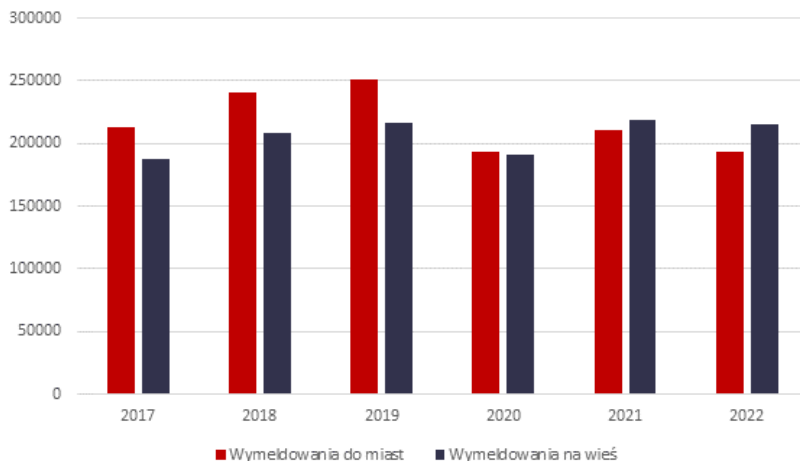

Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych z GUS

Migracje wewnętrzne są jednym z głównych czynników odpowiedzialnych za zmiany w ludności terenów wiejskich. Saldo migracji wewnętrznych dla obszarów wiejskich w Polsce jest bliskie zeru, jednak widoczne jest przemieszczanie się ludności z terenów obrzeżnych w stronę obszarów wiejskich dużych miast. Suburbani-
zacja stała się czynnikiem zwiększającym zróżnicowania zaludnienia obszarów wiejskich¹³. Od kilkunastu lat, na podstawie danych z GUS, w wyniku migracji wewnętrznych, mieszkańców zyskują tereny wiejskie – w 2022 r. liczba wymeldowań z miast na rzecz wsi wynosiła 215 tys., a w odwrotnym kierunku – 193 tys.

¹³ M. Długosz, r. Szmytkie, Obszary wiejskie w systemie migracji wewnętrznych w Polsce, Studia Regionalne i Lokalne 3 2022

Wykres 5. Migracje wewnętrzne na pobyt stały według kierunku (miasto; wieś)

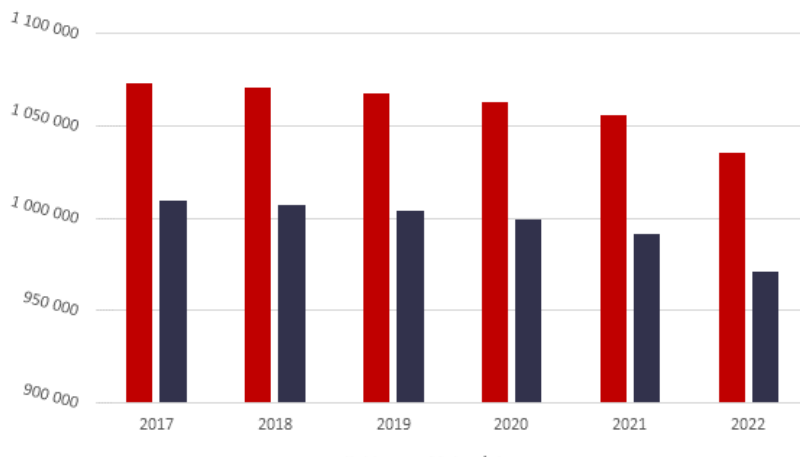
Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych z GUS

1.3. Zmiany demograficzne woj. kujawsko-pomorskiego

Łączna powierzchnia województwa kujawsko-pomorskiego wynosi 17 972 km², zaś liczbę ludności w 2022 r. oszacowano na 2 007 000 – tj. o 3% osób mniej w porównaniu do 2002 r. Kujawsko-pomorskie odpowiada za 5,75% obszaru kraju oraz 5,40% całkowitej populacji Polski. Stopień urbanizacji określono na 61,1% (1 226 201 osób), co plasuje region na siódmym miejscu w kraju. Kujawsko-pomorskie charakteryzuje się ubytkiem rzeczywistym populacji, widocznym szczególnie w drugiej dekadzie XXI wieku. Spadek ludności zauważalny jest przede wszystkim w obszarach miejskich, w których wobec m.in. procesów suburbanizacji i dezurbanizacji występuje odpływ mieszkańców¹⁴. Gęstość zaludnienia osiągnęła 116 osób na km² i była niższa od średniej dla Polski.

¹⁴ W. Gierańczyk, M. Krajewska, Zmiany zachowań migracyjnych w województwie kujawsko-pomorskim, Wiadomości Statystyczne nr 10, 2017

**Wykres 6. Populacja w woj. kujawsko-pomorskim
w okresie 2017-2022**

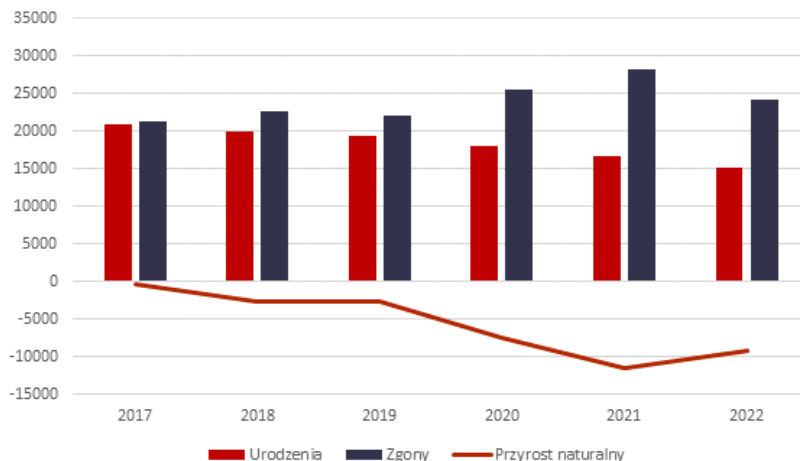

Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych z GUS

Na terenie województwa występowało duże zróżnicowanie wielkości przyrostu naturalnego. Do obszarów charakteryzujących się wyraźną przewagą liczby urodzeń nad liczbą zgonów, należały gminy położone w strefie podmiejskiej Bydgoszczy i Torunia oraz północno-zachodnia i północno-wschodnia część regionu. W południowej części województwa, miała miejsce koncentracja gmin o niekorzystnych wartościach przyrostu naturalnego, co jest w dużej mierze pochodną starzenia się społeczeństwa¹⁵.

¹⁵ Raport o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa kujawsko-pomorskiego 2023, GUS 2023

**Wykres 7. Przyrost naturalny w latach 2017-2022
w woj. kujawsko-pomorskim**

Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych z GUS

Pod koniec 2022 r. w województwie kujawsko-pomorskim liczba osób w wieku przedprodukcyjnym, tj. poniżej 18. roku życia wyniosła 367 tys. osób i zmniejszyła się w stosunku do 2021 r. o 1,1%. W danym regionie liczba osób w wieku przedprodukcyjnym wynosiła 18,3% ogółu ludności i pozostała na zbliżonym poziomie w porównaniu do roku 2021¹⁶. W 2022 r. liczba ludności w wieku powyżej 65. roku życia wzrosła o 1,6% w porównaniu z 2021 r.

Jednym z głównych czynników wpływających na utrzymujący się spadek liczby ludności w województwie są ruchy migracyjne. W latach 2017-2022, co roku w wyniku migracji ubywało średnio 2078 osób, co oznacza, że w sześciu analizowanych latach region utracił łącznie 12,4 tys. mieszkańców. Tym samym kujawsko-pomorskie zaliczyć można do grupy województw tracących ludność w wyniku migracji, ale o średnim nasileniu.

Województwo kujawsko-pomorskie charakteryzuje się stosunkowo niewielkim rejestrowanym obrotem migracyjnym z zagranicą

¹⁶ Raport o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa kujawsko-pomorskiego 2023, GUS 2023

na tle pozostałych województw. Wielkość salda podlegała bardzo dużym wahaniom corocznym, co pokazano w poniższej tabeli – dodatnie saldo migracji zagranicznych w 2021 r. oraz ujemne saldo w 2022 r. Wzrost gospodarczy, zmiany w polityce zatrudnienia oraz poprawy efektywności procedur wizowych powodują, że liczba cudzoziemców przyjeżdżających do Polski, także i do województwa kujawsko-pomorskiego, rośnie. Określając kraj macierzysty imigrantów oraz powody migracji, mamy do czynienia z dwoma różnymi grupami imigrantów, których napływ wywołuje nieco inne skutki dla województwa. Pierwsza grupa migruje z przyczyn ekonomicznych. Imigranci zarobkowi odgrywają znaczącą rolę na rynku pracy. Druga grupa obejmuje imigrantów politycznych, przede wszystkim uchodźców z Afryki i Azji – obecnie mamy stosunkowo niewielki napływ imigrantów tej grupy w rejestrowanym obrocie w Polce¹⁷. Należy także wspomnieć o ludności ukraińskiej uciekającej przed działaniami wojennymi w swym kraju. Ta grupa uchodźców nie jest rejestrowana w obrocie migracyjnym Polski na podstawie ustawy z dnia 13 czerwca 2023 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polski, ale tworzy znaczne wyzwanie demograficzne dla regionów Polski. Dla osób z Ukrainy, korzystających ze specjalnego statusu ochronnego, na terenie województwa powstały punkty recepcyjne w Bydgoszczy i Toruniu oraz w każdej ze 144 gmin województwa¹⁸. Zgodnie z komunikatem Wojewody na terenie województwa przebywa 25-30 tys. uchodźców z Ukrainy¹⁹. Działania związane z integracją cudzoziemców posiadających status na pobyt czasowy lub stały w województwie kujawsko-pomorskim odbywa się w miejscowości Grupa koło Grudziądza, gdzie znajduje się 1 z 12 ośrodków dla cudzoziemców w kraju²⁰.

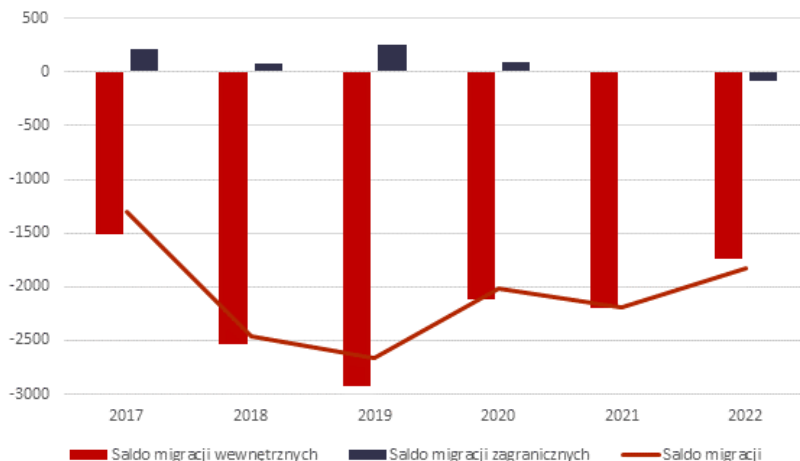
¹⁷ W. Gierańczyk, M. Krajewska, Zmiany zachowań migracyjnych w województwie kujawsko-pomorskim, Wiadomości Statystyczne nr 10, 2017

¹⁸ Rekomendacje dla instytucji i organizacji współpracujących z klientem cudzoziemskim w województwie kujawsko-pomorskim, Wojewoda Kujawsko-Pomorski, Fundacja Emic, Bydgoszcz 2022

¹⁹ <https://www.portalsamorzadowy.pl/polityka-i-społeczenstwo/kujawsko-pomorskie-regionie-przebywa-25-30-tys-uchodzcow;365840.html>

²⁰ <https://samorząd.pap.pl/kategoria/archiwum/uchodzczy-sa-ok-w-osrodku-grupa-mieszkajac-glownie-ukraincy-gruzini-i-czeczeni>

**Wykres 8. Migracje na pobyt stały w latach 2017-2022
w woj. kujawsko-pomorskim**

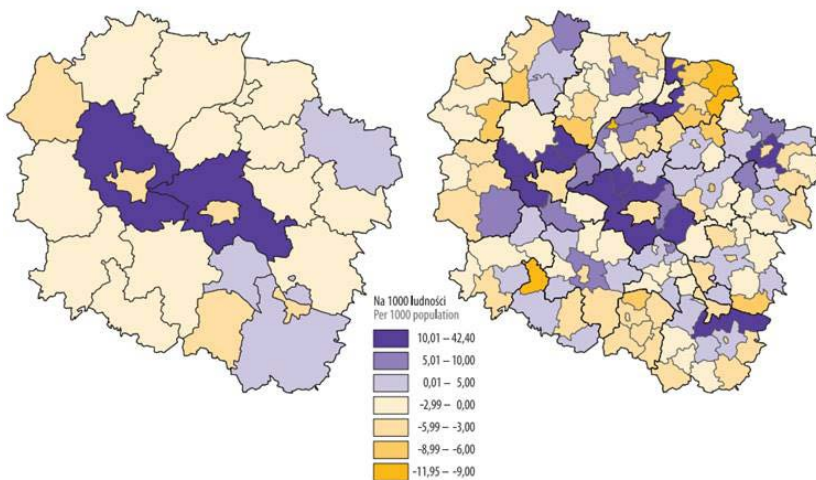
Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych z GUS

Większe znaczenie dla woj. kujawsko-pomorskiego w rejestrowanym obrocie ludności ma wewnętrzny obrót migracyjny na terenie województwa oraz do innych województw. Analiza kierunków migracyjnych wyraźnie wskazuje na obecność trzech dominujących trendów zarówno w przypadku odpływu, jak i napływu migracyjnego. Migranci z kujawsko-pomorskiego najczęściej osiedlali się w województwach: pomorskim, wielkopolskim i mazowieckim. Z tych samych województw pochodziło także najwięcej osób osiedlających się w województwie kujawsko-pomorskim²¹. Jednak podkreślić należy, że przybywających z innych województw jest znacząco mniej niż wyjeżdżających. Dla oceny procesów migracyjnych w województwie niezbędna jest również analiza migracji wewnętrznych, która pozwala wskazać obszary bardziej atrakcyjne do zamieszkania, ukazując jednocześnie tereny dużego odpływu migracyjnego. W 2022 roku kierunkiem migracyjnym były powiaty bydgoski oraz toruński. Do pozostałych atrakcyjnych migracyjnie obszarów należy zaliczyć po-

²¹ Raport o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa kujawsko-pomorskiego 2023, GUS 2023

zostały duże miasta oraz gminy położone w strefach podmiejskich największych miast, co potwierdza nie tylko bezwzględna zmiana liczby ludności, ale również wielkość migracji przeliczona na 1000 mieszkańców na poniższej mapie.

**Mapa 1. Saldo migracji ludności na pobyt stały w 2022 r.
w woj. kujawsko-pomorskim**

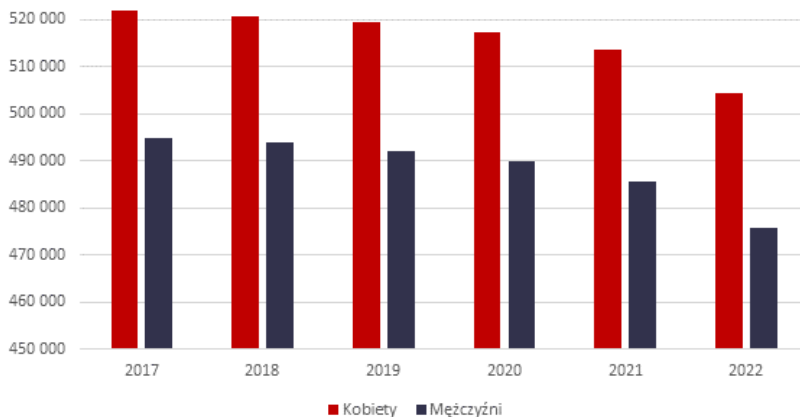

Źródło: „Raport o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa kujawsko-pomorskiego 2023” GUS

1.4. Zmiany demograficzne woj. lubuskiego

Województwo lubuskie położone jest w zachodniej części Polski. Jego powierzchnia wynosi 13 988 km² (4,5% powierzchni kraju), co plasuje je na 13. miejscu wśród polskich województw. Region z liczbą mieszkańców nieco poniżej 1 mln osób, jest drugim województwem w kraju o najmniejszej liczbie ludności (po województwie opolskim). Lubuskie od wschodu graniczy z województwem wielkopolskim, od południa z województwem dolnośląskim, natomiast od północy z województwem zachodniopomorskim. Zachodnia granica regionu stanowi jednocześnie granicę Polski z Niemcami i pokrywa się w całości z odcinkami dwóch rzek – Odry i Nysy Łużyckiej.

Wykres 9. Populacja woj. lubuskiego w okresie 2017-2022

Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych z GUS

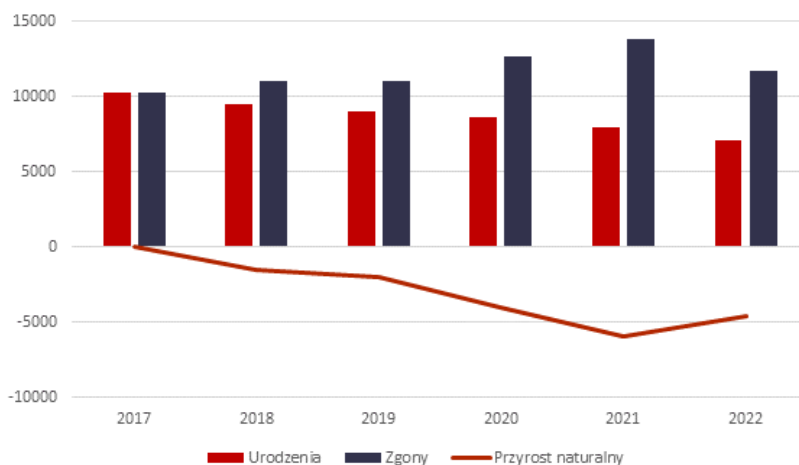
Liczba ludności województwa w 2022 r. wynosiła ok. 979 900 osób. W porównaniu do 2017 r. ubyło prawie 37 tys. mieszkańców, co było spowodowane przede wszystkim odpływem migracyjnym ludności. Ponadto zanotowano pogorszenie sytuacji w zakresie przyrostu naturalnego.

W lubuskim ruch naturalny w latach 2017-2022 przybrał negatywne wyniki, liczba zgonów przekroczyła liczbę urodzeń. Zdecydowanie mniejsza liczba kobiet w wieku rozrodczym będzie miała negatywny wpływ także na przyszłą liczbę urodzeń. Według prognoz GUS w województwie przewidywany jest ujemny przyrost naturalny²². Zmiany w strukturze ludności tworzone są poprzez pogarszającą się relację liczby ludności w wieku poprodukcyjnym do liczby ludności w wieku produkcyjnym, którą odzwierciedla wskaźnik obciążenia demograficznego. W 2022 r. w województwie lubuskim na 100 osób w wieku produkcyjnym przypadały 30,1 osoby w wieku poprodukcyjnym. Największą liczbę ludności w wieku poprodukcyjnym w przeliczeniu na 100 osób w wieku produkcyjnym notowano w powiatach:

²² Sytuacja demograficzna Polski do 2022 r, GUS, Warszawa 2023

Nowa Sól (37,5), Miasto Szprotawa (37,4) oraz w Krośnie Odrzańskim (37,1). Z kolei najmniejsze obciążenie ludności w wieku produkcyjnym występowało w obszarze wiejskim Słubice, w którym wskaźnik obciążenia demograficznego wyniósł 17,2²³.

Wykres 10. Przyrost naturalny w latach 2017-2022 w woj. lubuskim

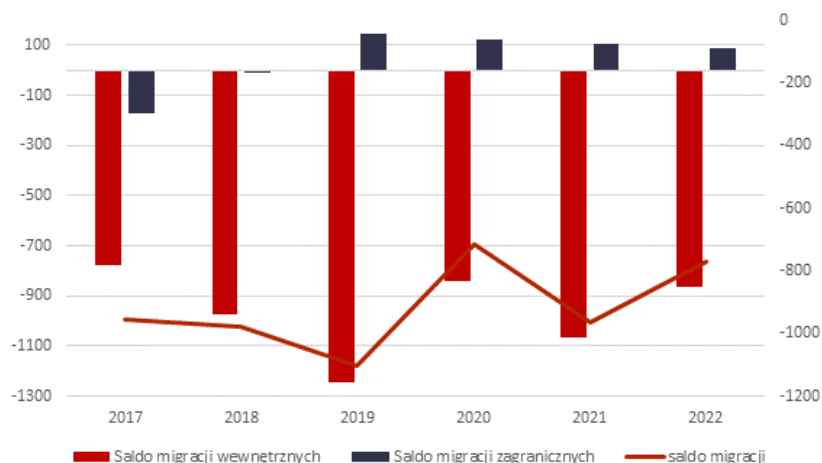
Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych z GUS

Jednym z głównych czynników wpływających na utrzymujący się spadek liczby ludności w województwie są także ruchy migracyjne. W latach 2017-2022, co roku w wyniku migracji ubywało średnio 894 osób, co oznacza, że w sześciu analizowanych latach region utracił łącznie 5,3 tys. mieszkańców. Patrząc na saldo emigracji zagranicznych w regionie widoczny jest brak zasadniczego wpływu na rozwój demograficzny w województwie. Najczęstszym przypadkiem imigracji zagranicznej w woj. lubuskim są rodziny z dziećmi powracających rodaków. Decydującą rolę w kształtowaniu się liczby ludności odgrywają przemieszczenia populacji wewnątrz województwa, jak i między województwami. Dla osób z Ukrainy, korzystających ze specjalnego statusu ochronnego, na terenie województwa powstały punkty recep-

²³ Raport o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa lubuskiego 2023, GUS 2023

cyjne w Gorzowie Wielkopolskim i Zielonej Górze oraz przygotowano kilka tysięcy miejsc noclegowych²⁴. Na podstawie danych ZUS-u na terenie województwa przebywa 34 tys. uchodźców z Ukrainy²⁵.

Wykres 11. Migracje na pobyt stały w latach 2017-2022 w woj. lubuskim

Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych z GUS

Większe znaczenie dla woj. lubuskiego w rejestrowanym obrocie ludności ma wewnętrzny obrót migracyjny na terenie województwa oraz do innych województw. Wśród mieszkańców województwa lubuskiego najczęściej wybieranymi kierunkami migracji między wojewódzkich od lat były województwa: wielkopolskie, dolnośląskie i zachodniopomorskie, a także województwo mazowieckie²⁶. Idąc krajowym trendem woj. lubuskie także doświadcza procesu suburbanizacji, poprzez który ludność przemieszcza się do terenów podmiejskich większych centrów. W badanym okresie głównym kierunkiem

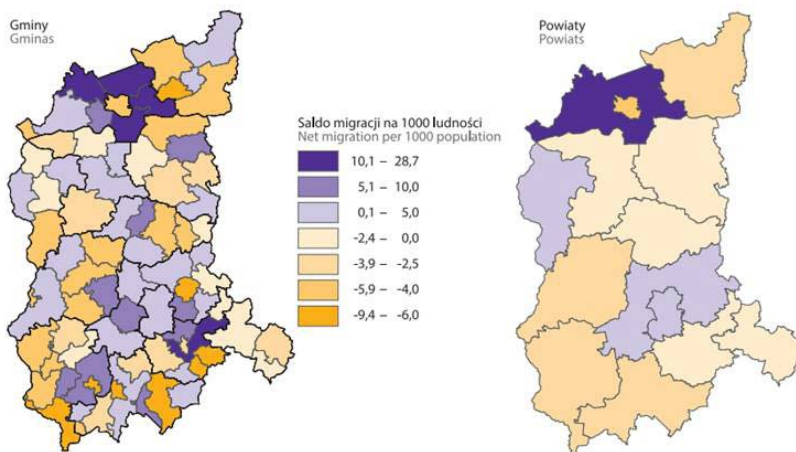
²⁴ <https://gazetalubuska.pl/w-gorzowie-i-zielonej-gorze-powstaly-punkty-informacyjne-dla-ukraincow/ar/c3-16069945>

²⁵ <https://gorzow.tvp.pl/71529874/w-lubuskiem-rosnie-liczba-przedsiębiorstw-otwieranych-przez-obcokrajowcow>

²⁶ Raport o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa lubuskiego 2023, GUS 2023

migracyjnym były powiaty gorzowski, zielonogórski oraz słubicki. Do pozostałych atrakcyjnych migracyjnie obszarów zaliczyć należy pozostałe duże miasta oraz gminy położone w strefach podmiejskich największych miast²⁷.

Mapa 2. Saldo migracji ludności na pobyt stały w 2022 r. w woj. lubuskim

Źródło: „Raport o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa lubuskiego 2023” GUS

1.5. Zmiany demograficzne woj. łódzkiego

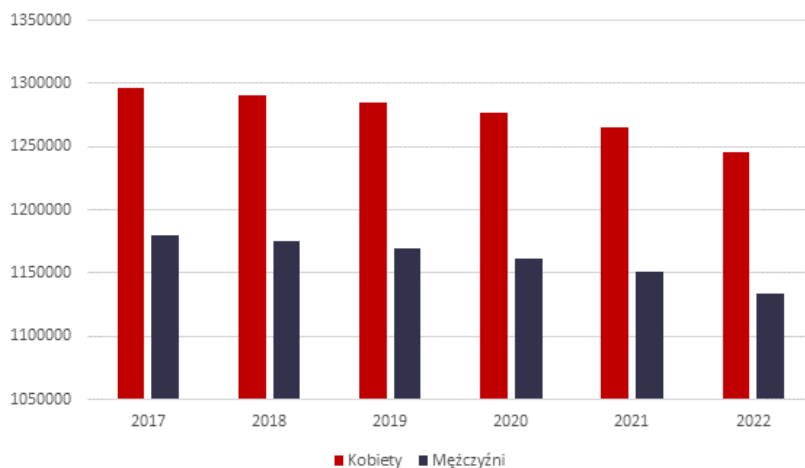
Łączna powierzchnia województwa łódzkiego wynosi 18 219 km², zaś liczbę ludności w 2022 roku oszacowano na 2 378 000. Stopień urbanizacji określono na 63,8% (1 517 472 osób). Woj. łódzkie charakteryzuje się ubytkiem rzeczywistym populacji, widocznym szczególnie w drugiej dekadzie XXI wieku. Spadek ludności zauważalny jest przede wszystkim w obszarach miejskich²⁸. Gęstość zaludnienia osiągnęła 136 osób na km² i była wyższa od średniej dla Polski. Notuje

²⁷ Tamże

²⁸ J. Hryniewicz, A. Potrykowska, Sytuacja demograficzna województwa łódzkiego jako wyzwanie dla polityki społecznej i gospodarczej, Warszawa 2017

się tu jeden z najniższych w kraju udziałów ludności w wieku 0-18 lat oraz najwyższy udział ludności w wieku 65+, czego skutkiem jest wysoka wartość wskaźnika obciążenia demograficznego, wynosząca w 2022 r. 34,1 osób w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym. Na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS najgorszą sytuacją pod tym względem charakteryzuje się Piątek oraz Kutno (40 i 41), najlepszą zaś Kleszczów oraz Pabianice (ok. 18 i ok. 21), gdzie mieszka największy odsetek osób w wieku produkcyjnym²⁹.

Wykres 12. Populacja w woj. łódzkim w okresie 2017-2022

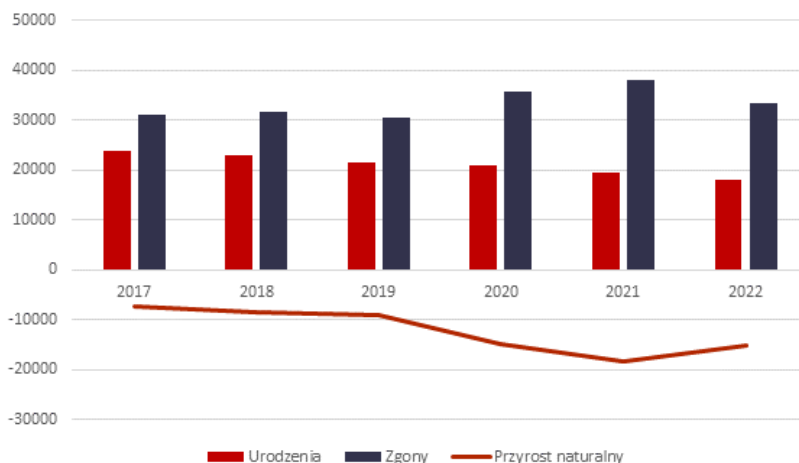
Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych z GUS

Województwo łódzkie charakteryzuje się bardzo trudną sytuacją demograficzną. Od 2017 roku liczba ludności w województwie spadła o 106,8 tys. osób, a tempo wyludniania się jest jednym z najwyższych w kraju. Główną przyczyną jest ubytek naturalny, będący wynikiem wysokiej liczby zgonów i niskiej liczby urodzeń. Spadek liczby ludności to wynik negatywnego przyrostu naturalnego oraz negatywnego salda migracji, przy czym ujemny przyrost naturalny

²⁹ Rozwój regionalny Polski – raport analityczny 2022, GUS 2023

był dominującą składową³⁰. Długotrwały ujemny przyrost naturalny wynika z niskiej płodności i wysokiej umieralności. O ile niska płodność nie wyróżnia Łódzkiego na tle innych województw, to umieralność jest wyższa niż w innych regionach Polski³¹.

Wykres 13. Przyrost naturalny w latach 2017-2022 w woj. łódzkim

Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych z GUS

Na spadek liczby ludności województwa łódzkiego wpływ miało także, obok ujemnego przyrostu naturalnego, ujemne saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych ludności na pobyt stały. W 2022 roku, w województwie łódzkim, zameldowało się blisko 22,3 tys. osób z innych województw i zagranicy. Jednocześnie 23,88 tys. osób wyemigrowało z regionu³². Saldo migracji stałej ukształtowało się zatem na poziomie minus 1,5 tys. osób (wobec minus 2,1 tys. osób w 2021 r.). Przy czym saldo migracji zagranicznych za ostatnie pięć lat wskazuje dodatnią wartość. Najczęściej do woj. łódzkiego imigrują osoby z Niemiec i Wielkiej Brytanii. Należy także podkreślić znaczący wzrost

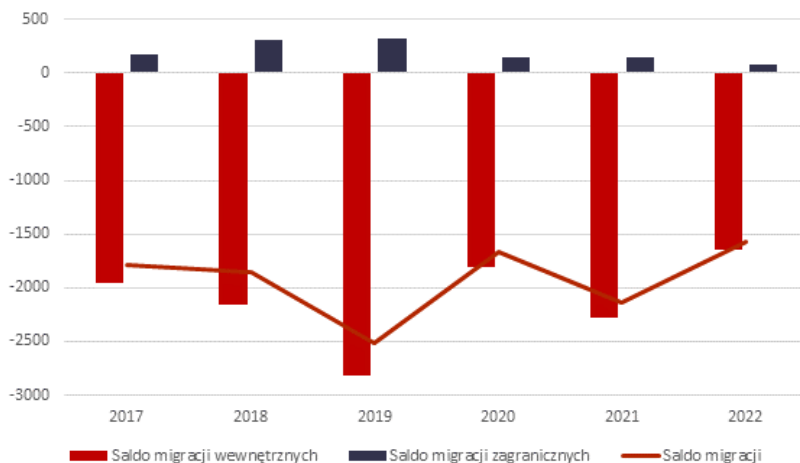
³⁰ Raport o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa łódzkiego 2022, GUS 2022

³¹ Tamże

³² Dane opracowane z Banku Danych Lokalnych GUS

liczby migrantów z Ukrainy spowodowany sytuacją gospodarczą i polityczną w związku z wojną. Dla osób z Ukrainy, korzystających ze specjalnego statusu ochronnego, na terenie województwa powstały punkty recepcyjne w Łodzi a Sejmik Województwa Łódzkiego przeznaczył 11 mln złotych na 111 projektów na pomoc dla obywateli Ukrainy³³. Na terenie województwa przebywa około 90 tys. uchodźców z Ukrainy³⁴. Z kolei mieszkańcy województwa łódzkiego chętnie emigrują do Wielkiej Brytanii, Niemiec, Holandii oraz Stanów Zjednoczonych³⁵.

Wykres 14. Migracje na pobyt stały w latach 2017-2022 w woj. łódzkim

Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych z GUS

Podobnie jak w latach poprzednich, migracje wewnątrz województwa lub do innych województw skutkowały ujemnym saldem migracyjnym. Osoby z woj. łódzkiego najczęściej osiedlały się w wo-

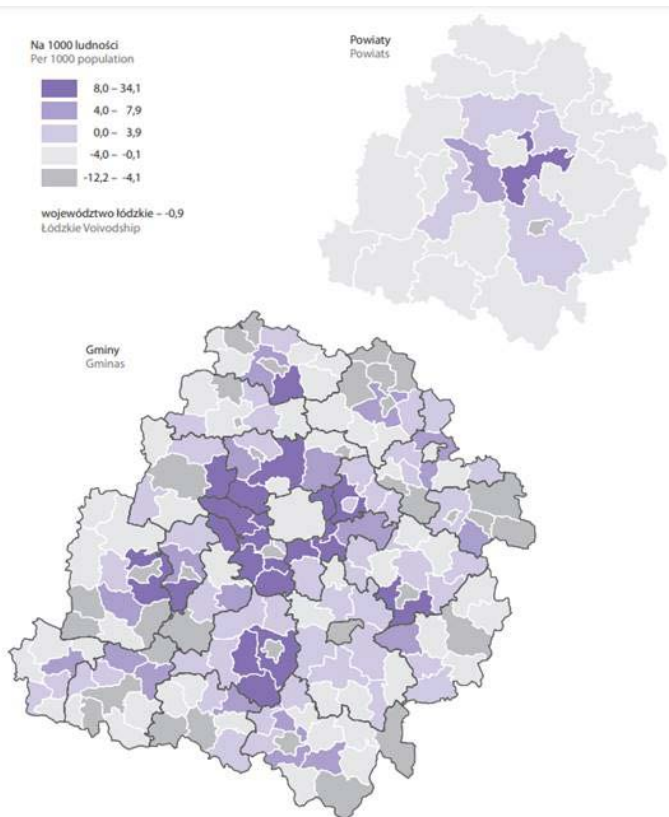
³³ <https://www.lodzkie.pl/wojewodztwo/wojew%C3%B3dzka-rada-dialogu-spo%C5%82ecznego/sytuacja-uchod%C5%BAC%C3%B3w-z-ukrainy-na-posiedzeniu-plenarnym-wrds>

³⁴ <https://www.lodzkie.pl/wojewodztwo/wojew%C3%B3dzka-rada-dialogu-spo%C5%82ecznego/sytuacja-uchod%C5%BAC%C3%B3w-z-ukrainy-na-posiedzeniu-plenarnym-wrds>

³⁵ Raport o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa łódzkiego 2022, GUS 2022

jewództwach: mazowieckim, śląskim, dolnośląskim oraz wielkopolskim. Z tych samych województw pochodziło także najwięcej chętnych do osiedlenia się w regionie łódzkim. Na podstawie danych z GUS, w 2022 r. głównym kierunkiem migracyjnym były powiaty łódzki wschodni oraz pabianicki. Atrakcyjne są także pozostałe duże miasta oraz gminy położone w strefach podmiejskich największych miast, co potwierdza nie tylko bezwzględna zmiana liczby ludności, ale również wielkość migracji przeliczona na 1000 mieszkańców³⁶.

Mapa 3. Saldo migracji ludności na pobyt stały w 2022 r. w woj. łódzkim

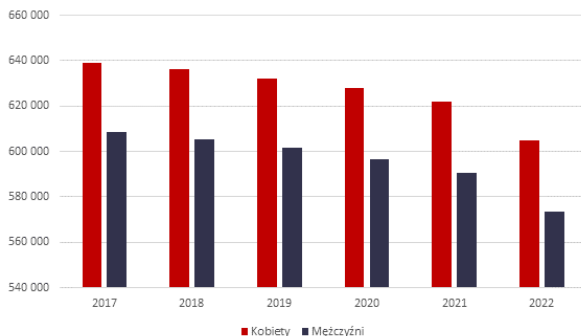
Źródło: „Raport o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa łódzkiego 2023” GUS

³⁶ Raport o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa łódzkiego 2023 GUS

1.6. Zmiany demograficzne woj. świętokrzyskiego

Województwo świętokrzyskie położone jest w południowo-wschodniej części Polski. Zajmuje powierzchnię 11 711 km, co stanowi 3,7% obszaru Polski. Pod względem wielkości należy do najmniejszych województw w kraju i zajmuje 15. miejsce, jedynie przed województwem opolskim (3%). W ramach sieci administracyjnej region podzielony jest na 13 powiatów i jedno miasto na prawach powiatu. W 2022 roku liczba mieszkańców w województwie świętokrzyskim wynosiła ok. 1 178 000 osób i w porównaniu do roku 2021 zmniejszyła się o 34 400 osób. Widoczne jest nasilające się w woj. świętokrzyskim zjawisko starzenia się społeczeństwa – coraz więcej ludzi w wieku 65+ w porównaniu do ludności w wieku produkcyjnym, co odzwierciedla wskaźnik obciążenia demograficznego. W 2022 r. w województwie lubuskim na 100 osób w wieku produkcyjnym przypadały 30,9 osoby w wieku poprodukcyjnym. Największą liczbę ludności w wieku poprodukcyjnym w przeliczeniu na 100 osób w wieku produkcyjnym notowano w powiecie opatowskim (63,7), powiecie wodzisławskim (46) oraz w powiecie koneckim (45,4). Z kolei najmniejsze obciążenie ludności w wieku produkcyjnym występowało w Strawczynie, gdzie wskaźnik obciążenia demograficznego wyniósł 19,7³⁷.

Wykres 15. Populacja w woj. świętokrzyskim w okresie 2017-2022

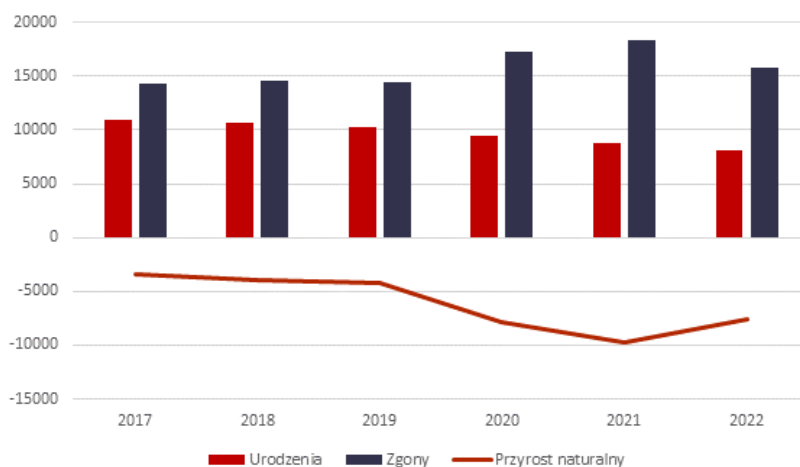

Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych z GUS

³⁷ Sytuacja demograficzna Polski do 2022 r, GUS, Warszawa 2023

W woj. świętokrzyskim ruch naturalny od 1998 r. przybiera negatywne wyniki. We wszystkich powiatach w woj. świętokrzyskim w 2022 roku odnotowano ujemny przyrost naturalny. Gorsza sytuacja przyrostu jest widoczna w miastach regionu. Jedynie w powiatach koneckim, skarżyskim, staszowskim i włoszczowskim widoczny jest większy ubytek naturalny na terenach wiejskich. Powiatami, gdzie sytuacja była najgorsza były: skarżyski, ostrowiecki i pińczowski³⁸.

Wykres 16. Przyrost naturalny w latach 2017-2022 w woj. świętokrzyskim

Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych z GUS

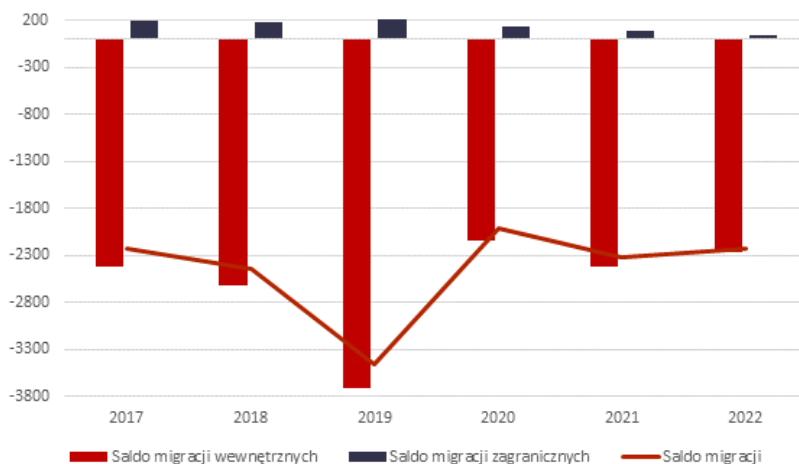
Województwo świętokrzyskie cechuje się stosunkowo niewielkim rejestrowanym obrotem migracyjnym z zagranicą, na tle pozostałych województw. Od 2016 roku w województwie widoczna jest niewielka dodatnia wartość salda migracyjnego z zagranicy. W 2022 roku w świętokrzyskim saldo liczby zameldowań i wymeldowań osób przyjeżdżających i wyjeżdżających spoza granic kraju wynosiło 40³⁹. Należy także podkreślić znaczący wzrost liczby migrantów z Ukrainy

³⁸ Raport o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa świętokrzyskiego 2023, GUS 2023

³⁹ Dane opracowane z Banku Danych Lokalnych GUS

spowodowany sytuacją gospodarczą i polityczną w związku z wojną. Dla uchodźców z Ukrainy powstał punkt recepcyjny w Kielcach, a Świętokrzyski Urząd Wojewódzki przeznaczył 116 mln złotych na pomoc obywateli Ukrainy⁴⁰. Na terenie województwa, na stan z czerwca 2023 roku, przebywa około 10 tys. uchodźców z Ukrainy⁴¹.

Wykres 17. Migracje na pobyt stały w latach 2017-2022 w woj. świętokrzyskim

Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych z GUS

Migracja wewnętrzna rejestrowana w województwie świętokrzyskim ma o wiele większy wpływ na proces wyludnienia regionu. Corocznie z województwa wymeldowuje się więcej osób niż się w nim osiedla. Na podstawie danych z w 2022 roku 12,8 tys. mieszkańców pozostawiło woj. świętokrzyskie, a zameldowało się 10,5 tys. osób. Saldo migracji wewnętrznych na pobyt stały w województwie świętokrzyskim w 2022 roku wyniosło zatem minus 2,3 tys. osób⁴². W bada-

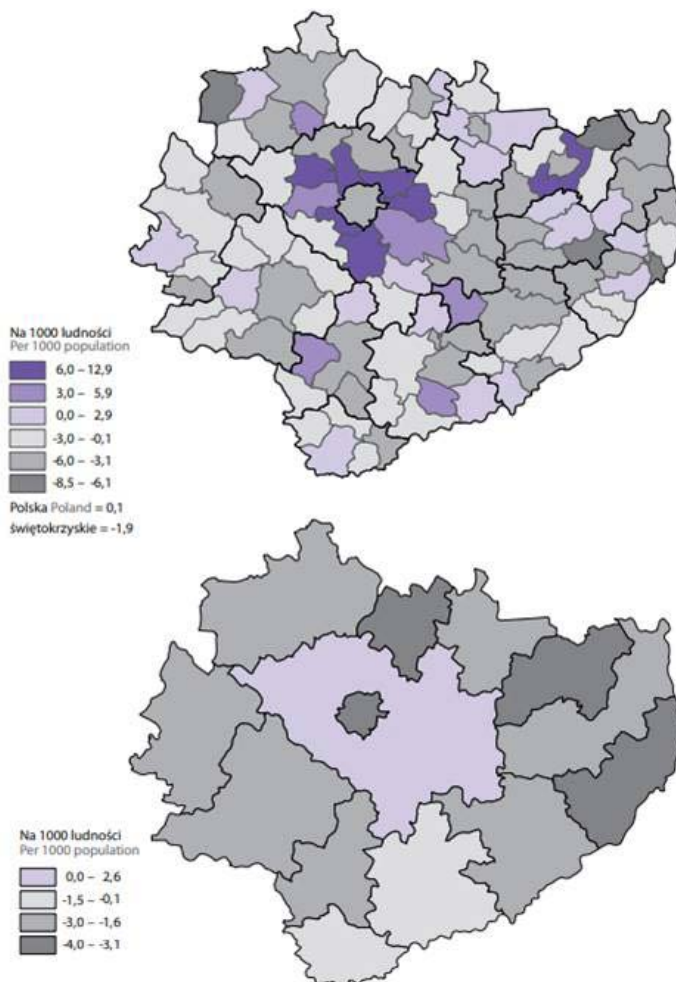
⁴⁰ <https://www.portalsamorzadowy.pl/polityka-i-spoleczenstwo/wojewoda-swietokrzyski-pomagamy-ukrainie-dlatego-ze-chcemy-oni-walcza-za-cala-europe,442919.html>

⁴¹ <https://radiokielce.pl/1064832/swietokrzyskie-wciaz-pomaga-uchodzcom-z-ukrainy/>

⁴² Dane opracowane z Banku Danych Lokalnych GUS

nym okresie głównym kierunkiem migracyjnym były powiaty kielecki oraz ostrowiecki. Atrakcyjne dla przesiedlenia się są pozostałe duże miasta oraz gminy położone w strefach podmiejskich największych miast, co potwierdza wielkość migracji przeliczona na 1000 mieszkańców na mapie poniżej.

**Mapa 4. Saldo migracji ludności na pobyt stały w 2022 r.
w woj. świętokrzyskim**

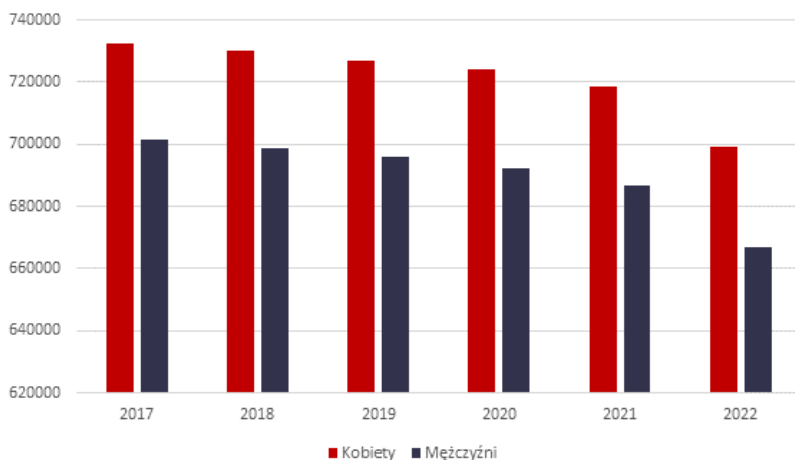

Źródło: „Raport o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa świętokrzyskiego 2023” GUS

1.7. Zmiany demograficzne woj. warmińsko-mazurskiego

Województwo warmińsko-mazurskie leży w północno-wschodniej części Polski i zajmuje 24 173 km². Województwo jest czwartym co do wielkości regionem Polski i zajmuje 7,7% całkowitej powierzchni kraju. Województwo warmińsko-mazurskie w końcu 2022 roku zamieszkiwało ok. 1 366 000 mieszkańców. Czwarte pod względem powierzchni województwo w kraju było zarazem jednym z najmniej zamieszkanym. Gęstość zaludnienia wyniosła 59 osób na 1 km² powierzchni i była niższa od średniej krajowej. Region Warmii i Mazur charakteryzuje się ubytkiem rzeczywistym populacji, gdzie w okresie 2017-2022 ubyło 67,5 tys. mieszkańców.

Wykres 18. Populacja w woj. warmińsko-mazurskim w okresie 2017-2022

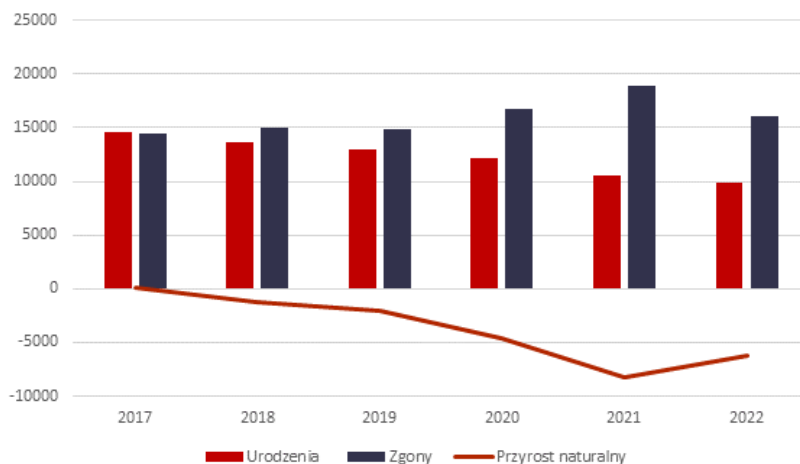

Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych z GUS

Ważnym elementem opisującym sytuację demograficzną w województwie warmińsko-mazurskim są dane dotyczące przyrostu naturalnego. Region Warmii i Mazur charakteryzuje się niższym przyrostem naturalnym w stosunku do ogólnej sytuacji w kraju. Po-

nadto przyrost naturalny w miastach województwa jest niższy od przyrostu naturalnego na wsiach. Do obszarów charakteryzujących się wyraźną przewagą liczby urodzeń nad liczbą zgonów, należały gminy położone w strefach podmiejskich Olsztyna, Szczytna i Iławy. W północnej części województwa miała miejsce koncentracja gmin o ujemnych wartościach przyrostu naturalnego⁴³.

Wykres 19. Przyrost naturalny w latach 2017-2022 w woj. warmińsko-mazurskim

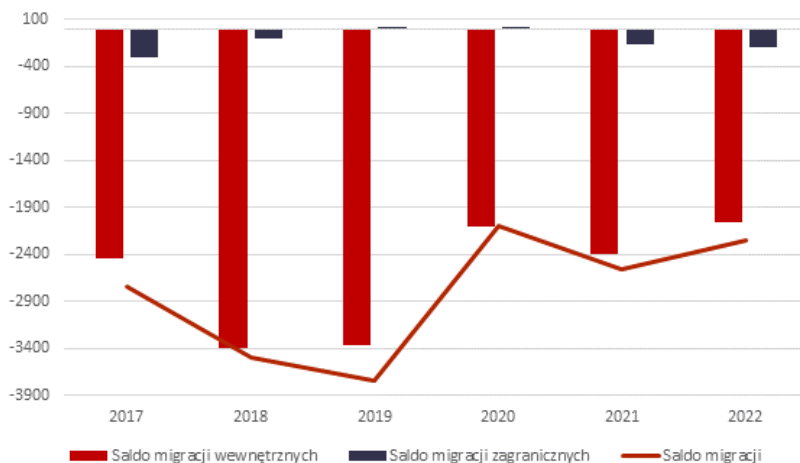
Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych z GUS

W 2022 roku, tak samo jak w poprzednich latach, w województwie warmińsko-mazurskim odnotowano ujemne saldo migracji stałej. Ujemne saldo migracji w województwie w 2022 roku było spowodowane migracją wewnętrzną oraz zagraniczną. Głównym kierunkiem migracyjnym z zagranicą dla województwa kujawsko-pomorskiego była Europa. Wartość salda migracji zagranicznych na pobyt stały dla województwa od 2017 roku utrzymuje się na minusie. W 2022 roku w świętokrzyskim saldo liczby zameldowań i wymel-

⁴³ Raport o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa warmińsko-mazurskiego 2023, GUS, Warszawa 2023

dowań osób przyjeżdżających i wyjeżdżających spoza granic kraju wynosiło -191⁴⁴. Należy także podkreślić znaczący wzrost liczby migrantów z Ukrainy uciekających przed wojną, dla których powstały punkty recepcyjne w największych miastach powiatowych. Na terenie województwa, na stan z kwietnia 2023 roku, przebywa około 2,5 tys. uchodźców z Ukrainy⁴⁵.

Wykres 20. Migracje na pobyt stały w latach 2017-2022 w woj. świętokrzyskim

Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych z GUS

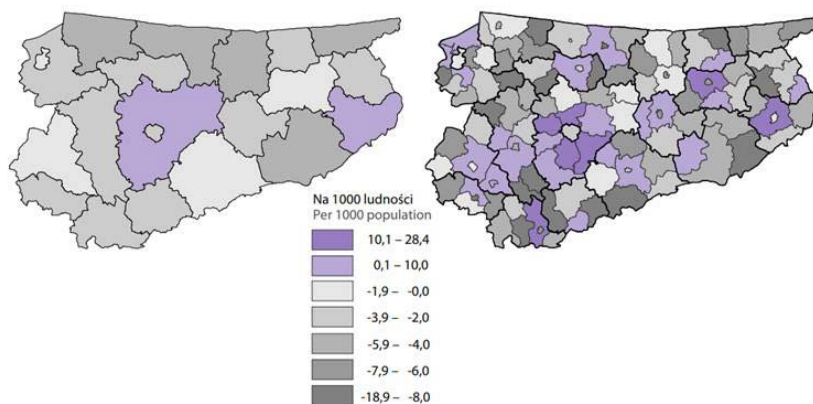
Rejestrowana migracja wewnątrz województwa i do innych województw wpisuje się w krajowy trend suburbanizacji ludności, poprzez który widoczna jest migracja do terenów podmiejskich dużych miast. W 2022 roku w wyniku migracji wewnętrznych liczba mieszkańców województwa zmniejszyła się o 2,1 tys. ludności. Ubytek ludności w ruchu wewnętrznym dotyczył mieszkańców miast. W badanym okresie głównym kierunkiem migracyjnym były powiaty olsztyński

⁴⁴ Raport o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa warmińsko-mazurskiego 2023, GUS, Warszawa 2023

⁴⁵ <https://radiokielce.pl/1064832/swietokrzyskie-wciaz-pomaga-uchodzcom-z-ukrainy/>

oraz elcki. Pozostałe duże miasta regionu oraz gminy podmiejskie danych miast wykazują dodatnie saldo migracji, co potwierdza wielkość migracji przeliczona na 1000 mieszkańców na mapie poniżej⁴⁶.

Mapa 5. Saldo migracji ludności na pobyt stały w 2022 r. w woj. warmińsko-mazurskim

Źródło: „Raport o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa warmińsko-mazurskiego 2023” GUS

1.8. Wnioski

Sytuacja demograficzna w Polsce naśladuje trend rozwojowy pozostałych krajów zachodnich, gdzie widoczne jest szybkie starzenie się społeczeństwa oraz spadek przyrostu naturalnego. Równoległe z procesem starzenia się społeczeństwa widoczny jest także proces wyludniania się, wynikający z ujemnego przyrostu naturalnego, oraz suburbanizacji, wynikający z migracji ludności do terenów podmiejskich. W przemieszczaniu się ludności widoczne są zmiany – Polska staje się krajem imigracyjnym. Przez ostatnie kilka lat notowany jest dodatni bilans migracji zagranicznej. Gwałtowny wzrost migracji nastąpił także w związku z kryzysem polityczno-gospodarczym na Ukrainie.

⁴⁶ Raport o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa warmińsko-mazurskiego 2023, GUS, Warszawa 2023

Wszystkie województwa wpisują się w tendencje krajowe i przeżywają kryzys demograficzny wywołany starzeniem się społeczeństwa, ujemnym bilansem przyrostu naturalnego oraz wysokim stopniem migracji wewnętrznej. Pojawiający się proces suburbanizacji przyciąga ludność województwa do terenów podmiejskich i wiejskich przy największych miastach regionu, powodując wyludnianie się terenów oddalonych. Jako miejsce migracji między województwami osoby z powyższych regionów wybierają województwa bogatsze: Mazowieckie, Wielkopolskie lub Śląskie.

2. Regionalne specjalizacje gospodarcze

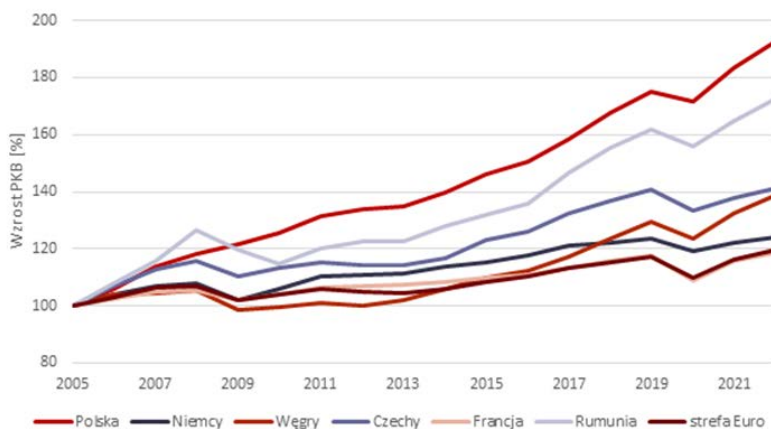
Rafał Pacyno

Długotrwały i stabilny wzrost gospodarczy Polski w ostatnich trzech dekadach był napędzany procesami społeczno-gospodarczymi takimi jak szybki rozwój sytuacji makroekonomicznej, rynków pracy, finansów publicznych i rynków finansowych. Dzięki temu Polska stała się symbolem wzrostu, będąc jedną z najszybciej rozwijających się gospodarek w Europie – i tym samym przybliżając się do poziomu rozwojowego krajów Europy zachodniej. W ciągu ostatnich trzydziestu lat PKB per capita wzrósł trzykrotnie, a wzrost wydajności pracy należał do jednego z najwyższych w Europie. Dodatkowo, wg danych Eurostatu, wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym w Polsce w ostatnich latach osiągnął poziom niższy niż w większości krajów Europy Zachodniej i średnia dla Unii Europejskiej⁴⁷. Poza tym relatywnie wysoka odporność polskiej gospodarki na dezorganizację globalnego handlu (kryzys pandemiczny w 2020 roku i kryzys energetyczny w 2022 roku), pozwoliła wypracować Polsce 1% udział w światowym PKB – kolejny symbol sukcesu rodzimej gospodarki⁴⁸.

⁴⁷ https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ILC_PEPS01_custom_3858087/bookmark/?lang=en&bookmarkId=e8cddb4-3c9e-4704-a338-dec2667a5a1d

⁴⁸ <https://obserwatorgospodarczy.pl/2023/05/26/polska-pierwszy-raz-w-historii-z-1-udzialem-w-globalnym-pkb/>

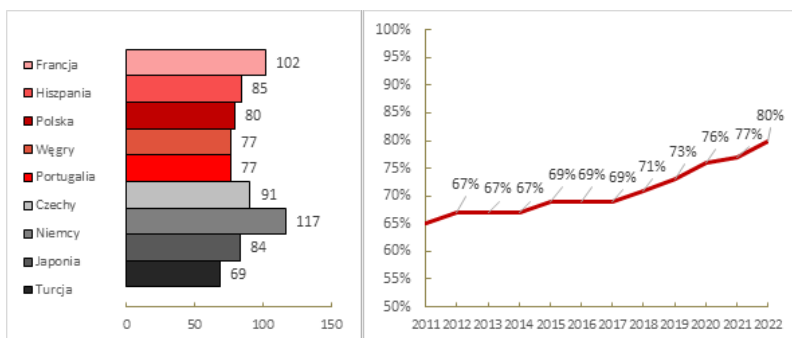
Wykres 1. Wzrost PKB w wybranych krajach (2005=100%)

Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych Eurostatu.

Oczywistym celem naszego kraju jest konwergencja i wyprzedzenie najzamożniejszych gospodarek europejskich i światowych, w tym Korei Południowej, Wielkiej Brytanii, Australii, czy lidera europejskiej gospodarki – Niemiec. W pogoni za coraz wyższym poziomem życia, Polska szybko skrac dystans do gospodarek Europy, co widać porównując PKB per capita w standardzie siły nabywczej w odniesieniu do średniej UE.

Wykres 2. PKB per capita wg parytetu siły nabywczej jako % średniej UE w 2022 roku

Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych Eurostatu.

Zapewne kluczowym źródłem dynamiki gospodarczej jest wzrost wydajności pracy (wydajność pracy na roboczogodzinę) wynikający z integracji z Europą Zachodnią. Wzrost wydajności pracy umożliwił pozyskanie nowych technologii i inwestycji zagranicznych oraz ułatwiła przepływ kapitału, tym samym zwiększając efektywność polskich przedsiębiorstw⁴⁹. Po drugie, całkowite zadłużenie w Polsce rośnie wolniej niż krajów UE, a niska relacja państwowego długu publicznego do PKB (niższa od średniej dla całej UE i strefy Euro) wskazuje na dobrą sytuację Polski⁵⁰. Nie można również pominąć polskiego eksportu, który rośnie każdego roku, a jego udział w handlu światowym osiągnął poziom 1,5%⁵¹ (w 1990 roku udział ten wynosił 0,4%). Ponadto położenie geograficzne, niskie koszty pracy, wysoka jakość ludzkiego kapitału i rozwój krajowego przemysłu umożliwiły Polsce zbudowanie silnej pozycji w europejskich łańcuchach dostaw.

Powyższe aspekty całościowego wzrostu gospodarczego przyczyniły się również do poprawy dobrobytu, jakości życia i poczucia szczęścia wśród Polaków, co nie jest ujęte w PKB, a tym niemniej jest ważną charakterystyką gospodarczą. W tym wypadku warto zwrócić uwagę na współczynnik Giniego – miarę nierówności społecznych. Wartość tego wskaźnika zmieniła się z 31,1 pkt w 2011 roku na 26,3 pkt w 2022 roku i jest znacznie niższa od średniej UE (29,6 pkt) i strefy Euro (29,9 pkt)⁵². Spadek tego współczynnika świadczy o malejącej nierówności dochodów do dyspozycji gospodarstw domowych, który wynika z rosnącego dobrobytu Polaków. Co więcej, w badaniu Eurostatu w 2019 roku 69% Polaków zadeklarowało zadowolenie z życia, co jest lepszym wynikiem niż średnia UE (62%) oraz wynik Niemiec (65%) czy Francji (68%)⁵³. Pomimo, że jeszcze nie dorównujemy euro-

⁴⁹ <https://businessinsider.com.pl/finanse/makroekonomia/wydajnosc-pracy-w-polsce-coraz-blizej-niemcow-a-place-nizsze/kzn86qz>

⁵⁰ <https://www.obserwatorfinansowy.pl/tematyka/makroekonomia/trendy-gospodarcze/dlug-publiczny-pod-kontrola/>

⁵¹ <https://www.wnp.pl/rynki-zagraniczne/polska-eksportowa-rekordzistka-jednak-ten-sukces-ma-tez-ciemne-strony,716422.html>

⁵² <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tessi190/default/table?lang=en>

⁵³ https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ilc_pw09/default/bar?lang=en

pejskim liderom pod względem rozwoju gospodarczego i dochodów, to w ujęciu jakości życia i poczucia szczęścia sytuacja jest już u nas nawet lepsza⁵⁴.

2.1. Stan polskiej gospodarki

Od wybuchu wojny na Ukrainie widoczne jest spowolnienie rodzimej gospodarki, a wysoka inflacja hamuje konsumpcję i redukuje nominalny wzrost płac. Jednak, jak podkreślają ekonomiści Polskiego Instytutu Ekonomicznego (PIE), najgorsze mamy za sobą – szczyt inflacji (18,4%) i obkurczenie się gospodarki o około 0,5% zanotowaliśmy w I kwartale 2023 roku⁵⁵. Jest to skutek zarówno malejącej siły nabywczej konsumentów, jak też odpływu ludności ukraińskiej pod koniec 2022 roku, która podnosiła wydatki konsumenckie (odnotowywano także zwiększone zakupy na rzecz wsparcia uchodźców). Chociaż pokaźna inflacja hamowała wzrost gospodarczy na początku roku, obserwujemy trend spadkowy wskaźnika cen towarów i usług konsumpcyjnych w kolejnych miesiącach, głównie dzięki malejącym cenom energii i lepszej od oczekiwań koniunkturze w strefie euro. To prawdopodobnie pozwoli uniknąć recesji w tym roku oraz napędzi dodatnią dynamikę gospodarczą w nadchodzących latach⁵⁶.

W 2022 roku największy udział, 27,6% krajowej wartości dodanej brutto, wypracował przemysł. Jednostki prowadzące działalność handlową wytworzyły natomiast ponad 15% wartości dodanej brutto. Budownictwo i obsługa rynku nieruchomości w tym samym okresie wypracowały łącznie prawie 12% wartości dodanej brutto. Branża TSL (transport, spedycja i logistyka) wygenerowała 6,1% wartości dodanej brutto. Natomiast udział rolnictwa, leśnictwa, łowiectwa i rybołówstwa w generowaniu krajowej wartości dodanej brutto w 2022 roku wyniósł zaledwie 2,4%. Jednostki prowadzące działal-

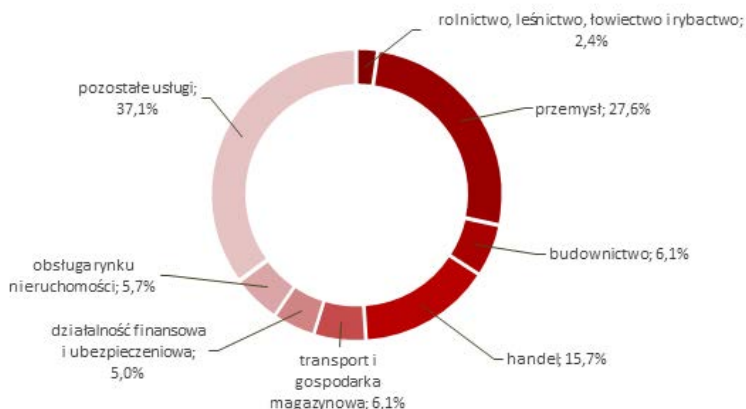
⁵⁴ <https://obserwatorgospodarczy.pl/2022/03/30/czy-zlote-lata-mijaja-wyzwania-dla-polskiej-gospodarki-na-najblizsze-lata-raport-og/>

⁵⁵ Druchin, S., Klucznik, M., Rybacki, J., Sajnog, S., Sułkowski, D. (2023), Przegląd gospodarczy PIE: wiosna 2023, Polski Instytut Ekonomiczny, Warszawa

⁵⁶ https://www.ey.com/pl_pl/news/2023/04/ey-european-economic-outlook-q1-2023

ność w zakresie pozostałych usług (zakwaterowanie, gastronomia, edukacja, administracja publiczna i opieka zdrowotna) wypracowały nieco ponad 37% wartości dodanej brutto w ubiegłym roku.

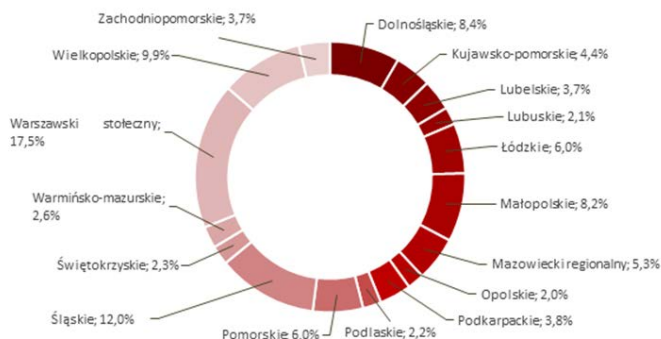
Wykres 3. Wartość dodana brutto (ceny bieżące) według rodzajów działalności w 2022 roku

Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych GUS.

Z perspektywy regionalizacji gospodarczej Polski, poza regionem stołecznym (17,5%), największy wkład w Produkt Krajowy Brutto w 2021 roku wygenerowały województwa śląskie (12%), wielkopolskie (ok. 10%), dolnośląskie (8,4%) oraz małopolskie (8,2%) – w sumie tych 5 regionów wygenerowało ponad połowę (56%) polskiego PKB. Tymczasem najmniejszy udział w PKB, na poziomie 2-3%, wypracowały województwa podlaskie, opolskie, lubuskie, warmińsko-mazurskie oraz świętokrzyskie.

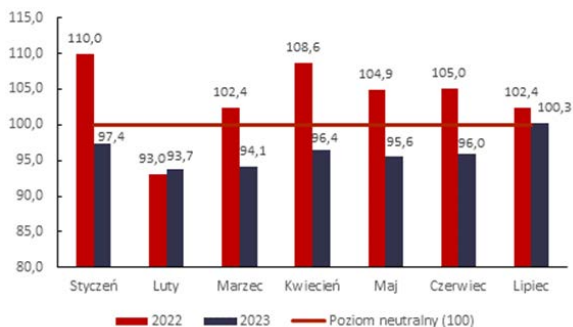
Wykres 4. Udział regionów w tworzeniu produktu krajowego brutto w 2021 r. (ceny bieżące)

Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych GUS (dane wstępne).

Z kolei przyglądając się ogólnemu klimatowi koniunktury w Polsce, okazuje się że nastroje przedsiębiorców w I półroczu 2023 roku pozostawały pesymistyczne, inaczej niż jeszcze w analogicznym okresie poprzedniego roku. Miesięczny Indeks Koniunktury (MIK)⁵⁷ wskazuje jednak, że już w lipcu tego roku nastąpiła poprawa nastrojów.

Wykres 5. Miesięczny Indeks Koniunktury w I półroczu 2022 i 2023 roku

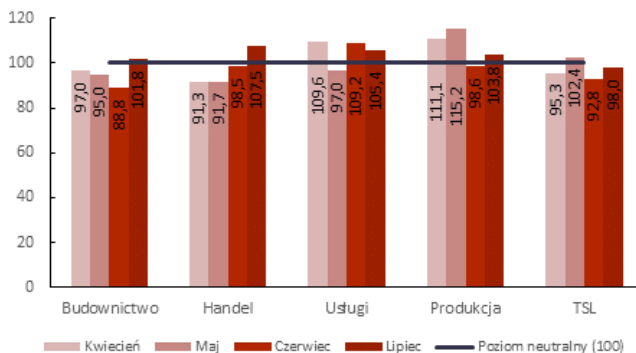
Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych PIE.

⁵⁷ Dębkowska, K., Kłosiewicz Górecka, U., Lubasiński, J., Miniszewski, M., Szymańska, A., Śliowski, P., Wejt-Knyżewska, A., Zybortowicz, K. (2023), Kwartalnik Badań Koniunktury Nr 2/2023, Polski Instytut Ekonomiczny, Warszawa

Niemniej analizując koniunkturę warto dokładniej przyjrzeć się, jakie nastroje panują w poszczególnych branżach, a także wziąć pod lupę pozostałe wskaźniki gospodarcze, takie jak nowe zamówienia, zatrudnienie, moce produkcyjne, wynagrodzenia, inwestycje i wartość sprzedaży – kluczowe okoliczności determinujące sytuację ekonomiczną w kraju.

W budownictwie i handlu przeważały negatywne nastroje przez cały II kwartał i dopiero na początku III kwartału sytuacja uległa poprawie. Tymczasem sektory przemysłowy i usługowy notowały odczyty MIK powyżej neutralnego zasadniczo w całym II kwartale i zachowują pozytywną tendencję w lipcu 2023 roku, a jedynie w branży TSL nadal dominuje pesymizm. Od początku roku najlepiej sobie radzą duże i średnie firmy. Natomiast najgorzej wygląda sytuacja w mikro firmach, gdzie od początku wojny na Ukrainie panują pesymistyczne nastroje⁵⁸.

Wykres 6. MIK według branż w II kwartale 2023 roku

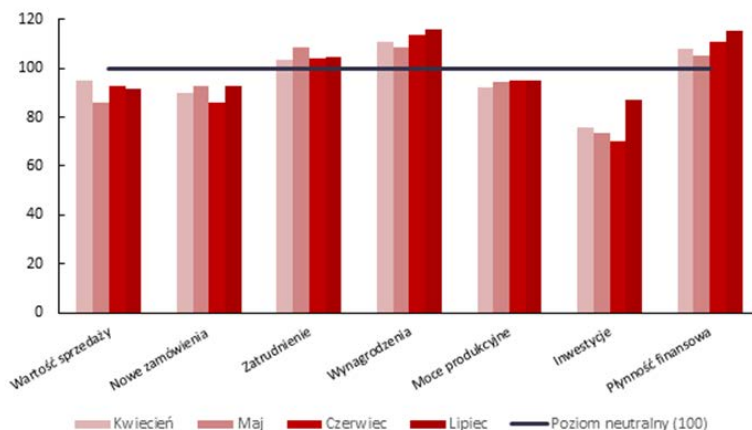
Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych PIE.

Przez cały II kwartał cztery na siedem wskaźników (inwestycje, wartość sprzedaży, moce produkcyjne i nowe zamówienia) osiągały wartości poniżej poziomu neutralnego. Wartości znacznie

⁵⁸ Dębkowska, K., Kłosiewicz Górecka, U., Lubasiński, J., Miniszewski, M., Szymańska, A., Śliwowski, P., Wejt-Knyżewska, A., Zybertowicz, K. (2023), Miesięczny Indeks Koniunktury Lipiec 2023, Polski Instytut Ekonomiczny, Warszawa

lepsze od neutralnych i wykazujące wzrost dotyczą zatrudnienia, wynagrodzeń i płynności finansowej. Dowodzi to dobrej kondycji finansowej przedsiębiorstw oraz rynku pracy – nadal więcej firm planuje podwyżki niż obniżki wynagrodzeń oraz rekrutację nowych pracowników aniżeli ich zwolnienie. Potwierdzają to również dane GUS o niskim bezrobociu. Niepokoi jednak sytuacja na płaszczyźnie nowych zamówień i wskaźnika sprzedaży, który od roku utrzymuje się poniżej poziomu neutralnego. Interesująco również wygląda sprawa inwestycji – pomimo że firmy posiadają środki finansowe, to nie przekładają się one na inwestycje, głównie z braku potrzeby inwestowania⁵⁹.

Wykres 7. MIK według komponentów w II kwartale 2023 roku

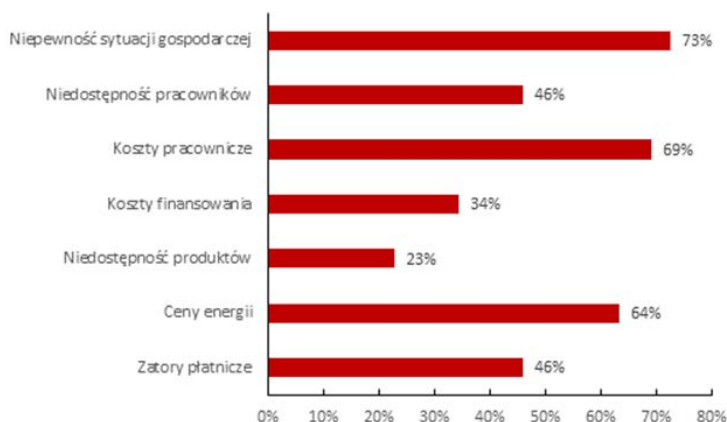
Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych PIE.

Poza tym przedsiębiorcy najczęściej eksponują niepewność gospodarczą, koszty pracownicze i ceny energii jako najważniejsze czynniki utrudniające prowadzenie biznesu. Wytypowanie tych barier jest wynikiem niestabilnej sytuacji geopolitycznej, spowolnienia gospodarczego oraz rosnących wynagrodzeń pracowników. Te uwa-

⁵⁹ Dębkowska, K., Kłosiewicz Górecka, U., Lubasiński, J., Miniszewski, M., Szymańska, A., Śliwowski, P., Wejt-Knyżewska, A., Zybortowicz, K. (2023), Kwartalnik Badań Koniunktury Nr 2/2023, Polski Instytut Ekonomiczny, Warszawa

runkowania najbardziej dotyczą podmioty z branży TSL oraz sektora usług. Natomiast na ceny energii i niedostępność pracowników narzekają przedsiębiorcy z branży produkcyjnej.

Wykres 8. Bariery działalności przedsiębiorstw w II kwartale 2023 roku (% wskazań)

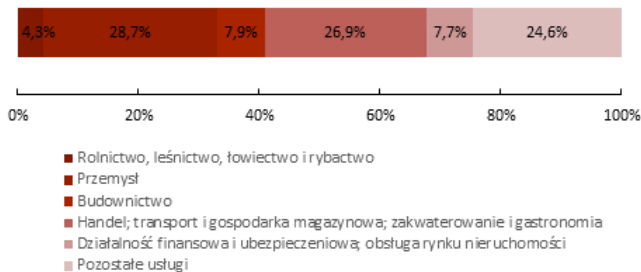
Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych PIE.

Mimo silnego spowolnienia w pierwszym półroczu bezrobocie jest wciąż wyjątkowo niskie. Firmy traktują zwolnienia jako ostateczność, obawiając się trudności z późniejszym zatrudnieniem, gdy już przyjdzie ożywienie. Jest to pokłosie strukturalnego niedoboru pracowników spowodowanego niekorzystnymi tendencjami demograficznymi w Polsce. Tym niemniej, w świetle malejącej presji inflacyjnej i rosnącego optymizmu wśród przedsiębiorców, można spodziewać się stopniowego ożywienia ekonomicznego. Na pewno Polska ma znaczący potencjał wzrostu gospodarczego, przede wszystkim dzięki rozwojowi przemysłu i handlu zgodnie z trwającym trendem nearshoringu (przenoszenie elementów działalności gospodarczej do krajów bliskich siedzibie firmy). Poprzez zapewnienie bezpieczeństwa inwestycjom zagranicznym i krajowym, zwiększają się także nakłady inwestycyjne na rozwój branż innowacyjnych i wysokomarżowych w wielu regionach Polski.

2.2. Kujawsko-pomorskie

Region posiada tradycje przemysłowe, gdzie dominują sektory spożywczy, chemiczny, celulozowo-papierniczy oraz elektromaszynowy. Istotne jest również rolnictwo, co wynika z wysokiego udziału gruntów ornych o wysokich klasach bonitacyjnych (między innymi czarne ziemie na Kujawach), co przekłada się na znaczącą produkcję buraków cukrowych (21% krajowych zbiorów), rzepaku (9%) i zbóż (8,8%)⁶⁰. Poza wysokotowarową gospodarką rolną, zaletami województwa są: rozwinięte przetwórstwo żywności i rosnący udział producentów zdrowej żywności, Pomorska Specjalna Strefa Ekonomiczna (działa zarówno na terenie woj. pomorskiego i woj. kujawsko-pomorskiego), dobrze rozwinięta infrastruktura kolejowa i drogowa z paneuropejskimi korytarzami transportowymi (autostrada A1) oraz korzystne warunki rozwoju odnawialnych źródeł energii pochodzenia rolniczego, wód płynących i geotermalnych⁶¹.

Wykres 9. Wartość dodana brutto woj. kujawsko-pomorskiego wg rodzajów działalności w 2020 roku

Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych GUS.

Kujawsko-pomorskie wygenerowało 90,2 mld zł wartości dodanej brutto w 2020 roku, co stanowi 4,4% krajowej wartości tego wskaźnika. Znaczący udział w wartości dodanej brutto województwa stano-

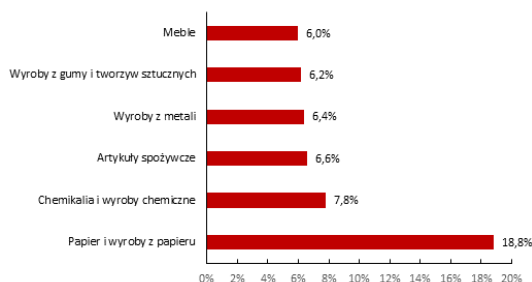
⁶⁰ <https://svs.stat.gov.pl/>

⁶¹ <https://www.paih.gov.pl/regiony/wojewodztwa/kujawsko-pomorskie#>

wią przemysł (28,7%), handel wraz z branżą TSL i zakwaterowaniem, gastronomią (26,9%) oraz rolnictwo (4,3%). Pod względem wartości produkcji towarowej z 1 ha użytków rolnych gospodarka kujawsko-pomorska sytuuje się na 4. miejscu w kraju, a udział rolnictwa regionu w tworzeniu rolniczego produktu globalnego brutto wynosi 7,5%⁶².

Ze względu na dobrą bazę surowcową, obecność dużych kompleksów leśnych, bogactwa naturalne (sól, wapień) i dogodne warunki hydrograficzne (Wisła), rozwinęły się w tym regionie różne dziedziny przemysłu, w tym także wodochłonne przetwórstwo chemiczne. Pod względem wartości produkcji przemysłowej dominujące miejsce zajmuje przemysł spożywczy (6,6% wkład w krajowym przychodzie przemysłu spożywczego), przemysł chemiczny (7,8% krajowej sprzedaży przemysłu chemicznego) oraz przemysł celulozowo-papierniczy (18,8%). Województwo zajmuje pierwsze miejsce w kraju w zakresie produkcji: sody (100% krajowej produkcji), soli (55%)⁶³, bielizny pościelowej (34,9%), masła i innych tłuszczów do smarowania (18,3%)⁶⁴ oraz cukru, a także w produkcji papieru i tektury.

Wykres 10. Udział (w %) przemysłu woj. Kujawsko-pomorskiego w krajowej wartości produkcji sprzedanej w 2021 roku (wg wybranych działów PKWIU)

Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych GUS.

⁶² <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/roczniki-statystyczne/roczniki-statystyczne/rocznik-statystyczny-województw-2022,4,17.html>

⁶³ <https://journals.bg.agh.edu.pl/MIAG/2022.1549/miag.2022.1549.15.pdf>

⁶⁴ <https://bydgoszcz.stat.gov.pl/dane-o-wojewodztwie/wojewodztwo-2022/przemysl-i-budownictwo/>

Do ważniejszych przedsiębiorstw z sektora spożywczego należą: Polski Cukier, Nestle, Bonduelle, Zakłady Tłuszczowe Kruszwica (część koncernu Bunge Polska) czy Wody Mineralne Ostromecko. Z kolei w sektorze chemicznym wiodącymi przedsiębiorstwami są: Anwil S.A., Soda Polska Ciech, Kopalnie Soli Solino S.A., Nitrochem oraz Kujawska Fabryka Farb i Lakierów Nobiles. W branży drzewno-papierniczej: Mondi Świecie S.A., Bydgoskie Zakłady Sklejek, Bydgoskie Fabryki Mebli oraz inne firmy meblowe. W regionie działa także holding Pojazdy Szynowe PESA Bydgoszcz, będący dostawcą zespołów trakcyjnych i tramwajów. Do tej branży należą również m.in.: Apator, Towimor, Hydrotor S.A. czy Wojskowe Zakłady Lotnicze nr 2. Do największych spółek elektrotechnicznych i telekomunikacyjnych należą Tyco Electronics, Bydgoska Fabryka Kabli, Volex Poland, Orion Electric i Sharp Corporation⁶⁵.

Na Kujawach prężnie rozwija się infrastruktura BPO (Business Process Outsourcing) i SSC (Share Service Center) oferująca doradztwo i wsparcie w zarządzaniu systemami informatycznymi, logistycę i handlu międzynarodowym oraz w naprawie sprzętu informatycznego i telekomunikacyjnego. Najważniejszymi reprezentantami tej branży są: Atos Origin, Alcatel-Lucent (Nokia), JPMorgan Chase LTD, Teleplan Polska oraz Jabil Global Services⁶⁶.

2.3. Lubuskie

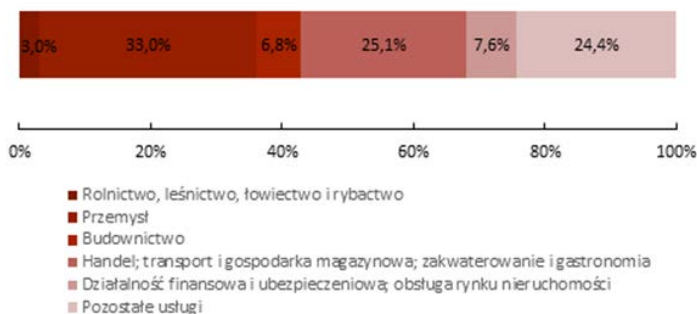
Województwo położone w zachodniej części Polski również posiada swoje specjalności gospodarcze. Z lubuskiego pochodzi 23% krajowej produkcji mięsa z indyków oraz znaczna część papieru toaletowego i wyrobów papierniczych. Oprócz tego w regionie działają podmioty z przemysłu motoryzacyjnego, drzewnego, spożywczego, metalowego, produkcji materiałów budowlanych i szkła oraz meblarstwa. W regionie przeważają gleby gorszej jakości, ale dobre warunki klimatyczne

⁶⁵ <https://investin.kujawsko-pomorskie.pl/pl/gospodarka-regionu/wojewodztwo-kujawsko-pomorskie/gospodarka-kluczowe-sektory.html>

⁶⁶ <https://investin.kujawsko-pomorskie.pl/pl/gospodarka-regionu/wojewodztwo-kujawsko-pomorskie/gospodarka-kluczowe-sektory.html>

(długi okres wegetacyjny i łagodne zimy) sprzyjają rozwojowi rolnictwa. Uprawia się tu przede wszystkim zboża (2,9% krajowych zbiorów), ziemniaki (2,2%) oraz rzepak i rzepik (2,8%), natomiast w hodowli dominuje drób. Głównymi atutami województwa są: rozwinięta sieć drogowa i kolejowa wraz z licznymi przejściami granicznymi (Niemcy), które umożliwiają szybki transport towarów; duża dostępność terenów inwestycyjnych w specjalnych strefach ekonomicznych; relatywnie niskie koszty pracy oraz dostępność środków finansowych do wsparcia inwestorów⁶⁷.

Wykres 11. Wartość dodana brutto woj. lubuskiego wg rodzajów działalności w 2020 roku

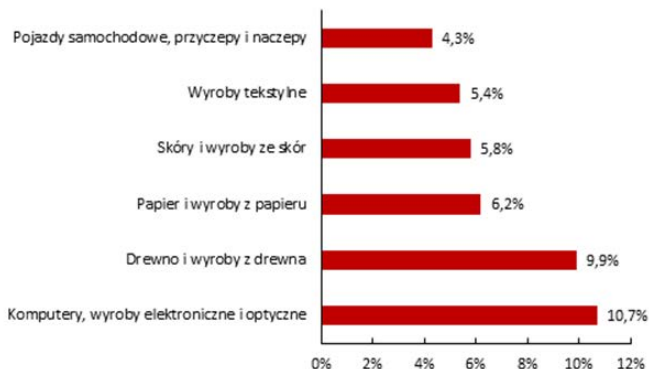
Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych GUS.

W 2020 roku lubuskie wypracowało 44 mld złotych wartości dodanej brutto, co daje 2,1% polskiego PKB. Rolnictwo wygenerowało 3% wartości dodanej brutto województwa, z kolei przemysł 33%, a handel z branżą TSL 25,1%. Natomiast udział regionu w tworzeniu rolniczego produktu globalnego brutto wynosi 1,7% i jest znacznie niższy niż średnia krajowa (6,3%), a w odniesieniu do zbioru plonów z 1 ha, region zajmuje 11. miejsce w kraju⁶⁸.

⁶⁷ <https://www.paih.gov.pl/regiony/wojewodztwa/lubuskie>

⁶⁸ <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/roczniki-statystyczne/roczniki-statystyczne/rocznik-statystyczny-wojewodztw-2022,4,17.html>

Wykres 12. Udział (w %) przemysłu woj. lubuskiego w krajowej wartości produkcji sprzedanej w 2021 roku (wg wybranych działów PKWU)

Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych GUS.

Największy udział w produkcji sprzedanej ma produkcja komputerów, wyrobów elektronicznych i optycznych (10,7% krajowej produkcji komputerów), która zapewnia czołowe pozycje lubuskiego względem pozostałych regionów Polski. Ponadto, tradycyjnie silnymi branżami są: produkcja wyrobów z drewna, korka, słomy i wikliny (9,9% krajowej produkcji drzewnej), produkcja papieru (6,2%), artykułów skórzanych (9,4%) i wyrobów włókienniczych (7,0%). Istotną rolę ma również produkcja akcesoriów motoryzacyjnych, która dostarcza ok. 17% wartości sprzedanej przemysłu w województwie⁶⁹.

Największymi podmiotami gospodarczymi w branży przetwórstwa drzewnego i papierniczego są: IKEA Industry (część koncernu IKEA), Kronopol, Steinpol, ICT Poland, Arctic Paper S.A. oraz Kostrzyn Paper S.A. W branży motoryzacyjnej, największą spółką produkującą wiązki elektryczne do samochodów koncernu Volkswagen jest SE Bordnetze, notująca przychody ponad 1 mld złotych rocznie (1,175 mld zł w 2021 roku), a największą firmą produkującą deski rozdzielcze, schowki, podłokietniki, konsole i panele drzwiowe jest Faurecia. Wśród spółek elektronicznych i elektrotechnicznych naj-

⁶⁹ <https://www.investinlubuskie.pl/przemysl/>

większymi producentami są TPV Displays, Lumel S.A., LUG S.A. oraz Ekoenergetyka-Polska S.A. Ta ostatnia spółka rozwija swoje portfolio również w innowacyjnej dziedzinie elektromobilności, produkując stacje ładowania samochodów elektrycznych, w tym też do ciężarówek Volvo⁷⁰. W sektorze usług dominują spółki transportowo-logistyczne oraz przedstawiciel branży fintech –Cinkciarz.pl.

2.4. Łódzkie

Region położony w centralnej części kraju szczyci się długoletnią tradycją produkcji odzieży i wyrobów włókienniczych. Oprócz filaru tekstylnego, dominującymi gałęziami przemysłu są: produkcja sprzętu AGD, farmaceutyków i sprzętu medycznego, przetwórstwo rolno-spożywcze, przemysł energetyki i ceramiki budowlanej, który wytwarza 23,4% produkcji krajowej płytek ceramicznych⁷¹. W sektorze usług zaś prężnie rozwija się branża BPO/SSC. Wśród gospodarstw prowadzących działalność rolniczą dominuje produkcja mieszana (roślinna i zwierzęca), ale funkcjonują również gospodarstwa wyspecjalizowane. Gleby regionu i najwyższy w kraju udział użytków rolnych w powierzchni ogółem (70,2%), umożliwiają uprawę zbóż (7% krajowych zbiorów), ziemniaków (10,9% krajowych zbiorów) oraz warzyw gruntowych (12,5% krajowych zbiorów)⁷². W produkcji zwierzęcej dominuje trzoda chlewna oraz drób, który generuje 11% krajowej produkcji mięsa drobiowego. Największymi atutami regionu są: korzystne położenie geograficzne na przecięciu szlaków komunikacyjnych (autostrada A1 i A2) i kolejowych, w tym kolejowe połączenie cargo Łódź-Chengdu w Chinach; zasoby węgla brunatnego (pozwalające dysponować nadwyżką taniej energii elektrycznej); oferty inwestycyjne w Łódzkiej Specjalnej Strefie Ekonomicznej; dobre zaplecze naukowo-rozwojowe oraz obecność wykwalifikowanej kadry⁷³.

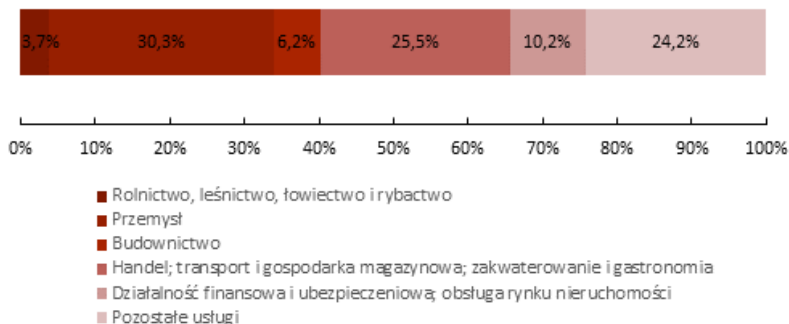
⁷⁰ <https://www.investinlubuskie.pl/lubuskie-firmy-w-mediach/>

⁷¹ <https://lodz.stat.gov.pl/dane-o-wojewodztwie/wojewodztwo-887/>

⁷² <https://svs.stat.gov.pl/>

⁷³ <https://www.paih.gov.pl/regiony/wojewodztwa/lodzkie#>

Wykres 13. Wartość dodana brutto woj. łódzkiego wg rodzajów działalności w 2020 roku

Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych GUS.

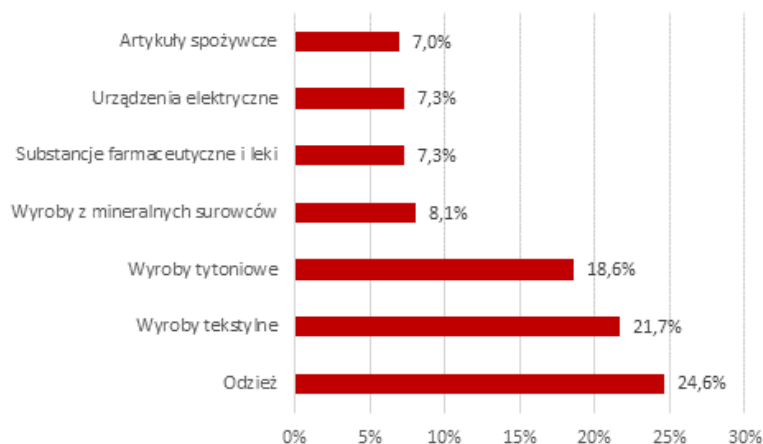
Łódzkie wypracowało w 2020 roku 127,2 mld złotych wartości dodanej brutto, co stanowi 6,2% udziału w wartości krajowej. Takie zyski osiągnięto dzięki 30,3% udziałowi przemysłu w wartości dodanej województwa oraz ponad 25% udziałowi handlu z branżą logistyczną. Dodatkowo ponad 10% udziału wypracowała działalność finansowa i ubezpieczeniowa, a rolnictwo wniosło 3,7%. Udział regionu w tworzeniu rolniczego produktu globalnego brutto wynosi 8,6%.

Z perspektywy wartości produkcji sprzedanej, największe zyski województwa generują wyroby tekstylne (21,7% udział w krajowej wartości produkcji sprzedanej) i odzież (24,6%) – w tym segmencie produkcja swetrów, pulowerów i kamizelek stanowi 44,8% krajowej produkcji, sukienek i spódnic – 41,1%. Produkcja koszul męskich i chłopięcych stanowi 28,6% produkcji krajowej⁷⁴. Duży odsetek wartości sprzedanej przemysłu stanowią również wyroby tytoniowe (18,6%), wyroby z surowców mineralnych (8,1%) (szczególnie wcześniej wspomniane płytki ceramiczne), leki (7,3%) oraz urządzenia elektryczne (7,3%) – w głównej mierze urządzenia AGD, dla których województwo łódzkie jest jednym z trzech regionalnych

⁷⁴ <https://lodz.stat.gov.pl/dane-o-wojewodztwie/wojewodztwo-887/>

hubów⁷⁵. Branża spożywcza wypracowała 7% udział w krajowej produkcji sprzedanej, gdzie można wyróżnić produkcję mleka płynnego przetworzonego (14,8% krajowej produkcji).

Wykres 14. Udział (w %) przemysłu woj. łódzkiego w krajowej wartości produkcji sprzedanej w 2021 roku (wg wybranych działów PKWU)

Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych GUS.

Podmioty gospodarcze, które mają największe znaczenie w sektorze wyrobów włókienniczych i odzieży to: Ortel, Gabriella, Martello, Ankona Sp. z o.o., Haftina, Sigmatex oraz Union Industries Polska. W sektorze wyrobów tytoniowych liderem jest Grupa Japan Tobacco International (JTI), prowadząca grupę fabryk papierosowych w Starym Gostkowie k. Łodzi⁷⁶. Tubądzin Ceramika odpowiada za produkcję wyrobów ceramicznych, zaś Aflofarm, Marinex Inter-

⁷⁵ <https://plus.dzienniklodzki.pl/lodz-stala-sie-jednym-z-trzech-glownych-osrodkow-rynku-agd/ar/c3-14283905>

⁷⁶ <https://www.jti.com/pl/europe/poland/inwestycje-jti-polska>

national, Medana Pharma (część Grupy Polpharma)⁷⁷ i Polfarmex⁷⁸ za produkcję leków i suplementów diety. Niewątpliwie jednak największymi pracodawcami w województwie są przedstawiciele sektora produkcji urządzeń AGD – Philips, Electrolux, Whirlpool, Miele oraz BSH. Te firmy tworzą regionalny hub AGD, który produkuje m.in. pralki i suszarki do ubrań oraz zmywarki⁷⁹. Wśród największych producentów spożywczych są: PPHU Mark's, Wędlinka i ZPM Rzeźnik (producenci artykułów mięsnych), Pepsico, Hoop Polska, TAT-POL, Bakels Polska, OSM WART-MILK i OSM Proszkownia Mleka w Krośniewicach.

2.5. Świętokrzyskie

Najczystszy ekologicznie region w tej części Polski charakteryzuje się wyraźnym podziałem na przemysłową północ i rolnicze południe. Podstawowymi bogactwami naturalnymi województwa są kopaliny mineralne. W szczególności jest to kamień gipsowy, który w dużej mierze kształtuje przemysł województwa. Produkcja wapna w świętokrzyskim stanowi ok. 53% produkcji krajowej⁸⁰, a w cementowniach zlokalizowanych na tym terenie powstaje ok. 25% cementu produkowanego w Polsce⁸¹. Pod względem jakości gleb, województwo świętokrzyskie plasuje się powyżej średniej krajowej, chociaż występują tu również gleby słabej jakości (północno-zachodnia część województwa). Jakość gleby umożliwia produkcję ziemniaków (5% krajowych zbiorów), warzyw gruntowych (6,7%), owoców jagodowych (5%) oraz owoców z drzew (13,2%). Zaletami regionu są: modernizowana infrastruktura drogowa i tereny inwestycyjne, relatywnie niskie koszty pracy, bogate źródła minerałów oraz wód

⁷⁷ <https://polpharma.pl/nasze-zaklady/zaklady-farmaceutyczne-polpharma-s-a-oddzial-medana-w-sieradzu/>

⁷⁸ <https://www.polfarmex.pl/>

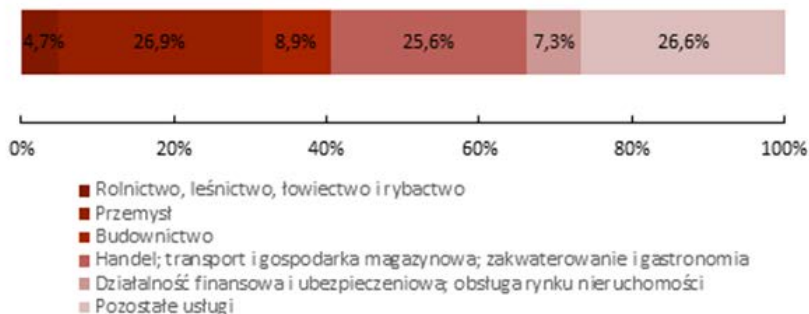
⁷⁹ http://appla.pl/wp-content/uploads/2023/02/APPLiA_raport_rynk_u_AGD_2022_www_230210.pdf

⁸⁰ <https://kielce.stat.gov.pl/dane-o-wojewodztwie/przemysl-i-budownictwo/>

⁸¹ <https://www.polskicement.pl/2023-informator-spc-przemysl-cementowy-w-liczbach/>

mineralnych, nowoczesne ekologiczne rolnictwo i przetwórstwo spożywcze⁸².

Wykres 15. Wartość dodana brutto woj. świętokrzyskiego wg rodzaju działalności w 2020 roku

Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych GUS.

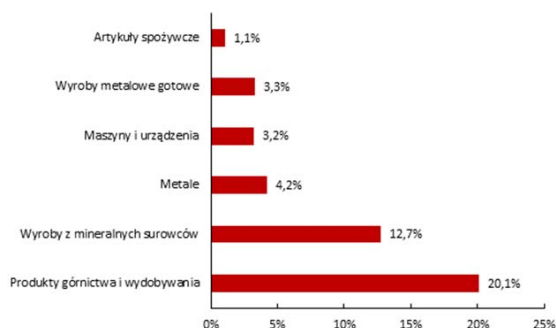
Świętokrzyskie wygenerowało 47,5 mld złotych (2020 roku) wartości dodanej (2,3% w skali kraju). Głównym elementem kształtującym przychody województwa jest zarówno przemysł (26,9% wartości dodatniej), jak też handel z branżą TSL (25,6%). Udział budownictwa w wartości dodatniej kształtuje się na poziomie 8,9%, zaś rolnictwa na 4,7%, które wygenerowało 3,8% globalnego produktu rolniczego brutto Polski.

Z punktu widzenia wartości sprzedanej produkcji przemysłu, najistotniejsze dla tego województwa są wyroby z surowców mineralnych (12,7% udział w krajowej wartości produkcji sprzedanej tego segmentu). Produkcja płytek ceramicznych i chodnikowych w świętokrzyskim odpowiada za 73% krajowej produkcji. Produkty wydobywcze stanowią 20,1% udziału w przemyśle województwa. Głównymi produktami są nawozy wapienne, które odpowiadają za 54% produkcji krajowej oraz tłuczeń kamienny – ok. 32% krajowej produkcji. Znaczący wkład do produkcji sprzedanej wnosi również sektor hutniczy (4,2%) i wyrobów z metali (3,3%). Sektor spożywczy (1,1%), gdzie

⁸² <https://www.paih.gov.pl/regiony/wojewodztwa/swietokrzyskie>

główną rolę odgrywa produkcja soków z owoców i warzyw, generuje 4,2% krajowej produkcji tego typu towarów⁸³.

Wykres 16. Udział (w %) przemysłu woj. świętokrzyskiego w krajowej wartości produkcji sprzedanej w 2021 roku (wg wybranych działów PKWU)

Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych GUS.

Cementownie Ożarów (Cement Ożarów S.A.), Małogoszcz (Lafarge Cement S.A.) oraz Nowiny (Dyckerhoff Polska) są dominującymi podmiotami gospodarczymi w sektorze produkcji cementu i betonu. Świętokrzyska Grupa Przemysłowa Industria⁸⁴, Kopalnia Wapienia Morawica⁸⁵, Kopalnie i Zakłady Chemiczne Siarki Siarkopol (Grupa Azoty) i Kopalnie Dolomitu są liderami wydobycia minerałów, w tym wapnia, i produkcji wyrobów wapiennych takich jak nawozy wapienne. Za produkcję wyrobów z surowców mineralnych, tj. płytek ceramicznych, gresów i ceramiki sanitarnej, odpowiedzialny jest Cersanit S.A. – krajowy przedsiębiorca o międzynarodowym zasięgu, zatrudniający 5500 osób⁸⁶. Największym przedstawicielem sektora hutniczego jest Celsa Huta Ostrowiec – kombinat metalurgiczny produkujący pręty żebrowane, płaskie, gładkie oraz kątowniki i od-

⁸³ <https://kielce.stat.gov.pl/dane-o-województwie/przemysl-i-budownictwo/>

⁸⁴ <https://sksmkielce.pl/>

⁸⁵ <https://kopalniamorawica.pl/>

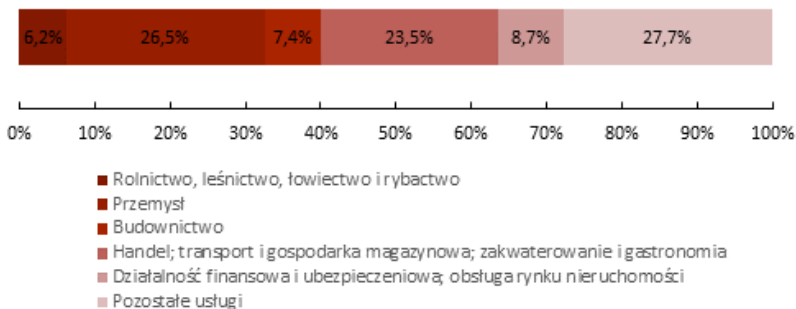
⁸⁶ <https://www.cersanit.com.pl/o-firmie/>

kuwki⁸⁷. W sektorze spożywczym prężnie działają: Z.P.A.S. Mister, WSP Społem, Okręgowa Spółdzielnia Mleczarska oraz Lewiatan⁸⁸.

2.6. Warmińsko-mazurskie

Województwo warmińsko-mazurskie jest nazywane „Krajiną Tysiąca Jezior” oraz „Zielonymi Płucami Polski” ze względu na naturalny krajobraz zdominowany przez jeziora, rzeki i kanały, łączące się w długie szlaki wodne, ale również na lasy i puszcze zajmujące niemal 30% powierzchni regionu. Naturalnie rozwinęła się tutaj gospodarka turystyczna. Poza turystyką, zasadniczymi dziedzinami gospodarki wojewódzkiej są przemysł drzewny i meblarski, produkcja zdrowej żywności, produkcja maszyn czy też rolnictwo i leśnictwo⁸⁹. Województwo posiada dostęp do morza z portem w Elblągu i granicę z Królewcem. Rozwijająca się sieć dróg i autostrad tworzy połączenia pomiędzy największymi miastami województwa i Polski.

Wykres 17. Wartość dodana brutto w woj. warmińsko-mazurskim wg rodzajów działalności w 2020 roku

Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych GUS.

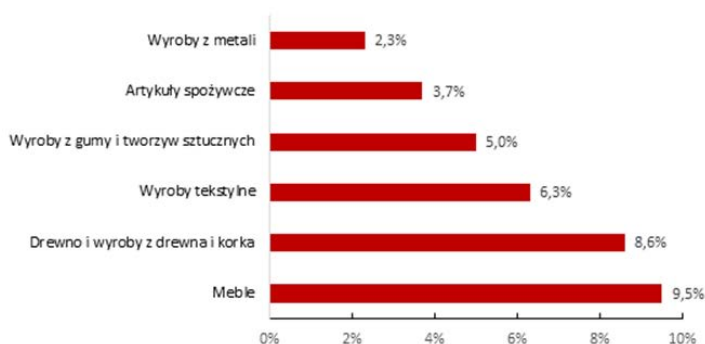
⁸⁷ <http://www.celsaho.com/?appIdioma=pl>

⁸⁸ <https://echodnia.eu/swietokrzyskie/oto-najwieksze-firmy-woj-swietokrzyskiego-zlota-setka-2022-to-olbrzymie-przychody-i-gigantyczne-zyski-zmiana-lidera-zestawienia/ga/c3-17072227/zd/62965709>

⁸⁹ <https://bip.warmia.mazury.pl/informacja/1/ogolna-charakterystyka-wojewodztwa-warminsko-mazurskiego.html>

Największy dochód na Warmii i Mazurach generują sektor przemysłowy (26,5% wartości dodanej brutto), handel, branża TSL oraz wcześniej wspomniana turystyka z zakwaterowaniem i gastronomią na czele (23,5% wartości dodanej brutto). W czołówce dziedzin przemysłowych regionu jest produkcja mebli (jedna czwarta całej krajowej produkcji) oraz produkcja urządzeń mleczarskich – co drugie urządzenie mleczarskich produkowane w Polsce pochodzi z warmińsko-mazurskiego⁹⁰. Warto zauważyć również, że w regionie funkcjonuje największy i najnowocześniejszy terminal przeładunkowy na granicy polsko-rosyjskiej – Logistic Terminal Braniewo, który oferuje usługi w zakresie przeładunku, konfekcjonowania, magazynowania, odprawy celnej, spedycji i obsługi logistycznej towarów. Ponadprzeciętny udział w wartości dodanej wypracowało rolnictwo i leśnictwo, w porównaniu do średniej krajowej (2,9%)⁹¹.

Wykres 18. Udział (w %) przemysłu woj. Warmińsko-mazurskiego w krajowej wartości produkcji sprzedanej w 2021 roku (wg wybranych działów PKWU)

Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych GUS.

Warmińsko-mazurskie wytworzyło 2,6% polskiego PKB w 2021 roku. Dodatkowo produkcja mebli i wyrobów z drewna i kor-

⁹⁰ <https://olsztyn.stat.gov.pl/dane-o-wojewodztwie/wojewodztwo-powiaty/>

⁹¹ <https://svs.stat.gov.pl/>

ka wypracowała ok. 10% udział województwa w wartości produkcji sprzedanej przemysłu drzewnego Polski, co daje odpowiednio 3. i 5. miejsce w kraju. Znaczący udział w krajowej wartości produkcji sprzedanej również wygenerowały sektory produkcji wyrobów z tworzyw sztucznych (5% krajowej wartości produkcji sprzedanej przemysłu z tej branży), tekstylnych (6,3%) i metali (2,3%) oraz wytwórstwo artykułów spożywczych (3,7%).

Największymi firmami w regionie z branży meblowej są: IKEA Industry (część koncernu IKEA), Egger, Grupa Meblowa Szynaka czy zakłady BRW Comfort. Alstom Power i Eltel Networks Energetyka to z kolei najważniejsze przedsiębiorstwa prowadzące działalność w zakresie energetyki, sieci przesyłowych i urządzeń elektroenergetycznych. W produkcji wyrobów z gumy, niewątpliwie największym zlokalizowanym w tym regionie zakładem produkcyjnym jest Michelin Polska, wytwarzający opony do samochodów osobowych, ciężarowych i maszyn rolniczych. Do największych pracodawców w regionie również można zaliczyć producentów żywności Indykpol oraz Maspex, a jako lidera z branży urządzeń mleczarskich – Marbo Sp. z o.o.⁹².

Wnioski

Przemysł i handel mają kluczowy wpływ na kształtowanie się polskiego PKB, który z wyjątkiem pandemicznego 2020 roku utrzymuje się w tendencji wzrostowej od ponad 20 lat. Co ważne, odporność krajowej gospodarki na zawirowania na rynkach globalnych, wywołanych wojną na Ukrainie, pozwolił nie tylko uniknąć recesji, ale także osiągnąć wzrost wyższy niż w większości krajów UE. Najbardziej dochodową gałęzią gospodarki jest mocno zdywersyfikowany przemysł, z wyraźnymi specjalizacjami w regionach Polski. Najbardziej rozwiniętymi branżami przemysłu są: przetwórstwo rolno-spożywcze, produkcja urządzeń elektrycznych/elektronicznych i AGD, produkcja wyrobów metalowych, drzewnych, włókienniczych oraz papier-

⁹² <https://invest.warmia.mazury.pl/zainwestowali-na-warmii-i-mazurach>

niczych. Poza tym, zasoby minerałów umożliwiają funkcjonowanie przemysłu chemicznego i wydobywczego. Prężnie rozwija się sektor usług outsourcingowych w centralnej części Polski (Kujawy i Łódzkie). Centra BPO/SSC w głównej mierze oferują usługi dla branży IT, TSL oraz serwisowe.

Rolnictwo na Warmii i Mazurach, w świętokrzyskim, łódzkim i kujawsko-pomorskim stanowi istotną gałąź gospodarki, generując ok. 1,5 razy większą wartość dodaną brutto w tych regionach w porównaniu do pozostałych regionów Polski. Spadek liczby gospodarstw rolnych wynika z większej produktywności pracy przedsiębiorstw przemysłowych, co w naturalny sposób napędza rozwój tego kierunku gospodarczego, w przeciwieństwie do rolnictwa.

Największymi wyzwaniem przedsiębiorców są strukturalny brak pracowników, wynikający z demografii Polski i wzrost kosztów pracowniczych spowodowany wysoką inflacją. Dodatkowym utrudnieniem w prowadzeniu biznesu są wysokie ceny energii oraz niepewność gospodarcza w związku z konfliktem zbrojnym za wschodnią granicą, co odzwierciedla się w mniejszej liczbie zamówień i mocach przerobowych. Ze względu na globalny trend skracania łańcuchów dostaw potrzebne jest zwiększanie efektywności i mocy produkcyjnych już istniejących przedsiębiorstw przemysłowych i handlowych. Do dalszego rozwoju polskiej gospodarki niezbędne są inwestycje, szczególnie w rozwój wysokomarżowych i innowacyjnych branż w regionach Polski. Wiele regionów rozpoczęło pracę nad pozyskiwaniem inwestorów, tworząc na przykład Specjalne Strefy Ekonomiczne. Poprzez zachęty podatkowe starają się przyciągać inwestorów z branż wybranych w ramach inteligentnych specjalizacji.

3. Bezpieczeństwo energetyczne – dylematy lokalne

Łukasz Kordowina

Choć wydawać by się mogło, że wszyscy podobnie rozumiemy znaczenie bezpieczeństwa energetycznego, to należy mieć na uwadze różne postrzeganie tej kwestii w zależności od położenia geopolitycznego⁹³. W Europie – będącej importerem netto surowców energetycznych – niezwykle ważna jest strona podażowa i zależność od producentów, o czym w czasach prosperity, wiele państw jednak zapomina, by boleśniej się o tym przekonać w czasach kryzysu dostaw. W Polsce niemal od zawsze główną determinantą bezpieczeństwa energetycznego była Rosja, jako kluczowy dostawca paliw kopalnych. I tak, gdy w 2022 roku Kreml odciął dostawy gazu ziemnego, we wrześniu uruchomiono przygotowywany od lat gazociąg Baltic Pipe zapewniający dostęp do złóż norweskich, a wcześniejsze działania na rzecz dywersyfikacji źródeł dostaw pozwalały już na sprowadzanie do Polski surowca w postaci skroplonej z USA, Bliskiego Wschodu i innych regionów poprzez Terminal LNG w Świnoujściu. Poza dywersyfikacją kierunków

⁹³ H. Nyga-Lukaszewska, *Bezpieczeństwo energetyczne na międzynarodowym rynku gazu ziemnego*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2019, s. 15-16.

dostaw, ważne jest także urozmaicenie miksu energetycznego, a tutaj główną rolę odgrywały w ostatnich latach źródła odnawialne, zapewniające pewien stopień samowystarczalności. Oba podejścia bazują na zmianie utartych schematów, a przez to zawsze niosą za sobą pewne koszty, a myśląc o bezpieczeństwie energetycznym, należy mieć je także na uwadze. Bezpieczeństwo energetyczne w najprostszym rozumieniu oznacza bowiem – jak można stwierdzić za Międzynarodową Agencją Energii (MAE) – „zapewnianie nieprzerwanych dostaw źródeł energii po przystępnej cenie”⁹⁴.

Aspekt cenowy jest niezwykle ważny, co pokazały właśnie ostatnie manipulacje Rosji, która jeszcze na kilka miesięcy przed pełnoskalowym atakiem na Ukrainę, zaczął ograniczać przesył gazu rurociągami do Europy. Gaz jako jedno z głównych źródeł ciepła, a w wielu krajach także energii elektrycznej, musiał być szybko zastępowany innymi surowcami, co spowodowało wzrost kosztów tak naprawdę wszystkich alternatywnych nośników energii. Działo się to w momencie, gdy akurat wraz z odradzaniem się gospodarek po pandemii rósł popyt na energię a także wielokrotnie wzrosły ceny uprawnień do emisji, służących promowaniu źródeł niskoemisyjnych, kosztem energetyki opartej o paliwa kopalne. Jednocześnie susze ograniczyły prace elektrowni wodnych, a przez przerwy techniczne oraz decyzje polityczne spadła produkcja energii atomowej, ograniczając ogólną podaż energii na Starym Kontynencie⁹⁵. W ostatnich latach drożejąca energia była jedną z głównych przyczyn inflacji – tak w Polsce, jak też w innych krajach Europy. To tylko potwierdza skalę skomplikowania między zapewnianiem ciągłości dostaw energii, a jej przystępnością cenową dla odbiorców. Wzrost cen prądu i gazu ziemnego oznacza ponadto spadek konkurencyjności przemysłu energochłonnego, co stanowi długoterminowe zagrożenie przeniesienia produkcji do regionów o niższych kosztach prowadzenia działalności⁹⁶.

⁹⁴ M. Koczan, A. Alkan, *Bezpieczeństwo energetyczne a transformacja sektora elektroenergetycznego w Polsce*, w: „Wschodnioznawstwo” T.16, 2022, s. 427.

⁹⁵ <https://www.iea.org/topics/global-energy-crisis>.

⁹⁶ *Energy crisis poses threat to Europe's industrial sector*, Department of Economic and Social Affairs, No. 167, 2022.

Trwająca transformacja energetyczna, zgodnie z długofalowymi planami rządu i dotychczasową ścieżką rozwoju oznacza przeniesienie produkcji energii elektrycznej z południa na północ Polski⁹⁷. Dla poszczególnych województw niesie to różne wyzwania. O tym czy bilans korzyści i strat będzie dodatni, czy ujemny zadecyduje zdolność do przyciągnięcia nowych inwestycji oraz zapewnienia wsparcia w przystosowaniu do zmiany lokalnym firmom i mieszkańcom.

3.1. Sytuacja krajowej energetyki

W 2022 roku PKB Polski wzrosło realnie o 5,1% a rok wcześniej o 6,9%, odbudowując się ze strat odnotowanych w pierwszym roku pandemii. Choć podobna tendencja występowała na całym globie, to nad Wisłą gospodarcza odbudowa była jedną z najszybszych w Unii Europejskiej. W ostatnim roku Polska wytworzyła wartościowo o przeszło jedną dziesiątą więcej dóbr i usług niż w 2019 roku – już po uwzględnieniu wysokiej inflacji⁹⁸. Zwiększona działalność gospodarcza co do zasady wiąże się z większym zapotrzebowaniem energetycznym, a w Polsce w ostatnich latach udział energochłonnego sektora przemysłu jedynie się zwiększał⁹⁹. W zeszłym roku krajowa konsumpcja energii spadła o 2,2% r/r, choć względem czasu sprzed pandemii była nieznacznie wyższa (o 0,9% wobec 2019 roku). Kierunek wzrostu efektywności energetycznej potwierdzają także dane agregowane każdego roku przez firmę Enerdata, które pozwalają obliczyć, że w okresie 2019-2022 zużycie energii na jednostkę PKB spadło o ok. 8%¹⁰⁰.

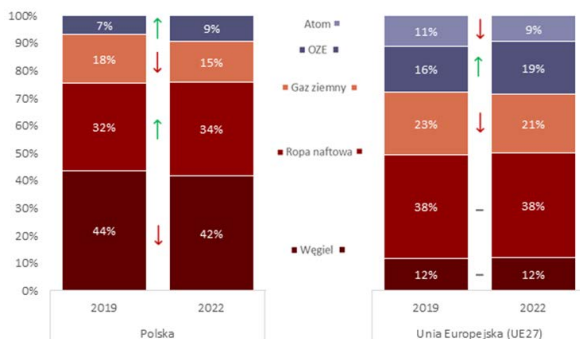
⁹⁷ Podsumowanie 2022r. w energetyce, jako roku zmian i wyzwań, Związek Przedsiębiorców i Pracodawców, Warszawa 2023, <https://zpp.net.pl/podsumowanie-2022-r-w-energetyce-jako-roku-zmian-i-wyzwan/>.

⁹⁸ Wg danych Eurostat skumulowana wartość PKB w cenach stałych z 2015 roku wyniosła w przypadku Polski dokładnie 110,2% wartości z 2019 roku. W całej UE wyższy wynik odnotowała jedynie Irlandia (134,2% wartości z 2019 roku), dla której statystyki są w pewnym sensie zakrzywione ze względu na traktowanie kraju jako „raju podatkowego” przez wiele międzynarodowych korporacji, co w mniejszym stopniu przekłada się na faktyczny wzrost bogactwa tamtejszych obywateli.

⁹⁹ Wg danych Eurostatu, udział wartości dodanej przemysłu w polskim PKB wzrósł z 21,8% do 24,5% w okresie 2019-2022. W całej Unii Europejskiej udział przemysłu wzrósł w tym czasie z 17,8% do 18,5%.

¹⁰⁰ <https://yearbook.enerdata.net/total-energy/world-energy-intensity-gdp-data.html>.

Wykres 1. Porównanie struktury całkowitej konsumpcji energii pierwotnej Polski i UE w latach 2019-2022 r.

Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych Statistical Review of World Energy 2023, Energy Institute.

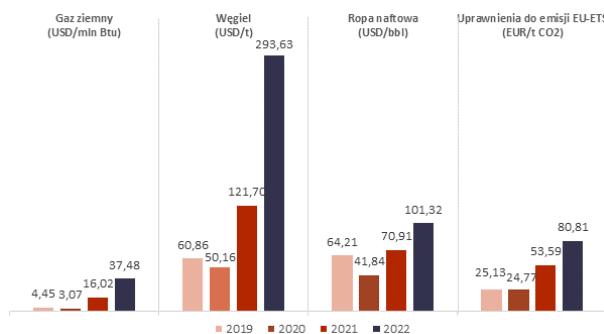
Niezmiennie dużym problemem pozostaje ponadprzeciętna zależność od paliw kopalnych, których gros musi być importowane. Podczas gdy na terenie całej Unii Europejskiej konsumuje się blisko 30% energii ze źródeł odnawialnych i elektrowni jądrowych, nad Wisłą OZE zapewniają 9% zapotrzebowania, a atom wciąż jest jeszcze na etapie planowania. Znacznie większe jest natomiast uzależnienie od węgla. Sprawia to, że Polska jest drugim po Niemczech największym emitentem gazów cieplarnianych w UE, a w przeliczeniu na jednostkę PKB ustępuje na niechlubnym podium emisyjności gospodarki¹⁰¹ jedynie Estonii i Bułgarii. Biorąc pod uwagę obecność w unijnym systemie handlu emisjami (Emissions Trading System, ETS) oznacza to, zwiększony koszt działalności przedsiębiorstw energetycznych i przemysłowych, co odbija się na całej gospodarce. Podmioty te muszą bowiem kupować na rynku uprawnienia do emisji każdej tony CO₂, a ich koszt w czasie odbudowy gospodarczej po pandemii zaczął drastycznie rosnąć.

Lata 2021 i 2022 stały pod znakiem gwałtownego wzrostu cen energii na rynkach europejskich oraz światowych. W obliczu ograniczonej przez Rosję podaży gazu, cena tego surowca na rynku TTF w Holandii poszybowała w górę i średnio w 2022 roku była ponad

¹⁰¹ CO₂ emissions of all world countries, European Commission, 2022, https://edgar.jrc.ec.europa.eu/report_2022?vis=gdp#emissions_table.

ośmiokrotnie wyższa niż w ostatnim względnie stabilnym roku, czyli 2019. Ceny kluczowego dla polskiej energetyki węgla wzrosły zaś niemal pięciokrotnie, ale koszt generacji z tego źródła zwiększył się tym bardziej, że cena unijnych uprawnień do emisji CO₂ wzrosła z 25 do ponad 80 euro za tonę w ciągu tych czterech lat. Jak natomiast szacuje Polski Instytut Ekonomiczny, ze względu na duży udział wysoce emisyjnych źródeł wytwórczych, koszt uprawnień koniecznych do nabycia przez elektrownie zlokalizowane w Polsce do wyprodukowania 1 MWh prądu jest mniej więcej trzykrotnie wyższy niż średnio w innych krajach UE¹⁰². Wprowadzone przez rząd mechanizmy wsparcia gospodarstw domowych i zamrożenie cen ograniczyły w ostatnim roku skalę podwyżek dla tej grupy odbiorców, natomiast prawdziwy wzrost kosztów energii odczuły przedsiębiorstwa. Wyrażona w walucie euro średnia cena 1 kWh prądu dla firm w Polsce w drugiej połowie 2022 roku była wyższa o 80% niż w tym samym okresie 2019 roku, a w przypadku gazu ziemnego o 133%. W całej UE podwyżka dla odbiorców komercyjnych w analizowanym okresie była nieco niższa w przypadku elektryczności (wzrost o 72%), natomiast bardziej dotkliwa w przypadku dostaw błękitnego paliwa (150%).

Wykres 2. Dynamika cen surowców energetycznych i uprawnień do emisji CO₂ na rynkach europejskich

Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych Energy Institute i Global Factor Solutions.

¹⁰² *Tygodnik Gospodarczy PIE*, Polski Instytut Ekonomiczny, 36/2022, 2022, https://pie.net.pl/wp-content/uploads/2022/09/Tygodnik-PIE_36-2022.pdf.

Uzależnienie od importu w sytuacji wzrostu cen na światowych rynkach może oznaczać konieczność ograniczenia działalności gospodarczej, a nawet zapewniania podstawowych mediów dla mieszkańców. Jeszcze większym zagrożeniem może być całkowite wstrzymanie dostaw. W regionie Europy Środkowo-Wschodniej świadomość ta istniała od dawna w związku z szantażem jakim już w latach 2006 i 2009 posługiwał się najważniejszy dostawca gazu ziemnego i innych surowców, czyli Rosja¹⁰³. Polska w największym stopniu uzależniona jest od dostaw z zewnątrz ropy naftowej, której wydobycie pokrywa tylko kilka procent krajowego zapotrzebowania. Podobnie jest w przypadku gazu ziemnego, którego jedna piąta jest wydobywana w kraju, a resztę konsumpcji pokrywa import. Własne zasoby pozwalają jedynie na niezależność węglową, bowiem w 2022 roku krajowe kopalnie pokrywały aż 97% zapotrzebowania¹⁰⁴. Narodowy Bank Polski podaje, że udział Rosji w imporcie paliw kopalnych ogółem spadł do 13% w IV kwartale 2022 roku, wobec 55% w analogicznym okresie 2021 roku. Rozbudowywana od lat infrastruktura w związku z potrzebą dywersyfikacji kierunków dostaw pozwoliła osiągnąć stan, w którym na koniec 2022 roku głównym dostawcą ropy naftowej stała się Arabia Saudyjska, a największe wolumeny gazu pochodziły ze Stanów Zjednoczonych¹⁰⁵. Także węgiel – który w dużej mierze zastąpił wstrzymane od kwietnia 2022 roku dostawy gazu ziemnego rurociągiem jamalskim – w całym ostatnim roku przyływał przede wszystkim z Azji i Afryki¹⁰⁶. Dominować zaczęły zatem dostawy drogą morską.

¹⁰³ Ł. Kordowina, *Implications of LNG import on the European Union's energy security*, "Energy Policy Studies" nr 6, 2020, s. 63, <https://www.instytutpe.pl/wp-content/uploads/2017/09/EPS-262020.pdf>.

¹⁰⁴ Obliczenia na podstawie danych z raportu *Krajowy Bilans Energii. Biuletyn Kwartalny. IV kwartał 2022*, Agencja Rynku Energii, 2023.

¹⁰⁵ Bilans Płatniczy Rzeczypospolitej Polskiej za IV kwartał 2022 r., Narodowy Bank Polski, Warszawa 2023, s.18-19, https://nbp.pl/wp-content/uploads/2023/04/BOP_2022_4_kw-okl.pdf.

¹⁰⁶ B. Sawicki, *Ile węgla i skąd Polska importowała w 2022 roku. Rekord niemal pobity*, Rzeczpospolita.pl, 28.12.2022, <https://energia.rp.pl/wegiel/art37680201-ile-wegla-i-skad-polska-importowala-w-2022-roku-rekord-niemal-pobity>.

Wykres 3. Bilans energii pierwotnej w Polsce w 2022 r. (% zużycia krajowego)

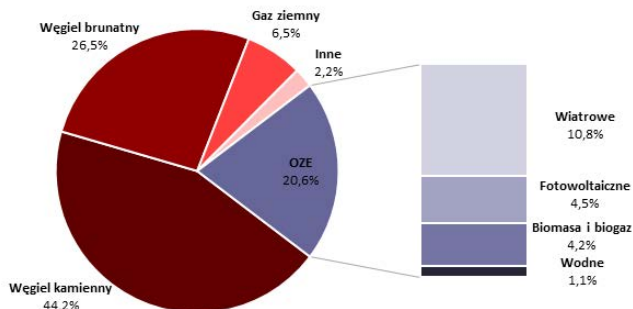
Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych ARE, GUS, MKiŚ.

Sytuacja Polskiej energetyki wynika w dużej mierze z modelu przyjętego w okresie PRL, kiedy to oparto energetykę na węglu z własnego, silnie rozwijanego wydobywania. Prąd zaczął być wytwarzany przede wszystkim w wielkoskalowych blokach węglowych zlokalizowanych w miejscu wydobywania surowca na południu i w centrum kraju¹⁰⁷. W sumie przeszło 70% energii elektrycznej w Polsce w 2022 roku pochodziło z węgla. W obliczu rekordowo wysokich cen gazu, o jedną czwartą zredukowano produkcję prądu opartą o to źródło i w całym roku odpowiadało ono za 7% krajowej podaży energii elektrycznej. Z każdym rokiem rośnie natomiast udział energetyki odnawialnej, która w całym ubiegłym roku dostarczyła do systemu elektroenergetycznego blisko 21% elektryczności. Wśród nich dominują w tej chwili wiatraki, jednak to w fotowoltaice moce przyrastają najszybciej. Podczas gdy rok do roku wzrosły moce zainstalowane w OZE o 34%, w 2022 roku przybyło aż 59% nowych paneli słonecznych licząc w megawatach. Pod względem mocy zainstalowanych, a więc potencjału wytwórczego, to drugie po węglu kamiennym najważniejsze źródło, bowiem na koniec 2022 roku fotowoltaika odpowiadała za ponad 12 z 60 GW (20%) mocy zainstalowanych w kraju¹⁰⁸.

¹⁰⁷ B. Derski, r. Zasuń, *Wiek energetyków. Opowieść o ludziach, którzy zmieniali Polskę*, WysokieNapiecie.pl, Warszawa 2018, s. 126-129.

¹⁰⁸ Obliczenia na podstawie danych z raportu *Informacja Statystyczna o Energii Elektrycznej. IV kwartał 2022*, Agencja Rynku Energii, 2023.

Wykres 4. Struktura produkcja energii elektrycznej w Polsce w 2022 r.

Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych ARE, GUS, MKiŚ.

Mimo swobody wyboru miksu energetycznego, w praktyce w dużej mierze to regulacje unijne – restrykcje i dostępność finansowania dla poszczególnych źródeł – wyznaczają kierunek transformacji energetycznej. W 2022 roku UE dołączyła do katalogu „zielonych” paliw także gaz i atom. Stoi to w zgodzie z przyjętą przez polski rząd „Polityką energetyczną Polski do 2040 r.” (PEP2040)¹⁰⁹, w której nacisk kładziony jest na zapewnienie samowystarczalności elektroenergetycznej przy jednoczesnej redukcji uzależnienia od węgla. Do 2030 roku produkcja prądu z wykorzystaniem tego surowca ma zostać zredukowana do maksymalnie 56%. Zastąpią go m.in. elektrownie atomowe i źródła odnawialne. Jednocześnie, zgodnie z zawartą umową społeczną z górnikami, do 2049 roku ma zostać zakończone krajowe wydobywanie węgla kamiennego, a znacznie wcześniej – zgodnie z obecnymi koncesjami – zostaną wygaszone największe kopalnie węgla brunatnego¹¹⁰. PEP2040 przewiduje, że do 2030 roku udział OZE w całkowitym zużyciu energii wzrośnie do 23% roku, w tym do 32% w elektroenergetyce, a od 2033 do polskiego miksu energetycznego powinna dołączyć także energetyka jądrowa.

¹⁰⁹ *Polityka energetyczna Polski do 2040 r.*, Ministerstwo Klimatu i Środowiska, Warszawa 2021.

¹¹⁰ K. Kojzar, *Powolna śmierć węgla. Kiedy zostaną zamknięte polskie odkrywki?*, smoglab.pl, 15.06.2021, <https://smoglab.pl/kopalnie-węgla-brunatnego-do-likwidacji/>.

W ostatnim czasie zauważalny był rozwój energetyki prosumenckiej, opartej o rozproszone mikroinstalacje. To przede wszystkim popularne pompy ciepła i panele fotowoltaiczne instalowane na dachach domów. Polski rynek pomp ciepła podwoił się w 2022 roku do ok. 200 tys. sztuk sprzedanych urządzeń rocznie, odnotowując najwyższą dynamikę wzrostu w całej Europie¹¹¹. Natomiast moce zainstalowane mikroinstalacji na energię słoneczną wzrosły o ponad połowę rok do roku do poziomu 9,2 GW na koniec 2022 roku¹¹². Oznacza to, że kilkanaście procent mocy¹¹³ w Polsce znajduje się w przydomowych instalacjach. Dostępne dotacje m.in. z zyskujących na popularności programów „Mój Prąd” i „Czyste Powietrze” pozwalają na dalszy wzrost produkcji energii przez samych konsumentów.

3.2. Kujawsko-pomorskie – ujarzmiona energia rzek

Kluczowe dane o energetyce w woj. kujawsko-pomorskim		Wartość dla województwa	Różnica względem wartości ogólnokrajowej
Moc zainstalowana w elektrowniach na koniec 2021 r.		2 535 MW	nd.
Produkcja energii el. na 1 mieszkańca w 2021 r.		4 038 kWh	-14,8%

¹¹¹ V. Spasić, *Another record year for Europe and heat pump market – sales soar 38%*, balkangreenenergynews.com, 22.02.2023, <https://balkangreenenergynews.com/another-record-year-for-european-heat-pump-market-sales-soar-38/>.

¹¹² *Mikroinstalacje w Polsce: stan na 31 lipca 2023r*, PTPiREE, 2023, <http://www.ptpiree.pl/energetyka-w-polsce/energetyka-w-liczbach/mikroinstalacje-w-polsce>.

¹¹³ Należy odróżnić moce zainstalowane od wolumenu produkcji energii, bowiem w przypadku źródeł odnawialnych stopień wykorzystania mocy jest w znacznej mierze zależny od warunków pogodowych. Najniższy współczynnik wykorzystania cechuje fotowoltaikę, korzystniej wypadają farmy wiatrowe i elektrownie wodne oraz geotermalne.

Kluczowe dane o energetyce w woj. kujawsko-pomorskim		Wartość dla województwa	Różnica względem wartości ogólnokrajowej
Udział energii odnawialnej w produkcji energii el. w 2021 r.		46,6%	+29,6 p.p.
Zużycie energii el. na 1 mieszkańca w 2021 r.		4 193 kWh	-6,6%
Zużycie energii el. na 1 mln zł PKB w 2021 r.		0,07 GWh	+17%
Zatrudnienie w energetyce w 2021 r.		4 675 os.	nd.
Odsetek ludności korzystającej z sieci gazowej w 2021 r.		44,4%	-10,7 p.p.
Zapasy węgla energetycznego dla ciepłownictwa średnio w I poł. 2022 r.		75 dni	-42 dni

Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych ARE, GUS, MKiŚ, URE.

Województwo kujawsko-pomorskie stanowczo stawia na rozwój źródeł odnawialnych. Do takich zaliczyć można hydroenergetykę. To właśnie w tym regionie znajdują się największe moce zainstalowane w elektrowniach przepływowych (210 MW, czyli 1/5 energetyki wodnej w Polsce¹¹⁴). Patrząc jednostkowo, elektrownia wodna we Włocławku to drugie, po zaporze na podkarpackiej Solinie, największe tego typu źródło energii w Polsce. Poza tym na kujawsko-pomorskich odcinkach Wisły i Brdy znajdują się liczne mniejsze siłownie wodne, a dodatkowo w planach jest budowa dużej jednostki o mocy 80 MW w Siarzewie. Realizacja projektu przedłuża się jednak ze względu

¹¹⁴ Dane Urzędu Regulacji Energetyki wg stanu na 31 grudnia 2022 r., dane nie uwzględniają elektrowni szczytowo-pompowych, które są elektrowniami wodnymi, ale nie są zaliczane do źródeł odnawialnych, zaś traktowane są jako magazyny energii.

na spory polityczne i kompetencyjne wokół inwestycji¹¹⁵. Na terenie województwa dostrzec też można liczne wiatraki, bowiem – wg danych URE na koniec 2022 roku – zlokalizowanych jest tu ponad 300 farm wiatrowych. Biorąc pod uwagę wyłącznie liczbę, to najwięcej w całym kraju, choć często są to instalacje o niewielkiej skali i pod względem mocy zainstalowanych ustępują tym w województwach położonych na linii wybrzeża oraz w sąsiedniej Wielkopolsce.

W sumie źródła odnawialne zapewniają ok. połowy energii elektrycznej wytwarzanej na Kujawach i Pomorzu. To niemal trzy razy większy odsetek niż wskaźnik ogólnopolski. Plany samorządu są jeszcze bardziej ambitne. Rozwój własnych instalacji energii odnawialnej pozwolił na zwiększenie udziału energii generowanej na miejscu w całkowitym zużyciu województwa – z 48% do 80% w okresie 2010-2018¹¹⁶. Województwo stało się tym samym bardziej niezależnie od dużych bloków energetycznych przesyłających prąd z innych regionów Polski. W uchwalonej przez Sejmik Województwa Kujawsko-Pomorskiego pod koniec 2020 roku nowej strategii rozwoju regionu przyjęto na 2030 rok cel osiągnięcia 100% produkcji energii z OZE¹¹⁷. Należy przypomnieć, że w tym horyzoncie czasowym, rządowa polityka energetyczna zakłada cel na poziomie 32% w skali całego państwa. Region zamierza osiągnąć zeroemisyjność i samowystarczalność energetyki poprzez rozwój mocy przede wszystkim w energetyce solarnej i geotermalnej. Promowana ma być zwłaszcza energetyka rozproszona, oparta na małych instalacjach OZE. Znajduje to odzwierciedlenie zarówno w opublikowanej strategii, jak i w zaakceptowanym przez Komisję Europejską planie zagospodarowania środków unijnych na obszarze województwa ku-

¹¹⁵ A. Czwołek, *Stan i perspektywy rozwoju odnawialnych źródeł energii w województwie kujawsko-pomorskim*, Stowarzyszenie Instytut Copernicanum, Toruń 2023, s.12.

¹¹⁶ *Fundusze Europejskie dla Kujaw i Pomorza 2021-2027*, Województwo Kujawsko-Pomorskie, Program zatwierdzony decyzją wykonawczą Komisji Europejskiej z dnia 7 grudnia 2022 r., str. 12,

¹¹⁷ *Strategia rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do 2030 roku – Strategia Przyspieszenia 2030+*, Województwo Kujawsko-Pomorskie, Załącznik do uchwały nr XXVIII/399/20 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dn. 21.12.2020r.

jawsko-pomorskiego¹¹⁸. Korzystne są zwłaszcza perspektywy rozwoju fotowoltaiki, bowiem jest to jedno z województw z największą ilością dostępnych mocy przyłączeniowych¹¹⁹. Sieci elektroenergetyczne są więc – bardziej niż w innych częściach kraju – gotowe na przyjęcie nowych instalacji prosumenckich. Wg danych dostępnych na marzec 2023 roku, 2,6% gospodarstw domowych w kujawsko-pomorskim skorzystało z dotacji na fotowoltaikę w ramach programu „Mój Prąd”, co patrząc na wszystkie województwa można określić wynikiem przeciętnym¹²⁰. Biorąc pod uwagę natomiast geotermię, pod koniec 2022 roku ruszyła pierwsza w regionie ciepłownia zasilana energią ciepłą ziemi – Geotermia Toruń. Zapewnia ona ok. 8% zapotrzebowania na ciepło systemowe Torunia¹²¹.

W elektroenergetyce dużej skali region całkowicie porzucił już węgiel, wyłączając w lipcu 2023 roku bloki węglowe w bydgoskiej elektrociepłowni i zastępując je turbinami gazowo-parowymi¹²². Zapotrzebowanie sieci elektroenergetycznej w województwie kujawsko-pomorskim zaspokajają już tylko jednostki zasilane gazem ziemnym i OZE. Dużą inwestycją jest budowa kolejnej elektrowni gazowo-parowej w Grudziądzu. Po uruchomieniu w 2025 roku, jednostka o mocy 575 MW ma być największą elektrownią w całym województwie¹²³. Patrząc natomiast na skalę gospodarstw domowych – mniej niż połowa posiada dostęp do sieci gazowej do ogrzewania lub gotowania, co jest wynikiem poniżej średniej krajowej.

¹¹⁸ *Fundusze Europejskie dla Kujaw i Pomorza 2021-2027*, Województwo Kujawsko-Pomorskie, Program zatwierdzony decyzją wykonawczą Komisji Europejskiej z dnia 7 grudnia 2022 r.

¹¹⁹ *Rynek Fotowoltaiki w Polsce*, Instytut Energetyki Odnawialnej, Warszawa 2023, s.74.

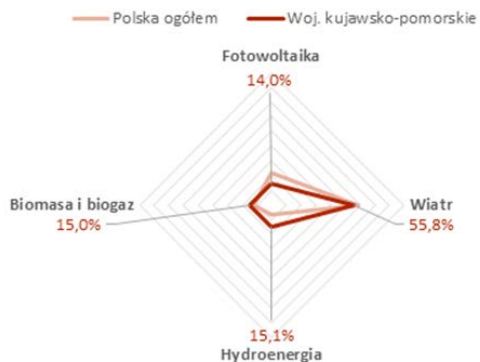
¹²⁰ Tamże, s.43.

¹²¹ M. Nienartowicz, *Toruń. Ciepłownia Geotermia oficjalnie otwarta. Czerpie ciepło z głębi ziemi.*, torun.naszemiasto.pl, 13.10.2022, <https://torun.naszemiasto.pl/torun-ciepownia-geotermia-oficjalnie-otwarta-czerpie/ar/c1-9038775>.

¹²² J. Stachura, *Elektrociepłownia Bydgoszcz przełącza się na gaz*, biznesalert.pl, 21.07.2023, <https://biznesalert.pl/elektrociepownia-bydgoszcz-gaz-kotly-energetyka/>.

¹²³ <https://energy.instrat.pl/wiecej-danych/#~:text=Produkcja%20energii%20w%20rozbiu%20na%20jednostki%20wytw%C3%B3rcze%2C%202023>

Wykres 5. Struktura mocy zainstalowanych w OZE w woj. kujawsko-pomorskim

Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych URE.

3.3. Lubuskie – region śpiący na zasobach

Kluczowe dane o energetyce w woj. lubuskim		Wartość dla województwa	Różnica względem wartości ogólnokrajowej
Moc zainstalowana w elektrowniach na koniec 2021 r.		1 157 MW	nd.
Produkcja energii el. na 1 mieszkańca w 2021 r.		3 461 kWh	-27,0%
Udział energii odnawialnej w produkcji energii el. w 2021 r.		25,6%	+8,6 p.p.
Zużycie energii el. na 1 mieszkańca w 2021 r.		4 106 kWh	-8,6%
Zużycie energii el. na 1 mln zł PKB w 2021 r.		0,07 GWh	+17%

Kluczowe dane o energetyce w woj. lubuskim		Wartość dla województwa	Różnica względem wartości ogólnokrajowej
Zatrudnienie w energetyce w 2021 r.		2 171 os.	nd.
Odsetek ludności korzystającej z sieci gazowej w 2021 r.		57,5%	+2,4 p.p.
Zapasy węgla energetycznego dla ciepłownictwa średnio w I poł. 2022 r.		146 dni	+29 dni

Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych ARE, GUS, MKiŚ, URE.

Przeciętny Lubuszanin zużywa w ciągu roku nieco ponad 4 MWh prądu, czyli blisko o jedną dziesiątą mniej niż przeciętny Polak. Tutejsze przedsiębiorstwa wcale nie są jednak bardziej efektywne energetycznie, bowiem zużywają o kilkanaście procent więcej prądu w przeliczeniu na jednostkę PKB niż wynosi średnia krajowa. Sektor energetyczny w województwie jest słabo rozwinięty, a znaczna część zapotrzebowania pochodzi z innych województw. W przyjętej przez sejmik wojewódzki w 2021 roku „Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego 2030”, w części poświęconej transformacji energetycznej to właśnie kwestiom efektywności poświęcono największą uwagę¹²⁴.

W regionalnej energetyce odnawialnej wyraźnie rysuje się przewaga fotowoltaiki, w której wg stanu na koniec 2022 roku zainstalowanych było 288 MW, czyli 43,8% mocy w lubuskiej energetyce odnawialnej. Jeszcze w 2019 roku było to zaledwie 5 MW, a tempo przyrostu nowych paneli fotowoltaicznych w lubuskim jest jednym z najszybszych w kraju. W tym samym okresie o 127% wzrosły moce w elektrowniach wiatrowych, które w województwie wynoszą już 245 MW, a podwoiły się moce w elektrowniach wodnych – do 114 MW.

¹²⁴ Strategia rozwoju województwa lubuskiego 2030, Załącznik nr 1 do Uchwały Nr XXVIII/397/21 Sejmiku Województwa Lubuskiego, Zielona Góra 2021, s.25.

Warto wspomnieć, że w lubuskim Dychowie znajduje się najstarsza elektrownia szczytowo-pompowa w Polsce, która służy jako magazyn energii, pozwalając magazynować jej nadmiar i oddawać do sieci w razie zwiększonego zapotrzebowania.

Lubuskie to ważny region na mapie krajowego wydobycia surowców energetycznych. Kopalnia ropy i gazu w Lubiatowie jest drugą największą pod względem wydobycia w kraju. W 2022 roku zapewniła 252 mln m³ gazu ziemnego i 177 tys. ton ropy¹²⁵, a w czasie kryzysu energetycznego, w 2022 roku rozpoczęto jej rozbudowę oraz kolejne wiercenia. To właśnie gaz z tego złoża zasila największą w województwie elektrociepłownię w Gorzowie Wielkopolskim¹²⁶. Podobne inwestycje ogłoszono w przypadku współdzielonego z województwem zachodniopomorskim złoża Dębno. W połowie ubiegłego roku rozpoczęto także eksploatację nowego złoża ropy i gazu Kamień Mały na północy województwa¹²⁷.

Ponad jedna czwarta zasobów węgla brunatnego znajduje się na terenie województwa lubuskiego. Aktualnie tylko jedna kopalnia prowadzi jednak wydobycie na tym terenie, co w skali kraju jest poziomem znikomym¹²⁸. Biorąc pod uwagę kierunek polityki krajowej i unijnej, здаwać by się mogło, że minął już czas na otwieranie nowych kopalni odkrywkowych, a lokalne zasoby prawdopodobnie – biorąc pod uwagę obecne uwarunkowania – pozostaną pod ziemią. Węgiel nie jest też potrzebny dla lubuskiego sektora elektroenergetycznego, którego konwencjonalna część opiera się w całości na gazie ziemnym¹²⁹. Jest jednak wykorzystywany przez miejskie ciepłownie

¹²⁵ *Bilans zasobów złóż kopalin w Polsce wg stanu na 31 XII 2022 r.*, Państwowy Instytut Geologiczny, Warszawa 2023.

¹²⁶ <https://pgnig.pl/aktualnosci/-/news-list/id/rusza-rozbudowa-kopalni-lubiatow-pgnig-wybralo-wykonawcow/newsGroupId/10184>.

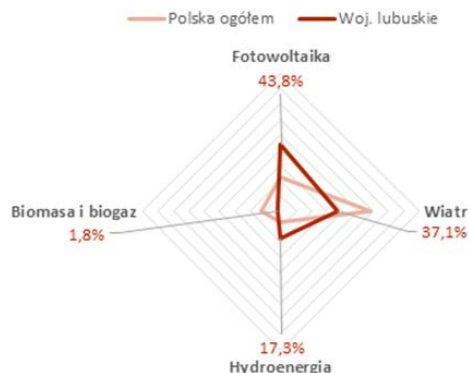
¹²⁷ *Polska ma nową kopalnię. W niej setki tysięcy ton ropy i miliony metrów sześciennych gazu*. 23.06.2022, <https://www.money.pl/gielda/polska-ma-nowa-kopalnie-w-niej-setki-tysiecy-ton-ropy-i-miliony-metrow-szesciennych-gazu-6782915469790144a.html>.

¹²⁸ *Bilans zasobów złóż kopalin w Polsce wg stanu na 31 XII 2022 r.*, Państwowy Instytut Geologiczny, Warszawa 2023.

¹²⁹ <https://energy.instrat.pl/wiecej-danych/#:~:text=Produkcja%20energii%20w%20rozbiciu%20na%20jednostki%20wytw%C3%B3rcze%2C%202023>

i do ogrzewania indywidualnego. Zapasy węgla energetycznego w połowie 2023 roku można ocenić jako wystarczające, przewyższające średni poziom dla kraju. Duży jest natomiast odsetek (57,5%) gospodarstw domowych posiadających dostęp do gazu ziemnego z sieci do ogrzewania lub gotowania.

Wykres 6. Struktura mocy zainstalowanych w OZE w woj. lubuskim

Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych URE.

3.4. Łódzkie – operacja na sercu polskiej energetyki

Kluczowe dane o energetyce w woj. łódzkim		Wartość dla województwa	Różnica względem wartości ogólnokrajowej
Moc zainstalowana w elektrowniach na koniec 2021 r.		6 659 MW	nd.
Produkcja energii el. na 1 mieszkańca w 2021 r.		14 063 kWh	+196,8%
Udział energii odnawialnej w produkcji energii el. w 2021 r.		5,5%	-11,5 p.p.

Kluczowe dane o energetyce w woj. łódzkim		Wartość dla województwa	Różnica względem wartości ogólnokrajowej
Zużycie energii el. na 1 mieszkańca w 2021 r.		5 373 kWh	+19,7%
Zużycie energii el. na 1 mln zł PKB w 2021 r.		0,08 GWh	+33%
Zatrudnienie w energetyce w 2021 r.		8 762 os.	nd.
Odsetek ludności korzystającej z sieci gazowej w 2021 r.		40,8%	-14,3 p.p.
Zapasy węgla energetycznego dla ciepłownictwa średnio w I poł. 2022 r.		86 dni	-31 dni

Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych ARE, GUS, MKiŚ, URE.

Województwo Łódzkie tradycyjnie silnie związane jest z energetyką ze względu przede wszystkim na kompleks energetyczny w Bełchatowie. Elektrownia powstała w 1983 roku i od tego czasu jest największą elektrownią w Polsce, z aktualną mocą zainstalowaną na poziomie 5,1 GW. To największa elektrownia na węgiel brunatny w całej Europie i jedna z największych na świecie. Elektrownia w Bełchatowie jest zarazem najbardziej emisyjnym zakładem w całej UE, w związku z czym polski rząd zobowiązał się do jej zamknięcia do 2036 roku¹³⁰. Bloki wytwórcze zasilane są lokalnym wydobywaniem z kopalni odkrywkowej. Złóża w Bełchatowie odpowiadają za ok. 75% krajowego wydobycia węgla brunatnego. Skala położonego w województwie łódzkim zespołu zakładów górniczo-energetycznych jest zatem nieporównywalna

¹³⁰ W. Jakóbiak, *Największa elektrownia węglowa w Europie jest do zastąpienia*, biznesalert.pl, 20.10.2022, <https://biznesalert.pl/raport-najwieksza-elektrownia-weglowa-w-europie-jest-do-zastapienia/>.

z żadnymi innymi tego typu kompleksami. Poza elektrownią Bełchatów, dużym zakładem jest także zespół elektrociepłowni Veolia w Łodzi, zasilana węglem kamiennym i częściowo biomasą.

Największa elektrownia w kraju nie produkuje oczywiście energii wyłącznie na własne potrzeby. Łódzkie zakłady produkują ponad dwa i pół razy więcej prądu niż konsumują go tutejsi mieszkańcy oraz firmy, a nadmiar trafia przede wszystkim do Mazowsza i Wielkopolski. Sam Bełchatów produkuje ok. 18% krajowego zapotrzebowania na energię elektryczną. Duży udział sektorów energochłonnych sprawia jednak, że lokalne zapotrzebowanie jest ponadprzeciętnie wysokie, a wskaźnik energochłonności gospodarki osiąga wyższy poziom niż wynosi średnia krajowa. Oznacza to, że do wyprodukowania towarów i usług o tej samej wartości, na terenie województwa łódzkiego zużywa się o jedną trzecią więcej prądu niż przeciętnie w Polsce. W sumie w całym województwie 8,8 tys. osób znajduje zatrudnienie w sektorze energetyki, a kolejne 5,4 tys. w górnictwie. Do tego doliczyć należy także setki firm współpracujących z tymi sektorami - szacuje się, że sam kompleks w Bełchatowie generuje łącznie ok. 20 tys. miejsc pracy¹³¹.

W związku z tak dużym znaczeniem bełchatowskiego zagłębia, strategia rozwoju województwa przyjęta w 2021 roku skupia się w dużej mierze na kwestiach związanych ze sprawiedliwą transformacją tego obszaru. W związku z planami stopniowego wygaszania bloków węglowych i kopalni w Bełchatowie w perspektywie najbliższych kilkunastu lat, zakłada się jednocześnie uzupełnianie mocy źródłami niskoemisyjnymi. Włodarze województwa wskazują na potrzebę pobudzenia inwestycji w fotowoltaikę i geotermię, ale zauważają także potrzebę inwestycji w magazyny energii jako wsparcia dla niestabilnych źródeł odnawialnych. Strategia popiera także plany budowy w tym miejscu elektrowni atomowej¹³². Decyzja o zastąpieniu bloków elektrowni Bełchatów reaktorami jądrowymi jeszcze nie zapadła, ale

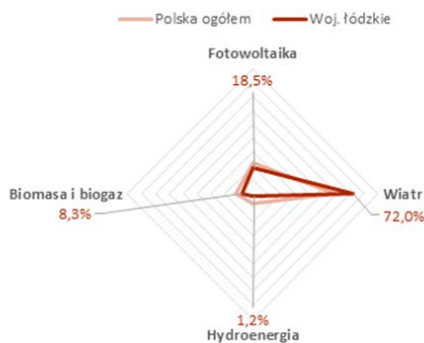
¹³¹ *Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030*, Biuro Planowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego w Łodzi, 06.05.2021 r., s. 60.

¹³² Tamże, s.89.

w maju 2023 r. minister aktywów państwowych Jacek Sasin wskazał, że „Bełchatów jest wysoce prawdopodobny” jako lokalizacja trzeciej elektrowni atomowej w Polsce¹³³. Agencja BloombergNEF z 2022 roku wskazuje, że pojedynczo żadna technologia nie będzie w stanie zastąpić tak dużego zakładu i proponuje szeroko zakrojone inwestycje w energię wiatrową, słoneczną, a także scenariusz zakładający energię z małych, modułowych reaktorów jądrowych SMR (ang. Small Modular Reactor). Agencja postuluje zastąpienie nowymi źródłami przynajmniej ok. 80% generacji energii jaką daje elektrownia Bełchatów, aby nie dopuścić do przejęcia potencjału przez inne regiony Polski, co mogłoby skutkować trwałą utratą zatrudnienia w sektorze energetycznym w województwie łódzkim¹³⁴.

Aktualnie tylko 5,5% energii elektrycznej w regionie pochodzi z energii odnawialnej. Zdecydowana większość mocy zainstalowanych jest w energetyce wiatrowej – 649 MW, a stan zagospodarowania pozostałych źródeł pozostawia wiele do życzenia.

Wykres 7. Struktura mocy zainstalowanych w OZE w woj. łódzkim

Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych URE.

¹³³ *Bełchatów wysoce prawdopodobną lokalizację elektrowni jądrowej*, portalsamorzadowy.pl, 31.05.2023, <https://www.portalsamorzadowy.pl/gospodarka-komunalna/belchatow-wysoce-prawdopodobna-lokalizacja-elektrowni-jadrowej,465447.html>.

¹³⁴ *Energetyka w Bełchatowie po węglu brunatnym. Scenariusze bezpiecznej i efektywnej kosztowo transformacji*, Bloomberg NEF, Forum Energii, 20.10.2022r., s.17-18.

3.5. Świętokrzyskie – nierozproszona zielona energia

Kluczowe dane o energetyce w woj. świętokrzyskim		Wartość dla województwa	Różnica względem wartości ogólnokrajowej
Moc zainstalowana w elektrowniach na koniec 2021 r.		2 210 MW	nd.
Produkcja energii el. na 1 mieszkańca w 2021 r.		7 477 kWh	+57,8%
Udział energii odnawialnej w produkcji energii el. w 2021 r.		25,8%	+8,8 p.p.
Zużycie energii el. na 1 mieszkańca w 2021 r.		4 426 kWh	-1,4%
Zużycie energii el. na 1 mln zł PKB w 2021 r.		0,09 GW	+50%
Zatrudnienie w energetyce w 2021 r.		3 432 os.	nd.
Odsetek ludności korzystającej z sieci gazowej w 2021 r.		41,2%	+13,8 p.p.
Zapasy węgla energetycznego dla ciepłownictwa średnio w I poł. 2022 r.		90 dni	-27 dni

Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych ARE, GUS, MKiŚ, URE.

Województwo świętokrzyskie także jest jednym z regionów będących w większym stopniu producentem niż odbiorcą energii. Zużycie lokalne mimo wszystko jest jednak wysokie biorąc pod uwagę wielkość świętokrzyskiego PKB. Wskaźnik energochłonności gospodarki

przekracza średnią krajową o połowę, co oznacza, że tutejsze firmy i przedsiębiorstwa zużywają więcej elektryczności do wyprodukowania dóbr tej samej wartości.

Zlokalizowana jest tu elektrownia na węgiel kamienny wraz z piecem na biomasę o mocy 1,9 GW, czwarta największa elektrownia w Polsce. Rzeczony blok biomasowy w chwili uruchomienia w 2013 roku był największym na świecie¹³⁵, a obecnie wciąż jest największym tego typu w Polsce. Paliwem są przede wszystkim zrębki leśne i inne materiały pochodzenia roślinnego. To właśnie moc tej jednostki (230 MW) sprawia, że dominującym spośród źródeł energii odnawialnej w województwie jest właśnie biomasa. Połaniecki „zielony blok” energetyczny sprawia też, że region może się pochwalić ponadprzeciętnym udziałem energii odnawialnej w miksie wytwórczym, który przekracza 25%. Jednak poza tą jedną dużą jednostką, moce w regionie są niewielkie we wszystkich technologiach OZE.

Korzystnie wypada świętokrzyska sieć gazowa, która obejmuje 41,2% gospodarstw domowych. Niestety tego samego nie można powiedzieć o sieci ciepłowniczej, której zagęszczenie jest jednym z najniższych w kraju¹³⁶. Natomiast zgromadzone hałdy węgla energetycznego w I połowie 2022 roku pozwalały co prawda na zasilanie ciepłowni i elektrociepłowni przez trzy miesiące, ale to i tak niższy poziom zapasów niż ogólnokrajowy.

Przyjęta w 2021 roku „Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+”¹³⁷ w sposób bardziej ogólny niż w przywołanych wcześniej województwach omawia kwestie energetyki, stawiając za cel jedynie ogólnie rozumiane zwiększenie udziału OZE i efektywności energetycznej. Pozytywnie natomiast należy ocenić stopień wykorzystania dotacji z programu „Mój Prąd” na instalacje fotowoltaiczne. Skorzystało z niego 3,6% świętokrzyskich gospodarstw do-

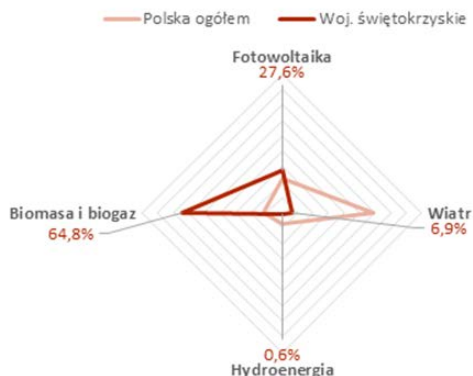
¹³⁵ J. Wiech, *Biomasa – wciąż niewykorzystana szansa dla polskiego „coalstate”*, energetyka24.com, 31.07.2018, <https://energetyka24.com/biomasa-wciaz-niewykorzystana-szansa-dla-polskiego-coalstate>.

¹³⁶ *Raport o stanie województwa świętokrzyskiego w 2021r.*, Urząd Marszałkowski Województwa Świętokrzyskiego, Kielce 2022, s. 107.

¹³⁷ *Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+*, Załącznik do uchwały nr XXX/406/21 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego, Kielce 2021r.

mowych, co jest trzecim po Podkarpaciu i Wielkopolsce najwyższym odsetkiem w kraju. To łącznie 70 mln zł wypłacone na zainstalowanie 16 tys. paneli słonecznych w regionie¹³⁸.

Wykres 8. Struktura mocy zainstalowanych w OZE w woj. świętokrzyskim

Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych URE.

3.6. Warmińsko-mazurskie – energia z biomasy i biogazu

Kluczowe dane o energetyce w woj. warmińsko-mazurskim		Wartość dla województwa	Różnica względem wartości ogólnokrajowej
Moc zainstalowana w elektrowniach na koniec 2021 r.		823 MW	nd.
Produkcja energii el. na 1 mieszkańca w 2021 r.		1 211 kWh	-74,4%

¹³⁸ Rynek Fotowoltaiki w Polsce, Instytut Energetyki Odnawialnej, Warszawa 2023, s.43.

Kluczowe dane o energetyce w woj. warmińsko-mazurskim		Wartość dla województwa	Różnica względem wartości ogólnokrajowej
Udział energii odnawialnej w produkcji energii el. w 2021 r.		90,7%	+73,7 p.p.
Zużycie energii el. na 1 mieszkańca w 2021 r.		2 716 kWh	-39,5%
Zużycie energii el. na 1 mln zł PKB w 2021 r.		0,06 GW	=
Zatrudnienie w energetyce w 2021 r.		3 345 os.	nd.
Odsetek ludności korzystającej z sieci gazowej w 2021 r.		43,8%	-11,3 p.p.
Zapasy węgla energetycznego dla ciepłownictwa średnio w I poł. 2022 r.		121 dni	+4 dni

Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych ARE, GUS, MKiŚ, URE.

Zupełnie inaczej niż w dwóch wcześniej analizowanych regionach wygląda sytuacja warmińsko-mazurskiej energetyki. Województwo w północno-wschodniej Polsce posiada najwyższy w całym kraju udział OZE w miksie energetycznym, który sięga przeszło 90%. To jednak przede wszystkim zasługa niewielkiej generacji. Roczny wolumen produkcji energii elektrycznej to tylko 1,7 GWh, co w przeliczeniu na liczbę mieszkańców daje najniższy wynik na mapie Polski. Ponad połowa zapotrzebowania tutejszej sieci elektroenergetycznej musi być zasilana źródłami z innych regionów, przez co dostarczany mieszkańcom i lokalnym przedsiębiorstwom prąd jest jednym z najdroższych w skali kraju ze względu na opłaty przesyło-

we¹³⁹. Strategia rozwoju województwa z perspektywą do 2030 roku została opublikowana na samym początku pandemicznego roku 2020. W kwestiach energetycznych cel zakłada stopniowe dążenie do samowystarczalności regionu, przede wszystkim poprzez dalszy rozwój szeroko pojętych mocy OZE oraz poprawę infrastruktury energetycznej. Dokument przyjęty przez sejmik województwa poświęca ponadto dużo miejsca poprawie dostępności gazu z sieci.¹⁴⁰ Wg stanu na 2021 rok, tylko 43,8% gospodarstw na Warmii i Mazurach było podłączonych do infrastruktury gazowej – o 11 p.p. mniej niż wynosi średnia krajowa.

W regionie jedyna elektrownia konwencjonalna podłączona do systemu elektroenergetycznego to niewielka elektrociepłownia w Elblągu o mocy 74 MW, z trzema blokami węglowymi i jednym na biomasę. Węgiel w tym zakładzie ma zostać zastąpiony gazem ziemnym już w 2025 roku¹⁴¹. Poza elbląskim blokiem biomasowym o mocy 25 MW zlokalizowane są tu także małe biogazownie o łącznych mocach 21 MW, z czego ponad połowę stanowią biogazownie rolnicze¹⁴². Wg danych Krajowego Ośrodka Wsparcia Rolnictwa w sierpniu 2023 roku, działało tu 18 biogazowni rolniczych o łącznych mocach wytwórczych na poziomie 14 MW, co odpowiada 9% łącznych mocy w tego typu instalacjach w Polsce¹⁴³. W Olsztynie, Iławie i Nowej Wsi Elckiej wykorzystuje się natomiast biogaz powstający w lokalnych oczyszczalniach ścieków na potrzeby ciepłownictwa i elektroenergetyki¹⁴⁴. Potencjał wykorzystania biomasy i biogazu jest jednak znacznie

¹³⁹ B. Igliński i in., *Energia odnawialna w województwie warmińsko-mazurskim*, Wydawnictwo Naukowe UMK, Toruń 2022, s. 10.

¹⁴⁰ G. Brzezin i in., *Warmińsko-Mazurskie 2030 Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego*, Zarząd Województwa Warmińsko-Mazurskiego, 2020.

¹⁴¹ <https://energy.instrat.pl/wiecej-danych/#:~:text=Produkcja%20energii%20w%20rozbiu%20na%20jednostki%20wytw%C3%B3rcze%2C%202023>

¹⁴² <https://www.ure.gov.pl/pl/oze/potencjal-krajowy-oze/8108,Instalacje-odnawialnych-zrodel-energii-stan-na-31-grudnia-2022-r.html>

¹⁴³ *Rejestr wytwórców biogazu rolniczego*, Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa, 2023, <https://www.gov.pl/web/kowr/rejestr-wytworcow-biogazu-rolniczego>.

¹⁴⁴ B. Igliński i in., *Energia odnawialna w województwie warmińsko-mazurskim*, Wydawnictwo Naukowe UMK, Toruń 2022, s. 40-44.

większy. Naukowcy z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu w 2020 roku oszacowali wręcz, że pełne wykorzystanie posiadanych zasoby organicznych w województwie warmińsko-mazurskim pozwoliłoby na zaspokojenie 64% jego potrzeb w zakresie energii elektrycznej i 100% w zakresie ciepła systemowego¹⁴⁵.

Najbardziej istotnym źródłem energii odnawialnej w województwie są wiatraki. Moce elektryczne w nich zainstalowane na terenie Warmii i Mazur wyniosły na koniec 2022 roku 522 MW z łącznie 822 MW zainstalowanych w OZE. Rozwija się jednak także energia słoneczna dużej skali – w połowie 2023 roku w mazurskim Wielbarku oddano do użytku jedną z największych farm fotowoltaicznych w kraju, o mocy 62 MW¹⁴⁶.

Wykres 9. Struktura mocy zainstalowanych w OZE w woj. warmińsko-mazurskim

Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych URE.

3.7. Wnioski

Poszczególne regiony Polski pełnią różną funkcję w systemie elektroenergetycznym kraju. Województwa takie jak łódzkie czy święto-

¹⁴⁵Tamże, s. 61-62.

¹⁴⁶A. Piedziewicz, *Jedna z największych w Polsce. Prezes Orlenu otworzył farmę fotowoltaiczną w Wielbarku*, radioolsztyn.pl, 27.04.2023, <https://radioolsztyn.pl/jedna-z-najwiekszych-w-polsce-prezes-orlenu-otworzyl-farme-fotowoltaiczna-w-wielbarku/01693397>.

krzyskie pełnią funkcję producenta, zaopatrującego w energię inne części kraju. Wyzwanie dla nich stanowi transformacja energetyczna w związku z tendencjami, które nasiliły się w ostatnich latach. Polityka klimatyczno-energetyczna Unii Europejskiej dąży do przyspieszonej dekarbonizacji we wszystkich krajach. Odejście od emisyjnych źródeł węglowych bez wprowadzania alternatyw może jednak skutkować nie tylko obniżeniem bezpieczeństwa, ale także utratą tysięcy miejsc pracy. W regionach takich jak Bełchatów, energetyka i górnictwo stanowią najważniejszą gałąź gospodarki. Przekwalifikowanie pracowników oraz firm współpracujących dotychczas z sektorem stanowi bodaj największe wyzwanie. Zastąpienie mocy wytwórczych może się natomiast odbywać na dwa sposoby: poprzez rozwój OZE, na który stawiają wszystkie województwa, lub dzięki zaimplementowaniu energetyki jądrowej, które w swojej strategii przewiduje m.in. województwo łódzkie. Perspektywa rozwoju technologii SMR pozwala myśleć w dalszym horyzoncie o zastosowaniu atomu we wszystkich częściach kraju. Energia atomowa daje nadzieje na zachowanie stabilności dostaw energii mimo odejścia od węglowodorów. Energetyka odnawialna, aby zapewnić ten niezwykle cenny aspekt bezpieczeństwa jakim jest regularność produkcji, musi być wspierana magazynami energii – w postaci nie tylko baterii, ale też znanych od dekad technologii siłowni szczytowo-pompowych.

Trwający od 2021 roku kryzys energetyczny wywołany działaniami Rosji spowodował skokowy wzrost cen, na który trudno było się przygotować. Mimo to, wiele województw w swoich strategiach stawia na samowystarczalność energetyczną. Wśród nich jest Warmia i Mazury, która ma m.in. duży potencjał do rozwoju elektrowni i ciepłowni korzystających z wytwarzanego lokalnie biogazu oraz biomasy. Nie ma jednej recepty na transformację energetyczną. Różne w poszczególnych częściach Polski warunki pogodowe i geologiczne pozwalają na różny stopień wykorzystania potencjału wiatru, słońca, wody czy geotermii. Konieczna jest ponadto zmiana przyzwyczajeń, aby w możliwym stopniu ograniczyć zużycie energii w ogóle. Lubuszanie oraz mieszkańcy Kujaw i Pomorza mogą się pochwalić niższym niż przeciętne zużyciem prądu w przeliczeniu na osobę. Mimo to,

nawet w tych regionach energochłonność gospodarki jest wyższa od ogólnokrajowej, co oznacza, że firmy mają jeszcze dużo do zrobienia w zakresie optymalizacji zużycia prądu.

4. Transport zbiorowy – problemy lokalne i regionalne

Rafał Pacyno

Od końca PRL sieć publicznego transportu zbiorowego przechodzi głębokie zmiany. Poza dużymi ośrodkami miejskimi wiele regionów narażonych jest na wykluczenie komunikacyjne w związku z zanikającymi połączeniami autobusowymi i kolejowymi. Także duże miasta nie zawsze są jeszcze dostatecznie skomunikowane z innymi ośrodkami, przez co obniża się ich atrakcyjność dla mieszkańców i przedsiębiorstw prowadzących tam działalność. Powstaje zjawisko tzw. motoryzacji wymuszonej, w której mieszkańcy, nawet ci najmniej zamożni, zmuszeni są do zakupu własnego samochodu ze względu na brak innych opcji transportu. Sprawny transport jest natomiast kluczowym czynnikiem umożliwiającym rozwój na obszarach o dużym bezrobociu i niskich dochodach.

4.1. Dostępność komunikacji zbiorowej w Polsce

W 2022 roku ruch pasażerski w Polsce skokowo wzrósł, co było wynikiem zarówno wybuchu wojny na Ukrainie, która sprawiła, że uchodźcy przemieszczali się transportem zbiorowym przez Polskę, a także zniesieniem ograniczeń wprowadzonych w czasie pandemii. Łącznie z transportu zbiorowego skorzystało w całym roku 573 mln pasażerów, z czego 60% stanowiły przejazdy kolejowe. Wynik 342 mln przewiezionych pasażerów koleją (60% z 573 mln) był najwyższym od 2000 roku. Najwięcej przejazdów realizują przewoźnicy kolei krótko- i średniodystansowych. Liderem od lat jest spółka POLREGIO operująca we wszystkich województwach, która odpowiada za 25% całego rynku przewozu kolejowego osób. Z wyjątkiem długich dystansów, przewozy pasażerskie są realizowane przede wszystkim przez zespoły trakcyjne, czyli połączone składy pociągowe, których w 2022 r. po polskich torach jeździło 1 477 – z czego ponad 80% napędzanych silnikami elektrycznymi¹⁴⁷.

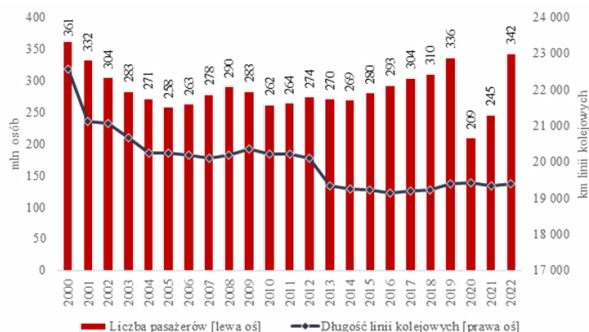
Na przestrzeni dekad wyraźnie zmniejszyła się długość eksploatowanej infrastruktury kolejowej. Między 2000 a 2016 rokiem długość eksploatowanych torów w całym kraju zmniejszyła się o prawie 3,5 tys. km i stanęła na poziomie nieco ponad 19 tys. km, który po niewielkim wzroście w kolejnym latach utrzymuje się do dziś. Polska posiada trzecią po Niemczech i Francji najdłuższą sieć torów kolejowych w Europie, choć w przeliczeniu na liczbę ludności lub powierzchnię kraju, wypada co najwyżej przeciętnie¹⁴⁸. Zelektryfikowanych jest 63% tych linii, po pozostałej części mogą się poruszać wyłącznie lokomotywy spalinowe. Wg danych Urzędu Transportu kolejowego (UTK), niespełna 18% długości linii kolejowych pozwala na osiągnięcie prędkości powyżej 120 km/h¹⁴⁹.

¹⁴⁷<https://dane.utk.gov.pl/sts/analizy-i-opracowania/20288,Sprawozdanie-z-funkcjonowania-ryнку-transportu-kolejowego-w-2022-r.html>

¹⁴⁸<https://irg-rail.eu/download/5/957/IRG-Rail-11thMMReport-Mainreport.pdf>

¹⁴⁹<https://dane.utk.gov.pl/sts/infrastruktura/linie-kolejowe/20312,Linie-kolejowe-w-2022-r.html>

Wykres 1. Liczba pasażerów kolei i długość eksploatowanych linii kolejowych w Polsce w latach 2000–2022

Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych Urzędu Transportu Kolejowego i GUS.

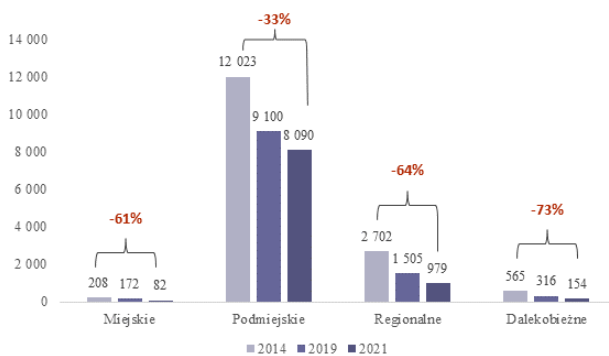
Mimo rozbudowanej siatki tras, problem stanowi liczba odbywających się na niej kursów. Najnowsze dostępne dane europejskiej organizacji branżowej IRG-Rail wskazują, że w 2021 roku po jednym kilometrze polskich linii kolejowych przejeżdżało średnio 25 pociągów pasażerskich dziennie. To niemal o połowę mniej niż wynosi europejska średnia, a w krajach z najlepiej rozwiniętymi połączeniami kolejowymi jak Holandia czy Szwajcaria, wskaźnik intensywności wykorzystania przekracza 100¹⁵⁰. W Polsce wynik uległ jednak w ciągu ostatnich kilkunastu lat poprawie, a jeszcze w 2011 roku po kilometrze torów poruszało się średnio tylko 19 pociągów pasażerskich na dzień. Przyczyniło się do tego zwiększenie liczby kursów, ale także wyłączenie z użytku części tras.

Z kolei w transporcie drogowym na przestrzeni ostatniej dekady zauważalny był coroczny spadek liczby pasażerów autobusów. Do tego należy doliczyć przedsiębiorstwa komunikacji miejskiej, które wg danych GUS w ostatnim roku przed pandemią przewiozły 3 865 mln pasażerów, co także było o kilkadziesiąt milionów niższą wartością niż przed kilkoma laty. Komunikacja miejska w całej Polsce rozciąga się na blisko 60 tys. km linii, z czego 16 tys. km przebiega na terenach wiejskich. Od 2011 do 2019 roku liczba osób przewie-

¹⁵⁰ <https://irg-rail.eu/download/5/958/IRG-Rail-11thMMReport-WorkingDocument.pdf>

zionych autobusami przewoźników innych niż komunikacja miejska zmniejszyła się z 535 mln do 328 mln¹⁵¹. Znacznie spadła liczba oferowanych przez nie połączeń – o 40% między 2014 a 2021 rokiem, a wyraźna tendencja likwidacji połączeń była widoczna na długo przed pandemią.

Wykres 2. Liczba linii autobusowych oferowanych przez przewoźników innych niż komunikacja miejska w wybranych latach

Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych GUS.

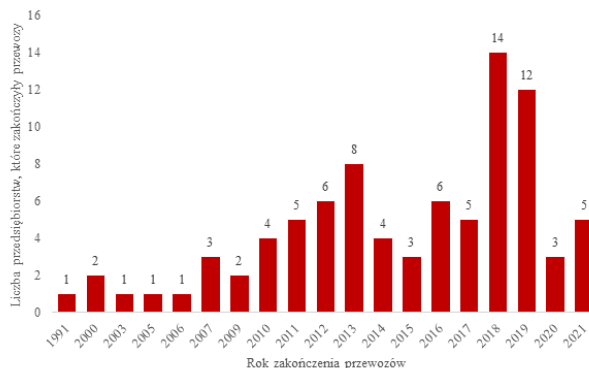
Już kilka lat temu Klub Jagielloński alarmował, że blisko 14 mln Polaków mieszka w gminach bez zorganizowanej przez samorząd komunikacji lokalnej¹⁵². Wykluczenie transportowe wciąż pozostaje ważnym problemem, który jest wynikiem przede wszystkim sposobu przeprowadzanych po 1989 roku restrukturyzacji i prywatyzacji funkcjonujących w całym kraju przedsiębiorstw Państwowej Komunikacji Samochodowej (PKS). O ile w latach 90. funkcjonowały w Polsce 182 PKS-y – państwowe, samorządowe, spółdzielcze lub zarządzane przez kapitał prywatny – o tyle w 2022 roku nie istniała już ok. połowa z nich. Analiza Ariela Ciechańskiego z Polskiej Akademii Nauk wskazuje, że w latach 1991-2021 zlikwidowano 86 podmiotów

¹⁵¹ Transport – wyniki działalności w 2021 r., GUS, Warszawa-Szczecin 2022, str. 9, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/transport-i-laczynosc/transport/transport-wyniki-dzialalnosci-w-2021-roku,9,21.html>.

¹⁵² M. Dulak, B. Jakubowski, *Publiczny transport zbiorowy w Polsce. Studium upadku*, Klub Jagielloński, 17.04.2018, <https://klubjagiellonski.pl/2018/04/17/publiczny-transport-zbiorowy-w-polsce-studium-upadku/>.

świadczących usługi autobusowego transportu pozamiejskiego¹⁵³. Najgorsze okazały się lata 2018 i 2019, kiedy to z rozkładowych przewozów pasażerskim zrezygnowało 26 przedsiębiorstw. W latach pandemii wyniki finansowe PKS-ów zostały co prawda nadszarpnięte, jednak liczba upadłości od 2020 roku okazała się być niewielka, co częściowo można wiązać z nałożeniem się na ten sam rok początkiem wypłat środków z rządowego Funduszu Rozwoju Przewozów Autobusowych¹⁵⁴. W ramach funduszu przeznaczane są każdego roku dotacje na rzecz przedsiębiorstw autobusowych zarządzanych przez samorządy. Wg wstępnych danych, w 2023 roku objęto wsparciem 6 703 linie autobusowe w całym kraju, a ponadto budżet został zwiększony z 800 mln zł do 1 mld zł rocznie¹⁵⁵. Firmy, które nie zostały przejęte przez samorządy, trafiły w ręce kapitału prywatnego, który nie ma na celu realizacji zadań publicznych, a przez to optymalizuje siatki połączeń, redukując liczbę kursów lub całkowicie rezygnując z niektórych tras.

Wykres 3. Liczba przedsiębiorstw PKS, które zakończyły przewozy pasażerskie w poszczególnych latach w okresie 1991–2021

Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie Ariel Ciechański, *Zmierzch czy koniec przedsiębiorstw Państwowej Komunikacji Samochodowej?*, „Prace Komisji Geografii Komunikacji PTG” nr 26, 2021.

¹⁵³ Ariel Ciechański, *Zmierzch czy koniec przedsiębiorstw Państwowej Komunikacji Samochodowej?*, „Prace Komisji Geografii Komunikacji PTG” nr 26, 2021, s.72.

¹⁵⁴ Tamże, s.83.

¹⁵⁵ <https://www.gov.pl/web/infrastruktura/fundusz-rozwoju-przewozow-autobusowych>

4.2. Kujawsko-pomorskie

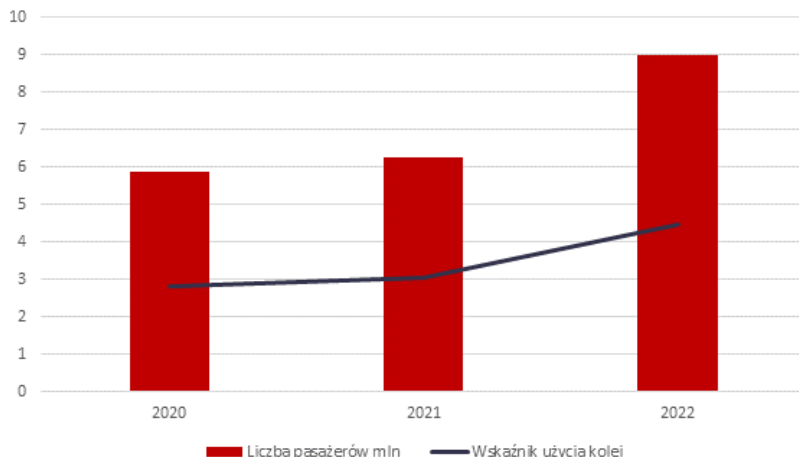
Transport towarów i usług jest elementem kształtującym rozwój gospodarczy regionu. Prace nad odpowiednim dostosowaniem zorganizowanego transportu pasażerskiego oraz rozwój szlaków komunikacyjnych mogą w dużym stopniu oddziaływać na dalsze plany rozwojowe województwa. Mieszkańcy województwa kujawsko-pomorskiego mają do dyspozycji szeroką ofertę transportu drogowego oraz kolejowego organizowanych przez lokalnych i regionalnych przewoźników. Szeroka oferta usług transportowych wiąże się z problemami systemów taryfowych, informacyjnych oraz prawnych. Brak integracji czasów rozkładów jazdy oraz wspólnego biletu jest też jedną z przyczyn nie najlepszego postrzegania komunikacji zbiorowej przez mieszkańców. Jako wyjątek można wskazać utworzenie Szybkiej Kolei Metropolitarnej BiT, której celem jest integracja komunikacji miejskiej Bydgoszczy i Torunia z komunikacją kolejową¹⁵⁶.

Polacy coraz chętniej wybierają kolej jako środek transportu w codziennych podróżach. Ten trend jest widoczny również w województwie kujawsko-pomorskim, a wzrost liczby pasażerów rozpoczął się w roku 2016 po oddaniu do użytkowania Linii Kolejowej nr 18, która została zmodernizowana w latach 2012-2014¹⁵⁷. W ciągu ostatnich trzech lat liczba przewiezionych pasażerów wzrosła z 5,86 mln do 8,97 mln. W celu określenia stopnia wykorzystania kolei oraz zestawienia ze sobą potencjału regionów w tym zakresie UTK stosuje wskaźnik wykorzystania kolei będący ilorazem liczby odprawionych w danym roku pasażerów (podróży) do całkowitej liczby mieszkańców danego województwa. Poniższy wykres przedstawia zmianę wskaźnika wykorzystania kolei w województwie w 2020-2022, który w większości regionów sukcesywnie wzrastał. Stosunkowo rozbudowana na terenie województwa jest sieć kolejowa (6,7 km kolei na 100 km² powierzchni województwa).

¹⁵⁶ https://www.kujawsko-pomorskie.pl/pliki/wiadomosci/20151019_bit_city/Bit-City.pdf

¹⁵⁷ <https://www.rynek-kolejowy.pl/mobile/miedzy-kutnem-i-toruniem-beda-jeszcze-lepsze-polaczenia-kolejowe-102957.html>

Wykres 4. Liczba pasażerów odprawionych oraz wskaźnik użycia kolei w woj. kujawsko-pomorskim

Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych UTK.

W regionie, na podstawie umowy z samorządem województwa, prawo do przewożenia pasażerów transportem kolejowym mają dwaj przewoźnicy: Arriva RP Sp. z o.o. oraz Polregio S.A.¹⁵⁸. Dodatkowo na niektórych dworcach zatrzymują się pociągi spółki PKP Intercity¹⁵⁹. Przez to województwo przebiegają ważne państwowe oraz europejskie szlaki komunikacyjne. W kontekście infrastruktury kolejowej w województwie kujawsko-pomorskim, najważniejsze znaczenie posiadają linie¹⁶⁰:

- LK nr 131 (Chorzów Batory – Tczew),
- LK nr 353 (Poznań Wschód – Skandawa),
- LK nr 18 (Kutno – Piła).

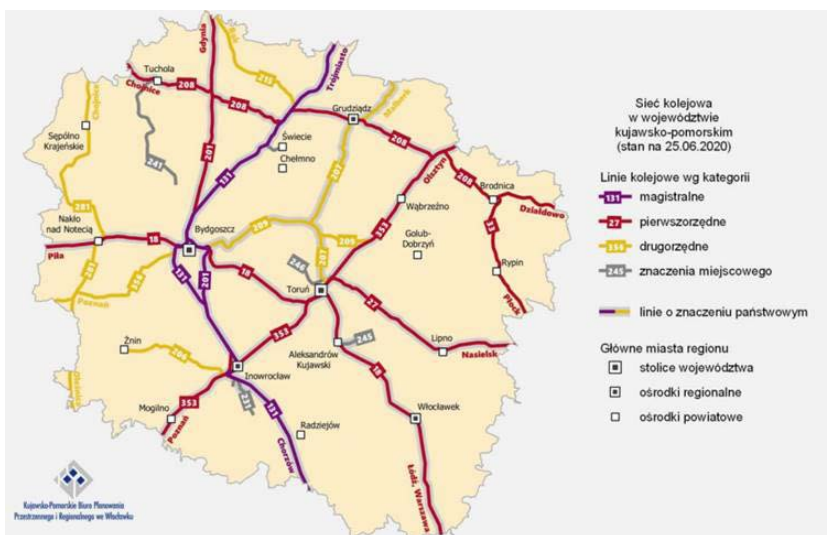
¹⁵⁸<https://kolejowyportal.pl/arriva-i-polregio-z-wieloletnia-umowa-z-wojewodztwem-kujawsko-pomorskim/>

¹⁵⁹<https://dane.utk.gov.pl/sts/infrastruktura/linie-kolejowe/20312, Linie-kolejowe-w-2022-r.html>

¹⁶⁰<https://regiony.rp.pl/transport/art37288471-kujawsko-pomorskie-podpisuje-wieloletnie-umowy-z-polregio-i-arriva>

Wskazane wyżej linie są także głównymi połączeniami województwa do innych regionów Polski. Rozbudowane są także linie obsługujące wyłącznie ruch wewnątrz województwa i aglomeracji bydgosko-toruńskiej tj. 27, 201, 207, 208, 209, 215 dzięki którym możliwe jest zapewnienie obsługi mniejszych miast i terenów wiejskich. Pozostałe linie kolejowe są używane do przewozów towarów. Obecnie w województwie kujawsko-pomorskim eksploatowanych jest 1,2 tys. km linii kolejowych¹⁶¹.

Mapa 1. Kategorie linii kolejowych przebiegających przez obszar województwa kujawsko-pomorskiego

Źródło: Mapa opracowana przez Kujawsko-Pomorskie Biuro Planowania Przestrzennego i Regionalnego we Włocławku

Użytkownicy kolei oraz przedstawiciele samorządów wojewódzkich wskazują na główny problem regionalnych linii kolejowych – nieefektywny i niekomfortowy tabor. Ze współpracą z regionalnymi samorządami, największy przewoźnik regionalny Polregio S.A. ciągle nabywa nowe i modernizuje istniejące tabory w celu uatrakcyjnienia

¹⁶¹ <https://www.kujawsko-pomorskie.pl/29727-transport-w-liczbach>

swojej oferty przewozowej. Przykładami inwestycji taborowych dokonanych przez Polregio S.A. są zakup nowych pociągów typu EN76 Elf dla obsługi linii Bydgoszcz-Toruń oraz modernizacja starych taborów zamkniętym układem toaletowym i elektronicznym systemem informacji pasażerskiej¹⁶².

Przewozy międzygminne są wykonywane przez Przedsiębiorstwa Komunikacji Samochodowej (PKS) z Bydgoszczy, Torunia (obecnie VEOLIA Transport Toruń Sp. z o.o.), i Grudziądza oraz Kujawsko-Pomorski Transport Samochodowy który powstał w wyniku połączenia dawnych PKS-ów Brodnica, Lipno, Włocławek i Inowrocław¹⁶³. Należy także wspomnieć o prywatnych przewoźnikach oraz PKS-ach z innych regionów Polski, które rozszerzają i uzupełniają samorządową sieć połączeń autobusowych woj. kujawsko-pomorskiego. Do obsługi pasażerów dużych miast i ich gmin podmiejskich powołane są Miejskie Przedsiębiorstwa Komunikacyjne w Bydgoszczy, Grudziądzu, Inowrocławiu, Toruniu i Włocławku. Lokalne samorządy zatwierdzają tzw. plany transportowe dla organizacji publicznych przewozów pasażerskich. Ich celem jest określenie lokalnych potrzeb publicznych przewozów dla wszystkich gałęzi transportu. W przypadku województwa kujawsko-pomorskiego 29 września 2014 r. został uchwalony „Plan zrównoważonego rozwoju publicznego transportu zbiorowego dla województwa kujawsko-pomorskiego”. Plan określa transport autobusowy jako uzupełnienie przewozów kolejowych, które są głównym środkiem komunikacyjnych regionu. Wskazane w planie 45 linii autobusowych dzielą się na 22 linie podstawowe łączące ośrodki powiatowe oraz 23 linie uzupełniające.

¹⁶²<https://www.rynek-kolejowy.pl/mobile/przewozy-regionalne-rosna-w-kujawskopomorskiem-75740.html>

¹⁶³<https://www.transport-publiczny.pl/wiadomosci/kujawskopomorskie-mniej-kursow-autobusow-regionalnych-niz-przed-pandemia--74416.html>

Mapa 2. Wojewódzkie linie autobusowe

Źródło: Mapa opracowana przez Kujawsko-Pomorskie Biuro Planowania Przestrzennego i Regionalnego we Włocławku

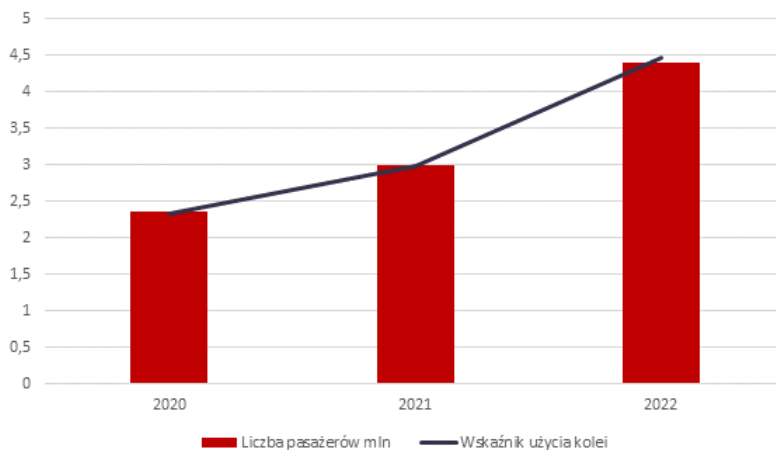
4.3. Lubuskie

Województwo lubuskie, o powierzchni 1 398 789 ha, posiada liczne połączenia lądowe. Jego stolicami są Gorzów Wielkopolski i Zielona Góra. Region ten cechuje się dobrze rozwiniętym sektorem logistycznym i transportowym. Przez obszar województwa przebiegają autostrada A2, droga ekspresowa S3 oraz sieć dróg kolejowych m.in. linia nr. 3, 203, 351. Rozkład dróg lądowych w znacznym stopniu ułatwia transport na terenie województwa oraz pomiędzy województwami. Ważną rolę w wykorzystaniu potencjałów i przełamywaniu barier rozwojowych miast wojewódzkich będzie pełnić dostępność komunikacyjna. Istniejące dwa ośrodki wojewódzkie tworzą równomiernie rozłożoną siatkę transportu pasażerskiego w regionie. Większość obszaru województwa ma ok. godziny jazdy samochodem

do jednego z tych miast. Strategią rozwojową w stolicach jest poprawa transportu publicznego miejskiego i podmiejskiego. Dla Gorzowa Wielkopolskiego istotne są inwestycje w sieci tramwajowej i modernizacja taboru¹⁶⁴, a dla Zielonej Góry – modernizacja kolei łączącej ją bezpośrednio z Nową Solą i Sulechowem¹⁶⁵. Funkcjonowanie publicznego transportu zbiorowego w obu miastach wojewódzkich nie odzwierciedla jednak stanu na pozostałym obszarze. Wykluczenie komunikacyjne występuje szczególnie na terenach dawnych PGR-ów¹⁶⁶.

W województwie lubuskim znajduje się 12 powiatów i 2 miasta na prawach powiatów. Na terenie każdej z tych jednostek terytorialnych znajduje się przynajmniej jedna stacja pasażerska¹⁶⁷. Wskaźnik użycia kolei w województwie wzrósł do poziomu 4,46.

Wykres 5. Liczba pasażerów odprawionych oraz wskaźnik użycia kolei w woj. lubuskim

Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych UTK.

¹⁶⁴<http://transport.gorzow.pl/wp-content/uploads/2016/12/charakterystyka-planowanej-sieci.pdf>

¹⁶⁵<https://zielonagora.wyborcza.pl/zielonagora/7,35182,29849303,kolej-aglomeracyjna-zielona-gora-nowa-sol-sulechow-miasto-uniewaznia.html>

¹⁶⁶<https://lubuskie.pl/wiadomosci/20870/jak-zlikwidowac-biale-plamy-w-lubuskim-transportcie>

¹⁶⁷ „Koleje pasażerskie w województwach - dynamika zmian” UTK, Warszawa 2021

W województwie lubuskim znajduje się¹⁶⁸:

1. 890 km eksploatowanych linii kolejowych;
2. 890 km linii normalnotorowych;
3. 337 km linii normalnotorowych zelektryzowanych;
4. 402 km linii normalnotorowych dwu- i więcej torowych.

Przez woj. lubuskie przebiega międzynarodowa linia kolejowa E20, w której skład wchodzi głównie państwowa linia nr 3. Jest ona częścią korytarza łączącego Berlin z Moskwą. Na podstawie umowy samorządowej na terenie województwa działają następujący przewoźnicy kolejowi: Polregio S.A. – połączenia regionalne oraz połączenia transgraniczne do Berlina, Frankfurtu nad Odrą, Forstu i Görlitz¹⁶⁹ oraz PKP Inter City – połączenia międzynarodowe i międzywojewódzkie. Zmiany w strukturze linii kolejowych w województwie wyznaczyły obecny kierunek rozwoju pasażerskiego transportu kolejowego. Z powodu likwidacji oraz wyłączenia z ruchu wielu przystanków kolejowych w województwie mamy szereg miast bez dostępu do transportu kolejowego. Takimi miastami są obecnie: Kargowa, Lubniewice, Trzciel, Cybinka, Łęknica, Kożuchów, Nowe Miasteczko, Szlichtyngowa, Krzeszyce, Sława i Gozdnicza¹⁷⁰. W miastach jak Lubsko, Jasień, Krosno Odrzańskie, Gubin, Szprotawa, Wschowa, Ośno Lubuskie czy Sulęcín istnieje infrastruktura, która umożliwi przywrócenie transportu kolejowego¹⁷¹.

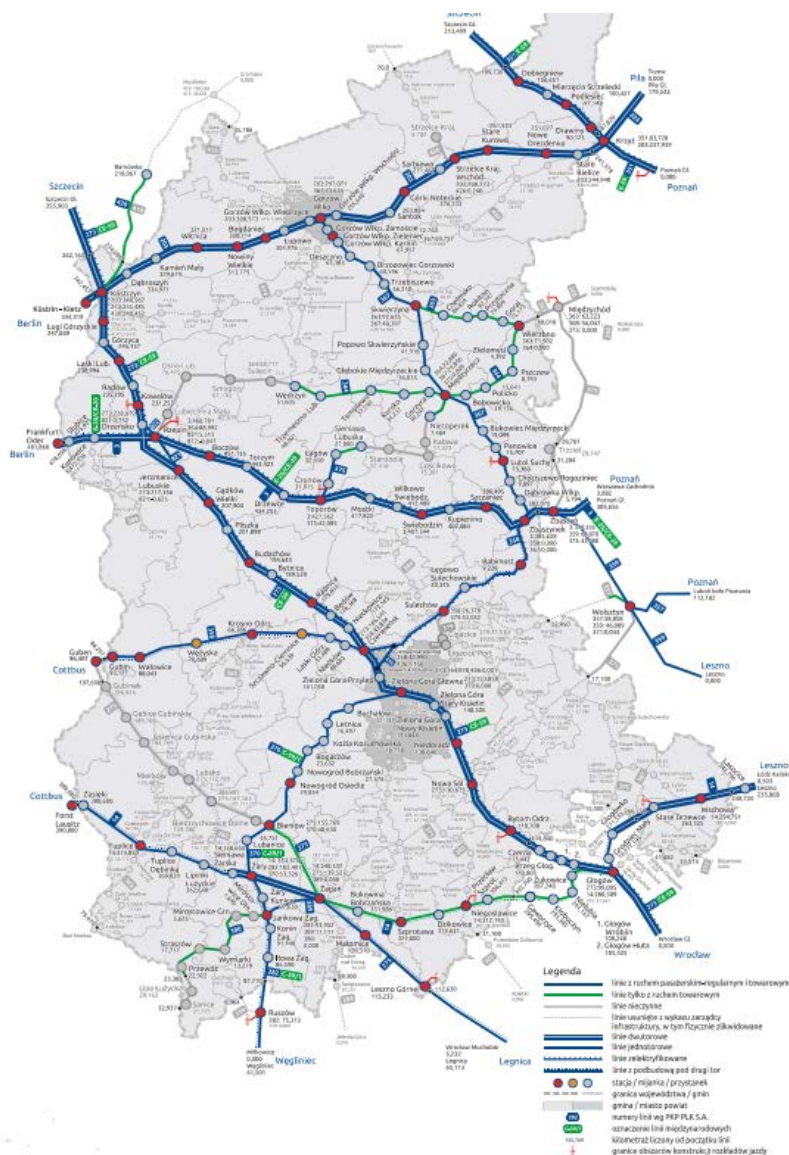
¹⁶⁸ <https://www.atlaskolejowy.net/pl/lubuskie/?id=opis1>

¹⁶⁹ <https://polregio.pl/pl/dla-podroznych/informacje/wiecej-polaczen-kolejowych-w-lubuskiem/>

¹⁷⁰ <https://www.nakolei.pl/w-30-lat-zlikwidowano-3-733-km-szlakow-kolejowych/>

¹⁷¹ <https://raportcsr.pl/kolej-wraca-w-zielonogorskie/>

Mapa 3. Sieć linii kolejowych w woj. lubuskim

Źródło: Mapa opracowana przez Wydział Transportu Publicznego, Urząd Marszałkowski Województwa Lubuskiego w Zielonej Górze.

Transport drogowy używany do przewozu osób wewnątrz województwa można podzielić na indywidualny oraz zbiorowy. Do pierwszej grupy zaliczamy indywidualne pojazdy silnikowe, głównie samochody i motocykle. W zbiorowym transporcie zatem wykorzystywane są autobusy oraz autokary. Zgodnie z „Planem zrównoważonego rozwoju publicznego transportu zbiorowego na sieci komunikacyjnej w wojewódzkich przewozach pasażerskich”, uchwalonym 16 maja 2016 r., do obsługi 226 wojewódzkich linii komunikacyjnych przewoźnicy wykorzystują tabor, który obejmuje 683 autobusy¹⁷². Przewoźnicy z największą flotą autobusową w woj. lubuskim są: PKS w Gorzowie Wlkp. Sp. z o.o., PKS Zielona Góra Sp. z o.o., oraz FENIKS V Sp. z o.o. Oddział w Żarach. Średni wiek taboru autokarowego wynosi ponad 18 lat. Brak dofinansowań do transportu wewnątrz województwa tworzy utrudnienia w funkcjonowaniu transportu zbiorowego oraz utrudnia przewóz osób niepełnosprawnych i o trudnościach z poruszaniem się. Zgodnie z państwowym Projektem Krajowego Planu Odbudowy dofinansowane będą sektory przewozu kolejowego oraz miejskiego¹⁷³. We wspomnianym wyżej planie transportowym woj. lubuskiego ukazano największych przewoźników oraz sieci linii komunikacyjnych, które jako transport autobusowy są uzupełnieniem przewozów kolejowych – głównego środka komunikacji regionu.

¹⁷² „Plan zrównoważonego rozwoju publicznego transportu zbiorowego na sieci komunikacyjnej w wojewódzkich przewozach pasażerskich”, Zielona Góra

¹⁷³ <https://www.portalsamorzadowy.pl/fundusze-europejskie/transport-autokarowy-pominiety-w-kpo-najbardziej-odczuja-to-powiaty,271460.html>

Mapa 4. Sieć linii autobusowych w woj. lubuskim

101

Źródło: Mapa opracowana przez Departament Infrastruktury i Komunikacji, Urząd Marszałkowski Województwa Lubuskiego w Zielonej Górze.

4.4. Łódzkie

Organizacja transportu zbiorowego w województwie łódzkim jest podobna do tej w innych regionach Polski. Linie przewozu pasażerskiego są obsługiwane przez spółki PKS, prywatnych przewoźników, gminne spółki przewozowe (Miejskie Przedsiębiorstwo Komunikacyjne w Łodzi), dla przewozu kolejowego głównymi usługodawcami są: Polregio S.A., PKP InterCity oraz Łódzka Kolej Aglomeracyjna¹⁷⁴. Struktura linii kolejowych woj. łódzkiego zwiększa rolę w transporcie zbiorowym spółek PKS. Przewoźnicy PKS obsługują największą liczbę połączeń, obejmując swoim zasięgiem największy obszar województwa. Większość połączeń jest realizowane pomiędzy największymi centrami powiatowymi oraz wzdłuż istotnych szlaków komunikacyjnych.

W warunkach intensywnie rozwijającego się w polskich aglomeracjach procesu suburbanizacji niezwykle istotną rolę powinien pełnić transport szynowy zapewniający możliwość szybkiego przemieszczania się mieszkańców przedmieść do miasta rdzenia. W województwie łódzkim 10,4% mieszkańców nie posiada dostępu do kolei na terenie swojego powiatu. Wskaźnik wykorzystania kolei wynosił w 2022 r. 6,84¹⁷⁵. Największym powiatem w województwie łódzkim, gdzie nie mamy kolejowego transportu zbiorowego jest powiat bełchatowski¹⁷⁶. Drugim powiatem bez dostępu do stacji kolejowych jest powiat rawski – najbliższe stacje kolejowe zlokalizowane są w sąsiednich powiatach¹⁷⁷. Sytuacja jest o tyle specyficzna, że przez powiat przebiega Centralna Magistrala Kolejowa, stanowiąca jedną z najbardziej kluczowych linii kolejowych w Polsce, łączącą

¹⁷⁴ <https://lodz.tvp.pl/51268308/lodzkie-nowa-umowa-z-polregio-pozwoli-na-uruchomienie-dodatkowych-polaczen-kolejowych>

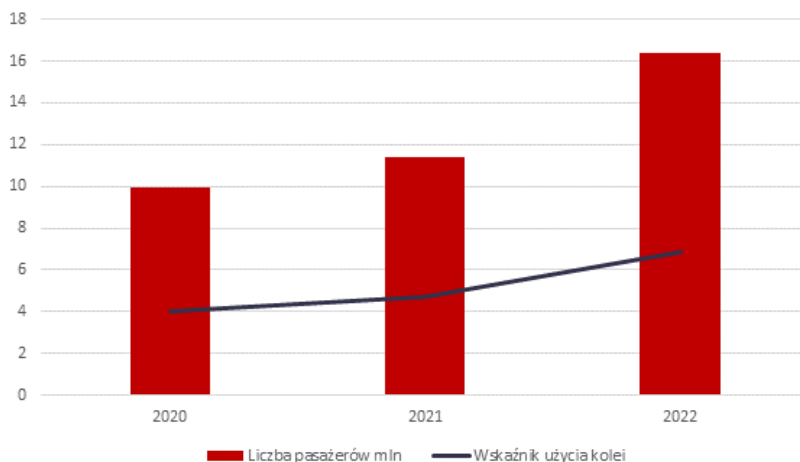
¹⁷⁵ <https://dane.utk.gov.pl/sts/przewozy-pasazerskie/przewozy-pasazerskie-w-wojewod/20363,Przewozy-pasazerskie-w-wojewodztwach.html#wska%C5%BAnik%20wykorzystania>

¹⁷⁶ <https://www.wnp.pl/logistyka/polskie-miasto-odzyska-pociagi-pasazerskie-kosztem-ponad-polmiliarda-zlotych,734637.html>

¹⁷⁷ <https://skierniewice.naszemiasto.pl/czy-w-powiecie-rawskim-powstanie-dworzec-kolejowy-sa-takie/ar/c3-9405933>

województwo śląskie i małopolskie z Warszawą. Z linii tej dziennie korzysta kilkadziesiąt pociągów dalekobieżnych, które przejeżdżają przez powiat rawski bez zatrzymywania się. Spośród powiatów województwa łódzkiego najwyższą wartość wskaźnika wymiany pasażerskiej odnotowano w Skierniewicach i wynosiła ona 74 w przeliczeniu na jednego mieszkańca. Na tak wysoki wynik ma wpływ położenie Skierniewic na linii kolejowej nr. 17, która łączy Łódź z Warszawą. Pomimo że na terenie Skierniewic funkcjonują tylko dwie stacje, przewoźnicy zapewniają wiele połączeń zarówno do stolicy województwa mazowieckiego, jak i łódzkiego¹⁷⁸. Kolejnymi powiatami z najwyższym wskaźnikiem wymiany pasażerskiej były powiaty łódzki wschodni oraz łowicki.

Wykres 6. Liczba pasażerów odprawionych oraz wskaźnik użycia kolei w woj. łódzkim

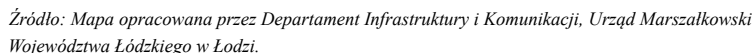

Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych UTK.

Powiatami, w których widoczna była słaba wymiana pasażerska, były wieruszowski, wieluński oraz łęczycki. Ich mieszkańcy mają

¹⁷⁸ <https://dane.utk.gov.pl/sts/przewozy-pasazerskie/wymiana-pasazerska-na-s/20230,Przewozy-pasazerskie.html#Wymian>

Mapa 5. Sieć pasażerskich linii kolejowych w woj. łódzkim

¹⁷⁹ „Koleje pasażerskie w województwach - dynamika zmian” UTK, Warszawa 2021

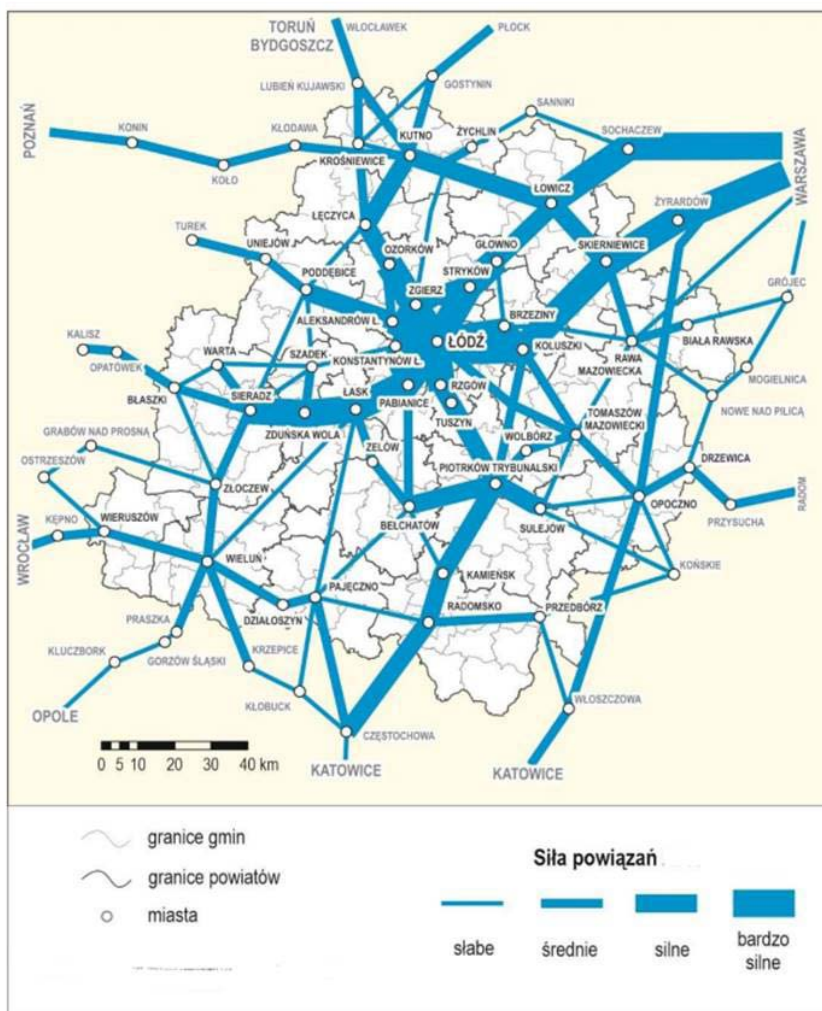
jąc swoim zasięgiem największy obszar województwa. Większość połączeń jest realizowana pomiędzy największymi centrami powiatowymi oraz wzdłuż dróg krajowych. Na terenie województwa łódzkiego spółki PKS zlokalizowane są w 11 miastach. Większość powyższych przewoźników to firmy prywatne, przede wszystkim spółki pracownicze, a niektóre należą do samorządów lub państwa. Obecnie przedsiębiorstwa komunikacji samochodowej znajdują się w: Łodzi, Skierniewicach, Sieradzu, Tomaszowie Mazowieckim, Radomsku, Bełchatowie, Kutnie, Łowiczu, Łęczycy, Wieluniu oraz Opocznie. Znaczna liczba połączeń odbywa się wewnątrz powiatu gdzie funkcjonuje PKS, w mniejszej ilości widoczne są połączenia o zasięgu wojewódzkim, głównie do Łodzi. Przewoźnik PKS w Łodzi proponuje także połączenia krajowe, dojazd do większych miast województwa czy też miejscowości turystycznych¹⁸⁰.

Prywatne firmy rozszerzają możliwości transportu zbiorowego. Regularne przewozy pasażerskie są w przypadku tych firm zazwyczaj podstawowym rodzajem działalności. Prywatne firmy tworzą także atrakcyjną ofertę na przewozy nieregularne (sezonowe, turystyczne). Obsługują one głównie trasy, na których zapotrzebowanie na usługi transportowe jest największe, a ich tabor mocno ograniczony. Przewozy świadczone przez prywatnych przewoźników typu bus są najczęściej spotykane w aglomeracji łódzkiej. Przedsiębiorcy z sektora prywatnego oferują połączenia na liniach stolicy województwa a miejscowościami w sąsiednich powiatach takich jak: Łódź–Pabianice, Łódź Konstantynów Łódzki, Łódź–Aleksandrów Łódzki – Poddębice – Uniejów, Łódź – Zgierz – Ozorków, Łódź – Stryków – Głowno–Łowicz, Łódź – Andrespol – Rokiciny – Tomaszów Mazowiecki, Łódź – Rzgów – Tuszyn¹⁸¹. Organizacja transportu zbiorowego, chociaż w różnych częściach województwa łódzkiego charakteryzuje się różną efektywnością działania, to zapewnia w minimalnym stopniu spójność wszystkich 52 miast regionu.

¹⁸⁰ <https://www.transport-publiczny.pl/wiadomosci/lozkie-z-dwiema-kolejnymi-regionalnymi-liniami-autobusowymi--76602.html>

¹⁸¹ <https://www.zyciepabianic.pl/informacje/pabianice/nie-tramwaj-czy-pociag-lecz-bus-kto-jeszcze-nas-wozi-do-lodzi.html>

Mapa 6. Sieć powiązań transportowych w woj. łódzkim

Źródło: Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej, Uniwersytet Jagielloński.

4.5. Świętokrzyskie

W celu sprowadzania większych nakładów inwestycyjnych do regionu, województwa harmonizują wszystkie dziedziny transportu zbiorowego w centralny system transportowy. Niestety region świętokrzyski jest poza transeuropejską siecią transportową (TEN-T), która służy

koordynacji i spójności infrastruktury transportowej¹⁸². W celu połączenia woj. świętokrzyskiego z korytarzami TEN-T używane są drogi krajowe (nr 7, 9, 42, 73, 74, 77, 78, 79) oraz linie kolejowe o znaczeniu międzynarodowym E-77 (DK7) i E-371 (DK9). W kontekście dalszego rozwoju transportu należy wspomnieć o łączących województwo 36 drogach wojewódzkich¹⁸³ oraz 860. drogach powiatowych¹⁸⁴. Podstawowym węzłem komunikacyjnym regionu są Kielce.

Pasażerowie w województwie świętokrzyskim mogą skorzystać z usług przewoźników Polregio S.A. oraz PKP InterCity¹⁸⁵. W ramach współpracy samorządowej woj. świętokrzyskie powierzyło woj. małopolskiemu oraz podkarpackiemu organizację połączeń pomiędzy województwami na liniach: Kraków – Sędziszów; Tarnów – Kraków oraz Rzeszów – Sandomierz – Stalowa Wola¹⁸⁶. Siatka połączeń kolejowych tworzona jest w oparciu o zapisy przyjętego Uchwałą Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego z dnia 27 października 2014 roku „Planu zrównoważonego rozwoju publicznego transportu zbiorowego Województwa Świętokrzyskiego”. Siatkę komunikacyjną regionu tworzą linie kolejowe nr. 4, 8, 25, 61 i 62 oraz 73., w oparciu o dostępne w budżecie Województwa Świętokrzyskiego środki finansowe, z jednoczesnym uwzględnieniem potrzeb społecznych. Ponad 8,5% mieszkańców województwa świętokrzyskiego nie posiada dostępu do stacji kolejowej na terenie zamieszkiwanego przez siebie powiatu¹⁸⁷.

¹⁸² <https://www.gov.pl/web/infrastruktura/transeuropejska-siec-transportowa-ten-t>

¹⁸³ <https://conadrogach.pl/wojewodztwo/swietokrzyskie/lista-drog/strona/2/>

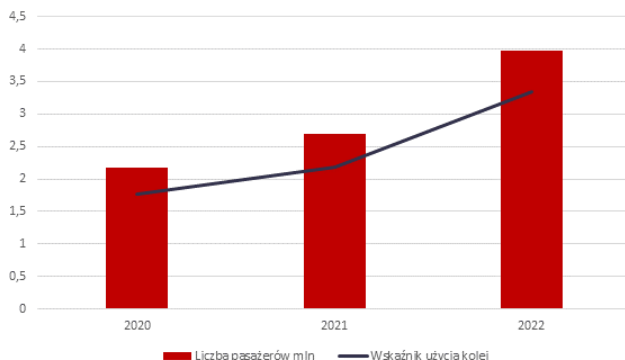
¹⁸⁴ <https://www.e-bip.org.pl/pzdkielce/11707>

¹⁸⁵ <https://www.swietokrzyskie.pro/polregio-nadal-bedzie-wozic-pasazerow-ze-swietokrzyskiego/>

¹⁸⁶ <https://serwisy.gazetaprawna.pl/transport/artykuly/1195787,rozwoj-szynowych-polaczen-aglomeracyjnych-w-polsce.html>

¹⁸⁷ „Koleje pasażerskie w województwach - dynamika zmian” UTK, Warszawa 2021

Wykres 7. Liczba pasażerów odprawionych oraz wskaźnik użycia kolei w woj. świętokrzyskim

Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych UTK.

Przewoźnicy PKP InterCity oraz Polregio S.A. jako główną świadczoną usługę transportową oferują przewozy regionalne do innych województw Polski¹⁸⁸. W woj. świętokrzyskim ruch kolejowy pasażerów odbywa się poprzez największe miasta regionu: Kielce, Skarżysko Kam., Jędrzejów, Sędziszów, Włoszczowa. Zgodnie z zawartą z organizatorem kolejowych przewozów, regionalne połączenia odbywają się na następujących liniach kolejowych¹⁸⁹:

- nr 8 i nr 25: Kielce – Skarżysko Kamienna – Ostrowiec Świętokrzyski;
- nr 8 i nr 62: Kielce – Sędziszów – granica województwa – Kraków/Katowice;
- nr 61: Kielce – Włoszczowa – granica województwa – Częstochowa

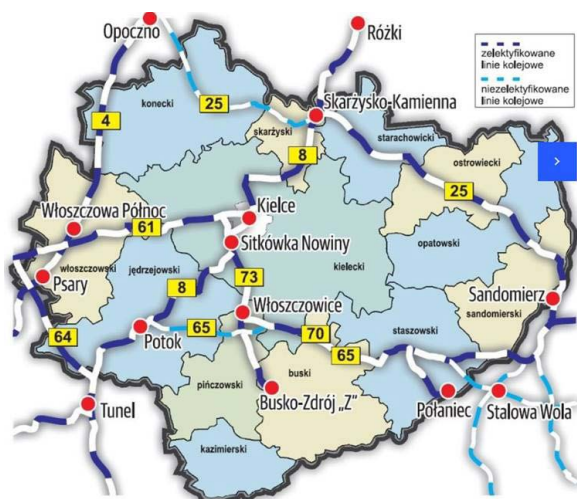
Dostępność przewozu kolejowego tylko na powyższych liniach wynika z niskiego popytu na inne połączenia. Zapotrzebowa-

¹⁸⁸ <https://www.portalsamorzadowy.pl/finanse/swietokrzyskie-polregio-z-10-letnia-umowa-na-kolejowe-przewozy-pasazerskie,229585.html>

¹⁸⁹ <https://www.wrota-swietokrzyskie.pl/infrastruktura-kolejowa>

nie na połączenia wewnątrz województwa jest zaspokajane przez transport drogowy. Pozostają także połączenia łączące dwa odcinki np. Ostrowiec Św. – Skarżysko Kam. i Skarżysko Kam. – Kielce oraz połączenia do innych regionów Polski tj.: Kielce – Kraków, Kielce – Katowice, Ostrowiec Św. – Kraków, Kielce – Częstochowa, Skarżysko Kam. – Częstochowa, Skarżysko Kam. – Kraków, poprzez które mieszkańcy Świętokrzyskiego mają możliwość przemieszczania się do największych ośrodków w sąsiednich województwach.

Mapa 7. Sieć linii kolejowych w woj. świętokrzyskim

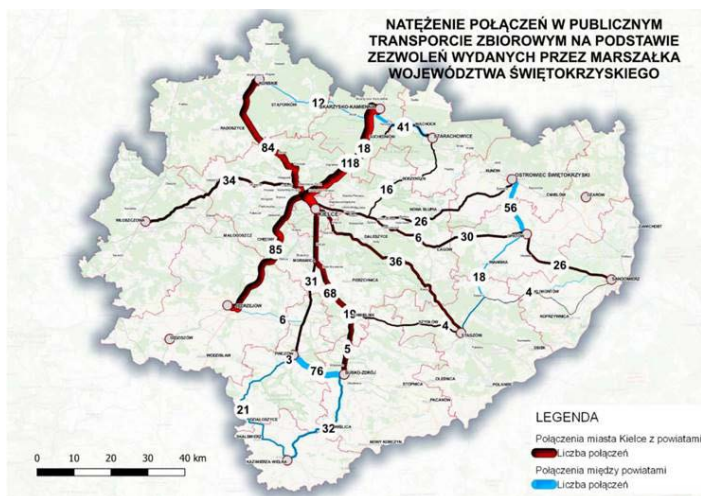
Źródło: Mapa opracowana przez echodnia.eu.

Marszałek Województwa Świętokrzyskiego jest organem wydającym zezwolenie na udzielanie usług zbiorowego transportu drogowego na ściśle określonych liniach planu transportowego. W 2022 r. aktywnych było 184 zezwoleń wydanych przez Marszałka Województwa Świętokrzyskiego na obsługę linii transportu drogowego używanych przez 71. przewoźników¹⁹⁰. W stosunku do roku 2021 widoczny jest spadek o 3 aktywne pozwolenia. W roku 2022 urząd

¹⁹⁰ Analiza sytuacji rynkowej w zakresie regularnych przewozów osób w województwie świętokrzyskim w latach 2020-2022, Departament Infrastruktury, Transportu i Komunikacji, Urząd Marszałkowski Województwa Świętokrzyskiego, Kielce 2023

marszałkowski wydał 21 nowych zezwoleń na przewóz osób dla 13 podmiotów oraz wygaszono 39 zezwoleń. Aktywnie zmieniająca się liczba ważnych zezwoleń, spowodowana m.in. wygaśnięciem ważności wydanych zezwoleń oraz likwidacją PKS Busko, PKS Jędrzejów, PKS Końskie, PKS Ostrowiec Świętokrzyski¹⁹¹, potrzebuje ciągłej aktualizacji linii transportowych oraz rozkładów jazdy. Drogowy transport zbiorowy odbywa się w około 36,4 % taborom stanowiącym własność PKS, w około 20,4 % przez przewoźników miejskich, obsługujących także gminy przedmiejskie, oraz w około 43,2 % z wykorzystaniem taboru będącego własnością przewoźników prywatnych¹⁹². Używany transport dla przewozu osób średnio ma 16,6 lat. Idąc trendem zwiększenia dostępności przewozów dla osób niepełnosprawnych oraz podnoszenia komfortu jazdy przewoźnicy uzupełniają oraz modernizują posiadany tabor, podnoszą standard świadczonych usług.

Mapa 8. Sieć linii autobusowych w woj. świętokrzyskim

Źródło: Mapa opracowana przez Departament Infrastruktury, Transportu i Komunikacji, Urząd Marszałkowski Województwa Świętokrzyskiego.

¹⁹¹ <https://podroze.onet.pl/ciekawe/swietokrzyskie-likwidacja-pks-ow-w-dwoch-miastach/rfv0eq8>

¹⁹² Analiza sytuacji rynkowej w zakresie regularnych przewozów osób w województwie świętokrzyskim w latach 2020-2022, Departament Infrastruktury, Transportu i Komunikacji, Urząd Marszałkowski Województwa Świętokrzyskiego, Kielce 2023

4.6. Warmińsko-mazurskie

Rozwój infrastruktury transportowej regionu Warmii i Mazur został ukształtowany zarówno poprzez czynniki geograficzne jak i przebieg historycznych korytarzy transportowych. Tworzone drogi były czynnikiem rozwoju miast, szczególnie tych będących węzłami ważnych szlaków. Obecny kształt siatki transportowej pokazuje rozwój osadnictwa na obszarze Warmii i Mazur.

Najważniejszymi obecnie liniami kolejowymi w woj. warmińsko-mazurskim, zapewniające połączenia głównych jego miast z zewnętrznymi obszarami są przede wszystkim linie nr¹⁹³:

- 9 – zapewnia powiązania transportowe zarówno z Warszawą jak i Trójmiastem.
- 204 – łączy Malbork z Elblągiem i przejściem granicznym do Rosji (Obwód Królewiecki) w Braniewie.
- 353 – stanowi trasę międzynarodową, łączącą Polskę i Federację Rosyjską (przejście graniczne : Skandawa–Żeleznodorożnyj).

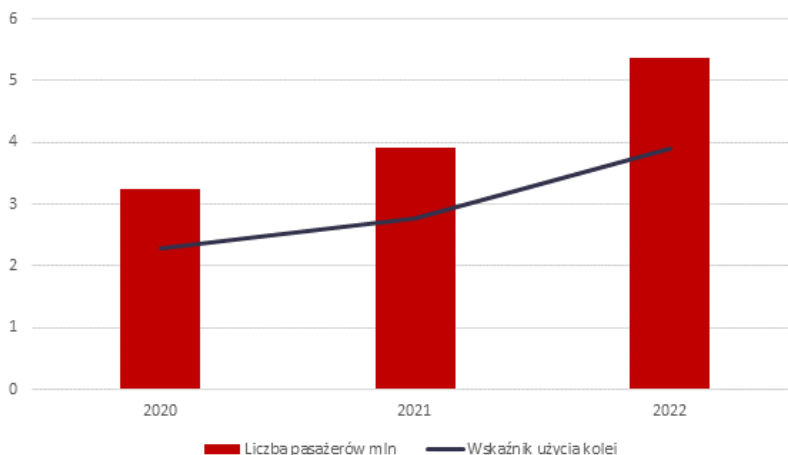
W województwie warmińsko-mazurskim dla potrzeb przewozu pasażerów używa się 990,54 z 1401,23 km linii kolejowych. Oznacza to, że gęstość aktywnych linii kolejowych na 100km² wynosi w regionie 4,1 km, podczas gdy dla Polski wskaźnik ten wynosi 6,2 km¹⁹⁴. Poddanych elektryfikacji jest 489,07 km szlaków kolejowych, mniej niż połowa czynnych linii kolejowych na terenie województwa. W województwie warmińsko-mazurskim mieszkańcy powiatów gołdapskiego, węgorzewskiego, lidzbarskiego i oleckiego nie mają na swoim terenie dostępu do transportu kolejowego. Udział liczby mieszkańców powiatów z wymianą pasażerską na stacjach w województwie warmińsko-mazurskim wynosił 87,9%. W przypadku trzech powiatów wskaźnik wymiany na mieszkańca był najwyższy i przekraczał

¹⁹³<https://dane.utk.gov.pl/sts/infrastruktura/linie-kolejowe/20312,Linie-kolejowe-w-2022-r.html>

¹⁹⁴Dostępność komunikacyjna i relacje przestrzenne w województwie warmińsko-mazurskim, Kraków 2021

10. Były to: miasto na prawach powiatu Olsztyn oraz powiaty iławski i działdowski¹⁹⁵.

Wykres 8. Liczba pasażerów odprawionych oraz wskaźnik użycia kolei w woj. świętokrzyskim

Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych UTK

Rozwój transportu kolejowego w warmińsko-mazurskim występuje na niskim poziomie. W trakcie modernizacji jest linia 223 prowadząca z Olsztyna do Elku przez Mikołajki¹⁹⁶, co umożliwi uruchomienie 3. korytarza Olsztyn – Elk – obecnie do tych miast można dojechać przez Szczytno i Korsze. Planowane jest także odtworzenie linii kolejowej nr 41 pomiędzy Oleckiem a Gołdapią w celu objęcia mieszkańców powiatu gołdapskiego siatką transportu kolejowego¹⁹⁷.

Na obszarze województwa warmińsko-mazurskiego przewoźnikiem odpowiedzialnym za przewozy regionalne jest Polregio S.A., a przewoźnikiem międzywojewódzkim jest PKP InterCity. Ko-

¹⁹⁵ Wskaźnik wymiany pasażerskiej w powiatach w Polsce, UTK, Warszawa 2023

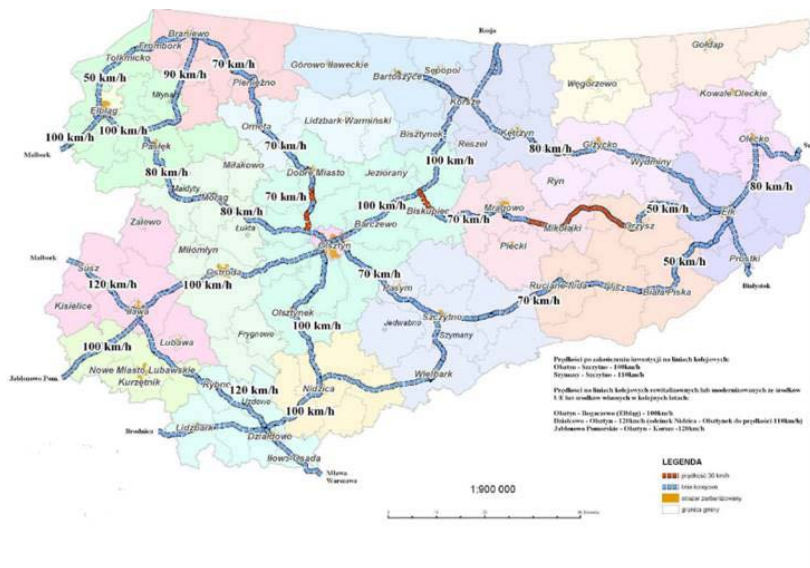
¹⁹⁶ https://www.rmfm24.pl/regiony/olsztyn/news-modernizacja-linii-kolejowej-umozliwi-przywrocenie-polaczen-nId,6967113#crp_state=1

¹⁹⁷ <https://www.suwalki24.pl/article/3,nie-bedzie-reaktywacji-linii-kolejowej-elk---olecko--goldap->

leje Mazowieckie także świadczą usługi przewozowe na terenie woj. warmińsko-mazurskiego w relacji Warszawa – Działdowo¹⁹⁸. Linia kolejowa nr 9 Warszawa – Trójmiasto, przebiegająca przez województwo warmińsko-mazurskie (Działdowo; Iława) obserwuje się średnio dobowo 46-70 par pociągów pasażerskich. Powyżej 20 par pociągów pasażerskich w regionie jest również na liniach¹⁹⁹:

- nr 353 między Jabłonowem Pomorskim, Iławą a Olsztynem,
- nr 204 między Malborkiem a Elblągiem,
- nr 216 między Nidzicą a Olsztynem.

Mapa 9. Sieć linii kolejowych w woj. warmińsko-mazurskim

Źródło: Mapa opracowana przez PKP PLK.

W przewozie osób i towarów w woj. warmińsko-mazurskim dominuje transport drogowy. Rozwój drogowego transportu zbiorowego jest zatem zależny od dostępności i stanu dróg. Zależy on

¹⁹⁸ <https://www.bazakolejowa.pl/index.php?dzial=linie&id=294&okno=przebieg>

¹⁹⁹ Plan transportowy województwa warmińsko-mazurskiego do roku 2030, Olsztyn 2023

nie tylko od położenia jednostek zamieszkiwania, ale także od jakości i klasyfikacji sieci drogowej. Idąc trendem suburbanizacji duża część ludności regionu zamieszkuje tereny przygraniczne Elbląga i Ostródy, na co wpływa sąsiedztwo Trójmiasta i Olsztyna, a także dostęp do drogi szybkiego ruchu S7. Droga ekspresowa S7 poprawia także dostępność do transportu drogowego mieszkańcom Braniewa i Nowego Miasta Lubawskiego.

Z najgorszą dostępnością do transportu drogowego obecnie zmagają się Gołdap, Węgorzewo i Olecko, co wynika z ich przygranicznego położenia oraz braku dróg wyższej klasy. Wszystkie te miasta mają spory potencjał poprawy dostępności. Budowa dróg ekspresowych S16 (Olsztyn–Elk)²⁰⁰ i S61 (Elk–granica województwa)²⁰¹ wpłynie na znaczące poszerzenie dostępności transportu drogowego.

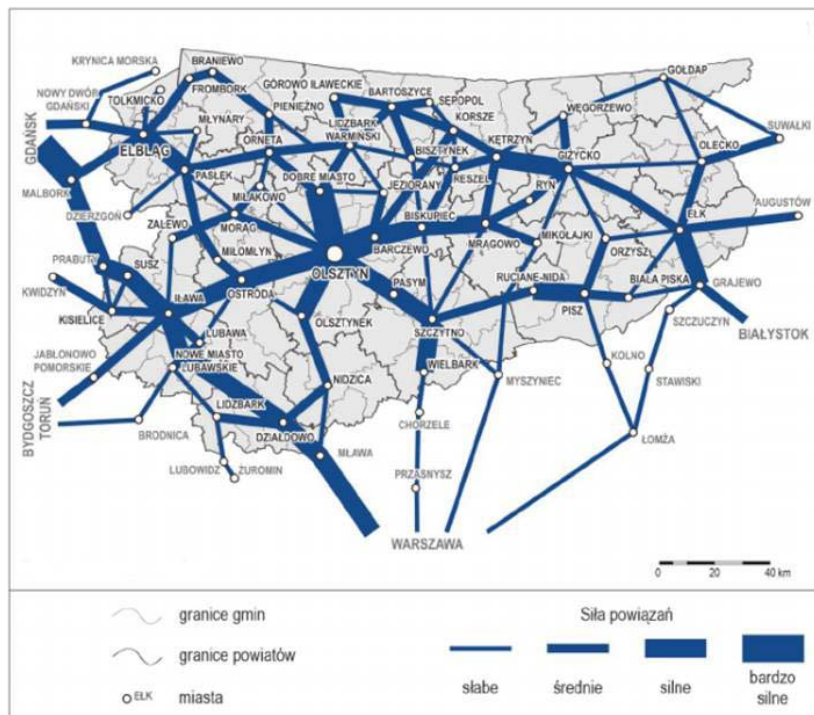
Sieć połączeń autobusowych w woj. warmińsko-mazurskim działa dość elastycznie, odpowiadając na zmieniające się warunki i potrzeby pasażerów. Przewoźnicy PKS, a także prywatni, często dokonują zmian rozkładów jazdy oraz obsługi wybranych linii dla zachowania konkurencyjności świadczonych usług. Marszałek Województwa Warmińsko-Mazurskiego w 2022 r. udzielił 59 przewoźnikom 444 zezwoleń, która obejmują przewozy wewnątrz województwa i międzywojewódzkie²⁰². Tabor autobusowy poruszający się po drogach województwa jest dość stary, choć przewoźnicy starają się go nieustannie odnawiać. Udział autobusów do 10 lat w ogólnej liczbie autobusów łącznie wynosi prawie 30%.

²⁰⁰<https://inzynieria.com/fotogalerie/branzy/fotogaleria/5/2567,droga-s16-rok-do-konca-budowy-tak-wyglada-odcinek>

²⁰¹<https://www.portalsamorzadowy.pl/inwestycje/oddano-do-uzytku-kolejny-odcinek-s61-w-lipcu-i-pazdzierniku-gotowe-beda-dwa-nastepne,466217.html>

²⁰²Plan transportowy województwa warmińsko-mazurskiego do roku 2030, Olsztyn 2023

**Mapa 10. Sieć powiązań transportowych
w woj. warmińsko-mazurskim**

Źródło: Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej, Uniwersytet Jagielloński.

4.7. Wnioski

W woj. kujawsko-pomorskim dla przewozów regionalnych w rozkładzie modalnym dominuje transport kolejowy. Operowanie sieci transportowej tego regionu na liniach między stolicami powiatowymi oraz w układzie miasto stołeczne – miasto powiatowe funkcjonuje w oparciu o transport zbiorowy kolejowy, który uzupełniany jest siecią linii autobusowych. Dotyczy to miast powiatowych posiadających połączenia kolejowe z Bydgoszczą lub Toruniem. Obserwuje się słabe integrowanie różnych gałęzi transportu w regionalnym systemie transportu publicznego. W następstwie tego powstaje duplikacja powiązań transportowych na niektórych odcinkach. Przewoźnicy dro-

gowi nie obsługują bezpośrednio przystanków kolejowych tworząc szerszy problem koordynacji przyjazdów i odjazdów oraz wzajemnego honorowania biletów przez przewoźników.

Problemem rozwojowym w woj. lubuskim pozostaje bezrobocie oraz niesatysfakcjonujący stan infrastruktury, która określa zasięg do usług publicznych. Sieć powiązań transportowych do miast wojewódzkich publicznym transportem drogowym jest bardzo silna, jednak wielu mieszkańców regionu preferuje podróże indywidualnym transportem. W sferze transportu, w woj. lubuskim planowane są etapowe modernizacje infrastruktury drogowej i kolejowej, w celu utworzenia sieci transportowej zgodnej z europejskimi standardami dostępności i komfortu dla większości miejscowości województwa.

Dynamika modernizacji sieci transportowej w woj. łódzkim wykazuje ciągły wzrost, mimo tego potrzebne jest zwiększenie nakładów inwestycyjnych w infrastrukturę transportową w celu dostosowania dróg i linii kolejowych do teraźniejszych parametrów technicznych. Szczególnie istotnym problemem jest stan nawierzchni dróg krajowych i wojewódzkich. Łącząc transport drogowy i kolejowy w multimodalny system transportu pasażerskiego, istotnym wyzwaniem jest integracja transportu zbiorowego z indywidualnym oraz wdrażanie nowych i jakościowych rozwiązań przesiadek.

Do wzrostu popytu na usługi transportowe w woj. świętokrzyskim przyczynia się: dostępność usług – rozbudowana oferta przewożowa z atrakcyjnym rozkładem jazdy; cena – element wyznaczający chęć wyboru publicznego transportu zbiorowego nad transportem indywidualnym; jakość świadczonych usług – coraz częściej pasażerowie preferują wysoki komfort podróży od niższej ceny. Podając analizie sytuację rynkową sieci transportowej regionu oraz analizie popularności linii regionu możemy wskazać zapotrzebowanie na usługę jakościową a nie tanią – pasażerowie bardziej cenią dostosowany do potrzeb rozkład jazdy, bezpieczeństwo podróżowania oraz punktualność i niezawodność, ponad aspekty finansowe.

W województwie warmińsko-mazurskim konieczne jest rozszerzenie usług drogowego transportu zbiorczego. Rozszerzenie świadczonych usług może nastąpić poprzez modernizację oraz odbu-

dowę infrastruktury transportowej, jak i infrastruktury towarzyszącej (parkingi, chodniki). Zmiany muszą zajść w pierwszej kolejności w poprawie jakości świadczonych usług oraz aktualizacji linii przewozowych w celu skrócenia czasu podróży. Główną arterią łączącą województwo będzie budowana droga S16 łącząca Olsztyn z Ełkiem. Zwiększenie oraz poprawa jakościowa przewozów pomiędzy danymi miastami zwiększy użytkowanie zbiorowego transportu na terenach przedmiejskich. Poprawa dostępności w układzie drogowym wymaga więc poprawy dostępności w systemie komunikacji publicznej.

5. Polska na zmieniającej się mapie globalnej turystyki

Łukasz Kordowina

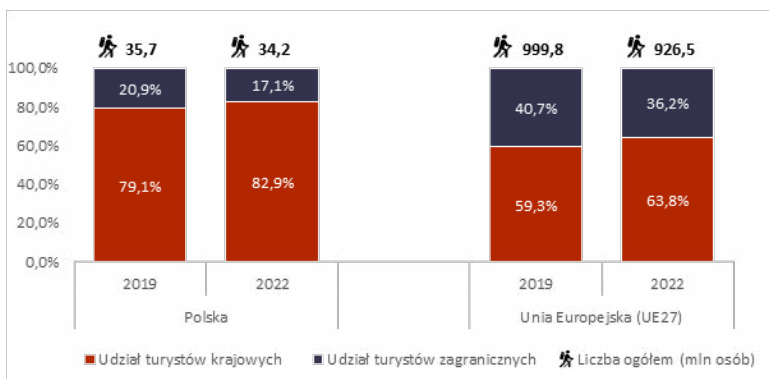
Choć w Polsce turystyka nigdy nie odgrywała tak dużej roli w gospodarce, jak choćby w krajach południa Europy, to jednak lokalnie często ma ona bardzo duże znaczenie. Wojna zachwiała odbudową ruchu turystycznego po pandemii. Polska ze względu na długą granicę z krajem, w którym toczy się wojna oraz z odpowiadającymi za agresję Rosją i Białorusią znalazła się w wyjątkowo trudnej sytuacji. Nie bez znaczenia jest także wysoki poziom inflacji w Polsce i na świecie, który wymusza dostosowanie poziomu wydatków turystów. Globalne zawirowania to jednak czas, w którym dotychczas niedostrzegane regiony mają okazję na silne wypromowanie.

W czasie, kiedy ruch turystyczny powoli wraca do poziomów sprzed pandemii, Polska może wiele zyskać przyciągając nowych turystów z zagranicy, którzy musieli w 2020 roku zmienić swoje przyzwyczajenia. Organizacje turystyczne intensyfikują wysiłki o to, aby turystyczne regiony Polski stały się miejscem ich wypoczynku. To na turystach zagranicznych branża zarabia najwięcej, ale walkę o nich podejmują wszystkie kraje świata.

5.1. Trzy lata globalnych zawirowań w turystyce

Liczba turystów korzystających z noclegów w Polsce wzrosła w 2022 roku do 34,2 mln osób, czyli było ich o 12 mln więcej niż rok wcześniej. Należy zauważyć, że liczba dominującej grupy turystów krajowych, tj. mieszkańców Polski korzystających z noclegów poza miejscem zamieszkania powróciła już do poziomu sprzed pandemii. W 2022 roku mniejsza niż przed trzema laty była liczba turystów zagranicznych – biorąc pod uwagę ten okres, o 21,7% mniej cudzoziemców korzystało z noclegów w Polsce. Sytuacja jest podobna w całej Unii Europejskiej, gdzie liczba turystów ogółem wg szacunkowych danych Eurostatu za 2022 rok była o 7,2% niższa niż w ostatnim roku przed lockdownami i ograniczeniami sanitarnymi. Wówczas rynek załamał się, a masa turystów skurczyła się mniej więcej o połowę. Biorąc jednak pod uwagę strukturę – zarówno tę sprzed, jak również po pandemii – w Polsce więcej niż ośmiu na dziesięciu turystów to odwiedzający krajowi, co jest jedną z najwyższych proporcji w całej UE.

Wykres 10. Porównanie liczby i struktury turystów nocujących w Polsce i całej UE

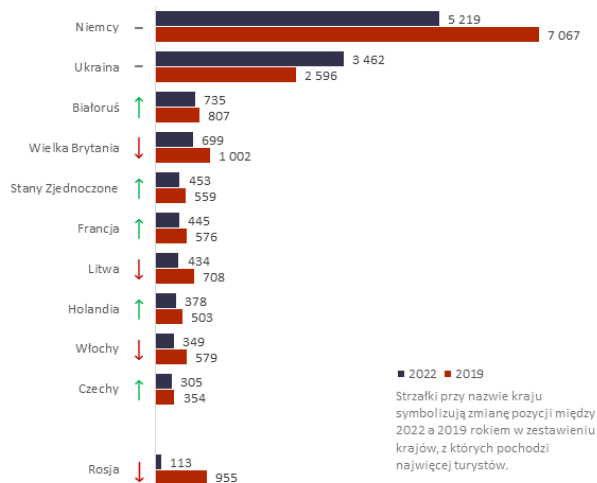
Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych GUS i Eurostat. Dane obejmują odwiedzających korzystających z przynajmniej jednego noclegu w hotelu lub innym obiekcie noclegowym.

Przyciągnięcie turystów z innych krajów jest niezwykle ważne m.in. ze względu na dochody jakie generują dla polskiej branży tury-

stycznej. Średnie wydatki cudzoziemców związane z podróżą do Polski wraz z noclegami wynoszą ok. 1 660 zł, podczas gdy Polacy przeznaczają na jeden wyjazd krajowy mniej więcej 690 zł. W 2022 roku, ale też we wcześniejszych latach najchętniej nasz kraj odwiedzali turyści z Niemiec (33%) i Ukrainy (22%). Liczba przyjazdów turystycznych Ukraińców była wysoka już w poprzednich latach, a po wybuchu wojny wzrosła do 3,5 mln. Obłożenie hoteli było szczególnie duże w pierwszej połowie roku. Wiele polskich obiektów udostępniało uchodźcom bezpłatne noclegi, ale Ukraińcy dysponujący gotówką korzystali także z odpłatnych hoteli lub finansowali im je pracodawcy²⁰³. Znaczące zmiany zaszły natomiast w dalszych miejscach w rankingu narodowości turystów najczęściej odwiedzających Polskę. Na trzecie miejsce awansowali mieszkańcy Białorusi, wyprzedzając Brytyjczyków. Z kolei będący jeszcze w 2019 roku czwartą najliczniejszą grupą Rosjanie, z poziomu blisko miliona wizyt z noclegami nad Wisłą, od 2022 roku przestali być znaczącą grupą turystów. Po rosyjskiej pełnoskalowej agresji na sąsiedni kraj, Polska zaostrzyła kontrole i ograniczyła wydawanie wiz dla obywateli tego państwa. Natomiast liczba podróży w celach turystycznych Białorusinów do Polski, co prawda nie była w 2022 roku wyższa niż w ostatnim „normalnym” roku, ale spadła łagodniej niż w przypadku innych krajów, a ruch prawdopodobnie podtrzymywały odwiedziny u krewnych, którzy masowo uciekali w ostatnich latach przed opresją Mińska.

²⁰³ *Rynek hoteli i condohoteli w Polsce*, Emmerson Evaluation, 2022 s. 6.

Wykres 11. Liczba zagranicznych turystów z krajów najczęściej odwiedzających Polskę w 2022 roku i z Rosji

Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych GUS.

Dane ankietowe GUS pokazują, że najczęściej cudzoziemcy przyjeżdżają do Polski do rodziny lub znajomych. Częściej niż na wypoczynek i rekreację udają się jednak do Polski w celach służbowych. Do tego można doliczyć odwiedzających jednodniowych, którzy przekraczają naszą granicę głównie „na zakupy” – aż połowa z nich to Niemcy. Łącznie cudzoziemcy z zagranicy wydali na wyjazdy do Polski blisko 45 mld zł, a Polacy w czasie podróży po kraju wydali kolejne 42 mld zł. Nasz kraj cechuje jednak niski udział turystyki w gospodarce. Wg danych organizacji World Travel & Tourism Council, w 2019 roku było to 4,8% PKB i był to jeden z najniższych wyników w całej Europie, gdzie średnio to 6,2%, a gospodarki basenu morza śródziemnego odnotowują dwucyfrowe wyniki²⁰⁴. Jednak ciągle są to dziesiątki miliardów wydawane każdego roku nad Wisłą na turystyczne zakupy, wyżywienie, zakwaterowanie, transport, rekreację i kulturę.

²⁰⁴M.M. Roa, ¿Qué países europeos dependen más del turismo?, es.statista.com, 2022., <https://es.statista.com/grafico/27997/contribucion-del-sector-de-viajes-y-turismo-al-pib-en-europa-en-2021/>.

Na przestrzeni ostatnich lat znacząco zmieniły się zachowania konsumenckie turystów. Największy wpływ miała na to rzecz jasna pandemia, ale niewątpliwie charakter podróży zmieniły także inflacja i wojna na Ukrainie²⁰⁵. Jeszcze w 2021 roku w pasie przygranicznym obejmującym część województw podlaskiego oraz lubelskiego – podobnie jak na Litwie i Łotwie – wprowadzono tymczasowo stan nadzwyczajny, ograniczając ruch turystyczny w związku z kryzysem migracyjnym połączonym z agresywnymi działaniami Białorusi i Rosji. Organizacje turystyczne, rząd oraz samorządy stanęły przed wyzwaniem pobudzenia ruchu po pandemii, a także udowodnienia, że Polska jest krajem bezpiecznym do podróżowania. Od pierwszych wakacji czasu pandemii, do marca 2023 roku rodziny z dziećmi mogły korzystać z nowego świadczenia w formie bonów turystycznych – do branż związanych z turystyką trafiło przez ten czas dodatkowe 3,2 mld zł²⁰⁶.

Mimo wszystkich problemów, konkurencyjność polskiej gospodarki mierzona w przygotowywanym cyklicznie raporcie Światowego Forum Ekonomicznego wzrosła między 2019 a 2021 rokiem o 3 miejsca w rankingu, plasując się na 30. miejscu ze 117 analizowanych państw świata. W analizie podkreślono przede wszystkim atrakcyjność polskich walorów kulturalnych oraz niezwiązanych z wypoczynkiem (np. uniwersytety, biznes), odpowiednią infrastrukturę transportową na lądzie i ogólną otwartość na zagranicznych turystów czy inwestycje²⁰⁷. Warto zaznaczyć, że w Polsce znajduje się 17 obiektów wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO, z czego 15 to budowle, zespoły budynków i inne obiekty kulturowe, skupione głównie na południu kraju. Do tego należy dodać pięć tradycji uznanych przez społeczność międzynarodową za dziedzictwo niematerialne na odrębnej liście prowadzonej przez tę samą insty-

²⁰⁵ *European Tourism: Trends & Prospects Quarterly report (Q2/2022)*, Tourism Economics for European Travel Commission, Brussels 2022.

²⁰⁶ *Podsumowanie programu Polski Bon Turystyczny*, Zakład Ubezpieczeń Społecznych, 20.04.2023, <https://www.zus.pl/-/podsumowanie-programu-polski-bon-turystyczny-1>.

²⁰⁷ *Travel & Tourism Development Index 2021. Rebuilding for a Sustainable and Resilient Future*, World Economic Forum, 2022.

tucję – dwie z nich to unikatowe zjawiska nie występujące w innych krajach (szopkarstwo krakowskie i dywany kwiatowe na uroczystości Bożego Ciała). Ponadto Polska przyciąga coraz więcej przedstawicieli świata biznesu czy nauki na organizowane tu wydarzenia. Ranking organizacji Union of International Associations plasuje Polskę na 20. miejscu na świecie i 13. w Europie pod względem liczby dużych, międzynarodowych kongresów, konferencji i spotkań branżowych. Na terenie Rzeczypospolitej odnotowano 123 takie wydarzenia, a to już o 20 więcej niż w roku przed wybuchem pandemii.²⁰⁸ Polska posiada przy tym dobre zaplecze konferencyjne, oferując łącznie ok. 415 tys. m² powierzchni wystawienniczej pod dachem, co jest 18. najwyższym wynikiem na świecie²⁰⁹.

W oczach turystów zza granicy Polska kojarzy się przede wszystkim z bogatym dziedzictwem historycznym, a zapytani o atrakcje wymieniają zwłaszcza miasta i zabytki²¹⁰. Polacy także najczęściej wybierają kierunki miejskie. W dalszej kolejności wybierają tereny wiejskie – na krótkie pobyty lub wybrzeże na dłuższe. Ten ostatni kierunek cechuje się najwyższą sezonowością – ze względu na stosunkowo krótkie lato, większość wyjazdów nad morze odbywa się w okresie wakacji. Także polskie góry turyści krajowi częściej odwiedzają latem niż zimą²¹¹.

5.2. Profil turysty podróżującego po Polsce

Coroczne badania ankietowe prowadzone przez GUS pozwalają zaobserwować, jak różne są motywy oraz charakter podróży po Polsce samych Polaków i cudzoziemców. Dla Polaków to przede wszystkim wypady z nie więcej niż trzema noclegami (od dwóch do czterech dni), podczas gdy ponad 60% pobytów cudzoziemców trwa pięć dni

²⁰⁸ *Polska na 20. miejscu na świecie i trzy polskie miasta w rankingu UIA 2023*, Polska Organizacja Turystyczna, 2023, <https://www.pot.gov.pl/pl/pcb/news/trzy-polskie-miasta-w-rankingu-uia-2023>.

²⁰⁹ B. Kozyra, *Polskie targi – możemy być dumni*, trade.gov.pl 24.06.2022, <https://www.trade.gov.pl/wiedza/polskie-targi-mozemy-byc-dumni/>.

²¹⁰ *Obcokrajowcy o Polsce 2022*, Polska Organizacja Turystyczna, 2023.

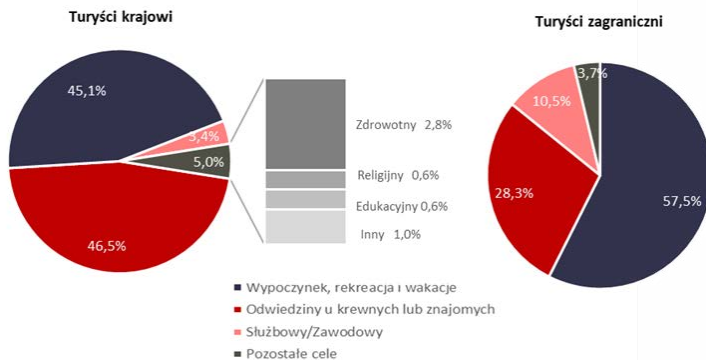
²¹¹ *Turystyka w 2022 roku*, Główny Urząd Statystyczny, 29.06.2023, s.71-72.

lub dłużej. Pokrywa się to z celami wyjazdów, bowiem to dla przybyszów z innych krajów wypoczynek jest najczęstszym motywem – Polacy równie często podróżują po kraju, żeby odwiedzić rodzinę lub przyjaciół, a znaczna część śpi właśnie u nich, zamiast w wynajmowanych miejscach noclegowych. Ogółem z 34 mln pobytów turystycznych, blisko 80% turystów z krajowych i zagranicznych wybrało hotele, pensjonaty i inne obiekty hotelowe. Jedną piątą turystów spała natomiast w innych obiektach noclegowych, takich jak ośrodki wczasowe, szkoleniowo-wypoczynkowe czy uzdrowiska.

Ze względu na wyraźny trend starzenia się społeczeństw niezwykle ważna jest analiza struktury wiekowej turystów. Największa aktywność turystyczna cechuje Polaków w wieku 15-24 lat, gdzie wg dostępnych danych za 2019 rok sięgała 78% i zmniejsza się w każdej kolejnej, starszej grupie wiekowej. Długoterminowe dane Eurostatu pokazują, że między 2012 a 2019 rokiem odsetek polskich seniorów korzystających z wyjazdów turystycznych podwoił się z 20% do 40%. Osoby aktywne turystycznie w wieku 65+ w zdecydowanej większości wybierają podróże krajowe. W strukturze przyjazdów do Polski z zagranicy (łącznie z wizytami jednodniowymi) dominuje szeroka grupa od 25 do 44 lat, która odpowiadała za połowę wszystkich wizyt cudzoziemców w Polsce w 2022 roku. W przypadku mieszkańców innych krajów także jednak coraz wyraźniej pojawiają się osoby po 65 roku życia (7% wszystkich podróży do Polski cudzoziemców w 2022 roku, wobec niespełna 4% w 2016 roku – pierwszym w którym GUS zaczął zbierać te dane). Warto zauważyć, że w porównaniu z młodszymi kohortami wiekowymi, seniorzy częściej podróżują poza sezonem letnim, a ich podróże są nieco dłuższe, co jest szczególnie istotne dla branży hotelarskiej, która boryka się z problemem niskiego zapalenia pokoi poza szczytem sezonu²¹².

²¹²L. Czernicki, P. Kukołowicz, M. Miniszewski, *Branża turystyczna w Polsce. Obraz sprzed pandemii*. Polski Instytut Ekonomiczny, Warszawa 2020.

Wykres 12. Główne cele podróży po Polsce turystów krajowych i zagranicznych

Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych GUS.

5.3. Promocja Polski na światowej mapie turystycznej

Kluczową instytucją odpowiedzialną za wsparcie informacyjne i promocję polskiej branży turystycznej jest Polska Organizacja Turystyczna (POT), nad którą nadzór piastuje Ministerstwo Sportu i Turystyki. POT posiada aktualnie 16 zagranicznych biur, zlokalizowanych w najbardziej perspektywicznych rynkach, które dbają o przyciąganie turystów z całego świata. Większość jest zlokalizowana w Europie, ale placówki znajdują się także w Stanach Zjednoczonych, Chinach, Izraelu czy Japonii.

Na poziomie województw działają z kolei Regionalne Organizacje Turystyczne, które na zajmują się m.in. promocją regionu w kraju i za granicą, a także uczestniczą w planowaniu rozwoju lub modernizacji infrastruktury turystycznej. Tego typu instytucje wspierają też tworzenie Lokalnych Organizacji Turystycznych na poziomie powiatów i gmin, które integrują samorząd z miejscową branżą turystyczną²¹³. Najwyższa Izba Kontroli poddała w 2019 roku kon-

²¹³ *Tourism in the economy and outlook for recovery*, OECD, 2022, iLibrary <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/d863fb51-en/index.html?itemId=/content/component/d863fb51-en>.

troli zadania realizowane przez wspomniane instytucje, wskazując m.in. na problem, jakim jest w wielu przypadkach brak strategii dla rozwoju i promocji turystyki na poziomie regionalnym. W raporcie wskazano także na konieczność zintensyfikowania promocji turystycznej regionów, miast i ich produktów turystycznych oraz większej integracji działań na poziomie krajowym, regionalnym i lokalnym²¹⁴.

5.4. Kujawsko-pomorskie – uzdrowiska i sport magnesem na turystów

Kluczowe dane o turystyce w woj. kujawsko-pomorskim za 2022 r.		Wartość dla województwa	Odchylenie od wartości ogólnokrajowej
Intensywność ruchu turystycznego		681 turystów na 1000 mieszkańców	-24,8%
Odsetek turystów zagranicznych		5,6%	-11,5 p.p.
Infrastruktura hotelowa		130 hoteli	-19,0%
Odsetek miejsc noclegowych w hotelach premium i luksusowych*		28,4% wszystkich miejsc w hotelach	-8,1 p.p.
Zagęszczenie zabytków**		20,3 zabytków na 100 km ²	-20,6%
Zagęszczenie sieci szlaków turystycznych		32,8 km szlaków na 100 km ²	+35,1%

Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych GUS i Narodowego Instytutu Dziedzictwa.

*Dane dotyczą hoteli o standardzie czterech lub pięciu gwiazdek. **Stan na lipiec 2023 r.

²¹⁴Promocja turystyczna Polski. Jest dobrze, ale może być lepiej, Najwyższa Izba Kontroli, 2019, <https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/promocja-turystyczna-polski.html>.

Blisko 1,4 miliona turystów odwiedziło w ubiegłym roku województwo kujawsko-pomorskie. Tym samym ruch turystyczny w regionie został już odbudowany i o kilkadziesiąt tysięcy przekroczył wielkość sprzed pandemii. Potencjał jest jednak znacznie większy, bowiem w przeliczeniu na liczbę mieszkańców, to wciąż o jedną czwartą mniej niż wynosi średnia dla kraju, czyli 905 turystów na każdy 1000 Polaków. Na Kujawach i Pomorzu z noclegów korzystają niemal wyłącznie mieszkańcy Polski. O przyciągnięcie do regionu zarówno ich, jak i podróżujących z innych krajów dba Kujawsko-Pomorska Organizacja Turystyczna (K-POT) wraz z ośmioma lokalnymi organizacjami turystycznymi.

Tym co przyciąga na Kujawy jest przede wszystkim ich dziedzictwo oraz zabytki – jak wynika z przeważającej opinii firm i organizacji z tamtejszej branży turystycznej²¹⁵. W całym województwie zlokalizowanych jest 3,6 tys. zabytków, w tym za kluczowy należy uznać wpisaną na listę światowego dziedzictwa UNESCO średniowieczny zespół miejski Torunia. Poza jednym obiektem uznanym na świecie przez społeczność międzynarodową, na Kujawach i Pomorzu odnaleźć można także siedem tzw. Pomników Historii, czyli szczególnej wartości zabytków o znaczeniu ponadregionalnym. Na prestiżowej liście Narodowego Instytutu Dziedzictwa wpisane są:

- Zespół zabytkowych spichlerzy wraz z panoramą od strony Wisły w Grudziądzu,
- Stare i Nowe Miasto w Toruniu,
- Katedra pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny we Włocławku,
- Zespół łąki i warzelni soli wraz z parkiem łąkowym i zdrojowym w Ciechocinku,
- Stare Miasto w Chełmnie,
- Zespół dawnego klasztoru norbertanek w Strzelnie,
- Rezerwat archeologiczny Biskupin.

²¹⁵ *Diagnoza potrzeb rynku w ramach projektu „Budujemy markę Kujaw” wraz ze strategią i planem promocji*, Locativo, Bydgoszcz, Kraków 2019, s. 42-55.

Do tego wspomnieć należy o wpisanych na listę niematerialnego dziedzictwa UNESCO tradycjach flisackich. Choć to zwyczaje sięgające różnych regionów kraju, to właśnie na odcinku Wisły w Toruniu i okolicznych miastach organizowane są co roku festiwale, których motywem przewodnim jest promowanie tej historycznej sztuki spławiania towarów rzeką²¹⁶.

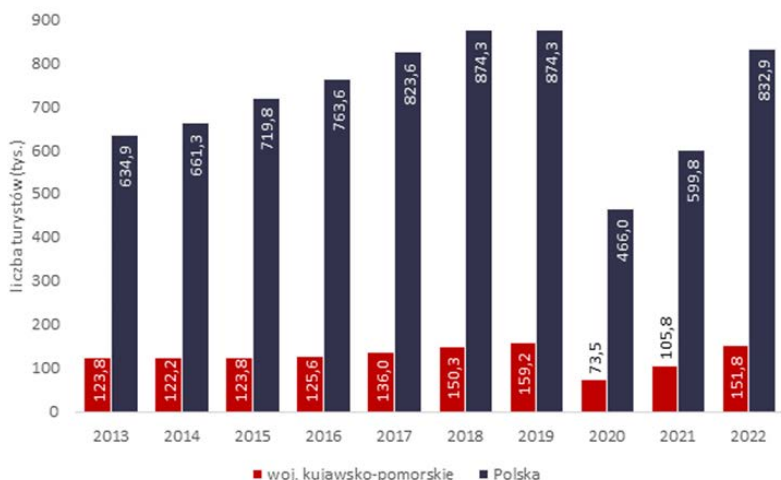
Kolejnym ważnym elementem są uzdrowiska, których w całym województwie jest 29. Pod względem liczby obiektów, nie jest to wysoki wynik w skali kraju, natomiast są to duże ośrodki, które w sumie zapewniają ponad 7 tys. miejsc dla kuracjuszy – więcej jest tylko w województwie zachodniopomorskim. Wśród kujawsko-pomorskich uzdrowisk są te najsłynniejsze w Ciechocinku. Przywołane wcześniej badanie K-POT przeprowadzone tuż przed pandemią potwierdzało, że to właśnie kuracjusze są dominującą grupą turystów korzystających z noclegów i atrakcji na Kujawach. Choć w szczycie pandemii drastycznie ograniczono wykorzystanie obiektów uzdrowiskowych ze względów sanitarnych, to w opinii organizacji branżowych, globalna zaraza spowodowała wzrost zainteresowania profilaktyką zdrowia, a przez to wykorzystaniem sanatoriów²¹⁷. W 2022 roku liczba osób korzystających z zakładów uzdrowiskowych zarówno w województwie kujawsko-pomorskim, jak i w całej Polsce nie wróciła jednak jeszcze do poziomu sprzed pandemii. Niestety badania przeprowadzane na Kujawach pokazują, że chociaż tutejsze uzdrowiska stały się przez dekady działalnością silną marką, to kuracjusze skarżą się na zaniedbany stan tych najbardziej rozpoznawalnych kompleksów²¹⁸.

²¹⁶G. Biega, *Toruń ma powód do dumy. Tradycje flisackie zostały wpisane na listę niematerialnego dziedzictwa UNESCO*, well.pl, 05.12.2022, https://www.well.pl/life/148/torun_ma_powod_do_dumy_tradycje_flisackie_zostaly_wpisane_na_liste_niematerialnego_dziedzictwa_unesco,10839.html.

²¹⁷D. Dryglas i in., *Stan i możliwości rozwoju gmin uzdrowiskowych i obszarów ochrony uzdrowiskowej*, Instytut Turystyki w Krakowie, Kraków 2021, s. 20-21.

²¹⁸*Diagnoza potrzeb rynku w ramach projektu „Budujemy markę Kujaw” wraz ze strategią i planem promocji*, Locativo, Bydgoszcz, Kraków 2019.

Wykres 13. Liczba turystów korzystających z zakładów uzdrowiskowych w woj. kujawsko-pomorskim i w całej Polsce w latach 2013-2022

Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych GUS.

W regionie duże znaczenie ma także turystyka sportowa. W województwie kujawsko-pomorskim, tuż po śląskim organizuje się najwięcej imprez sportowych – 409 wydarzeń w 2022 roku. Na stadionach i halach tego województwa kibicowało w całym roku 1,3 mln osób. W przeliczeniu na liczbę mieszkańców to najwyższy wynik w całym kraju, blisko dwa razy wyższy niż średnia krajowa, która wynosi 358 uczestników wydarzeń masowych na 1000 mieszkańców. Od wielu lat to właśnie w Toruniu odbywa się finałowa runda mistrzostw świata w żużlu, a w Bydgoszczy odbywają się jedne z największych imprez triathlonowych w Polsce.

Sezonowość popytu na usługi na noclegi w regionie jest względnie niska, co oznacza, że wykorzystanie hoteli i innych tego typu obiektów jest bardziej równomiernie rozłożone przez cały rok. Wciąż najwięcej turystów pojawia się w okresie wakacji, jednak to tylko 22% całorocznego ruchu, w porównaniu do 29% w kraju i ok. 40% w województwach nadmorskich.

5.5. Lubuskie – potencjał dla enoturystyki

Kluczowe dane o turystyce w woj. lubuskim za 2022 r.		Wartość dla województwa	Odchylenie od wartości ogólnokrajowej
Intensywność ruchu turystycznego		647 turystów na 1000 mieszkańców	-28,6%
Odsetek turystów zagranicznych		19,6%	+2,6 p.p.
Infrastruktura hotelowa		60 hoteli	-62,6%
Odsetek miejsc noclegowych w hotelach premium i luksusowych*		12,2% wszystkich miejsc w hotelach	-24,2 p.p.
Zagęszczenie zabytków**		33,7 zabytków na 100 km ²	+31,9%
Zagęszczenie sieci szlaków turystycznych		36,9 km szlaków na 100 km ²	+52,2%

Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych GUS i Narodowego Instytutu Dziedzictwa.

*Dane dotyczą hoteli o standardzie czterech lub pięciu gwiazdek. **Stan na lipiec 2023 r.

W graniczącym z Niemcami województwie lubuskim turyści z zagranicy odgrywają znaczną rolę. W 2022 roku blisko co piąta osoba korzystająca z lubuskiej bazy noclegowej nie mieszkała w Polsce, a przed pandemią była to nawet więcej niż co czwarta osoba. Łącznie w ostatnim roku w regionie gościło 635 tys. turystów krajowych i zagranicznych – wciąż o 11,8% mniej niż w roku przed pandemią. Szczególnie dużym wyzwaniem dla organizacji turystycznych jest przyciągnięcie wolniej odbudowującej się grupy turystów obcokrajowców. Zajmuje się tym Lubuska Regionalna Organizacja Turystyczna (LOTUR). Na terenie województwa znajdują się jedynie cztery lokalne organizacje turystyczne zrzeszające biznes i samorządy.

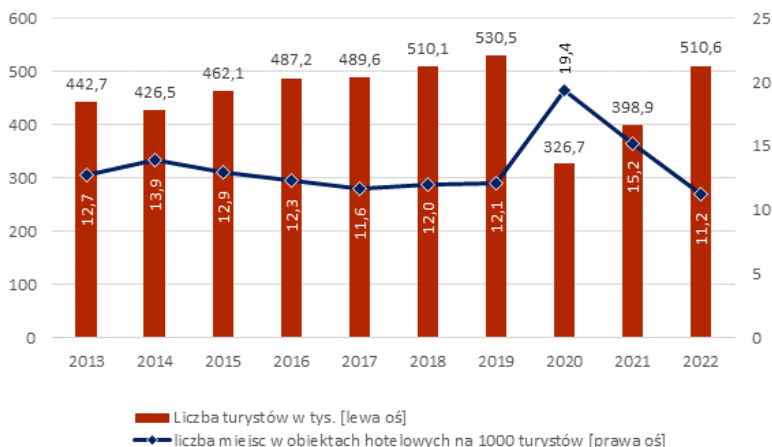
Zdecydowanie atutem tego województwa jest duża liczba zabytków, których mieści się tu 4,7 tys., czyli prawie 34 zabytkowe nieruchomości na każde 100 km². Lubuszanie dzielą też z Niemcami jeden obiekt UNESCO zlokalizowany na granicy państw – Park Mużakowski. Zespół pałacowo-parkowy odwiedza rocznie ok. 300 tys. osób²¹⁹. Oprócz tego na krajową listę Pomników Historii wpisano tylko trzy inne zabytki (wobec 171 w całym kraju), będące obiektami sakralnymi: Kościół pw. Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny w Kłępsku i zespoły klasztorne w Żaganiu oraz Gościkowie-Paradyżu. Niewątpliwie ważne są także walory przyrodnicze województwa lubuskiego, które odznacza się największą lesistością w całym kraju (49% wobec średniej krajowej ok. 30%), a obszary natury prawnie chronione zajmują 40% powierzchni omawianego regionu²²⁰. Lubuszanie mogą się poszczycić dużym w skali kraju zagęszczeniem szlaków turystycznych, których w sumie mają blisko 5,2 tys. km, w tym 1,6 tys. km szlaków rowerowych. Ponadto, poza Warmią i Mazurami oraz Kujawami i Pomorzem tylko w Lubuskim znaleźć można turystyczne szlaki kajakowe (73 km)²²¹.

²¹⁹<https://www.polska.travel/park-muzakowski/>

²²⁰G. Gołembski, *Uwarunkowania i bariery rozwoju turystyki w województwie lubuskim – wybrane zagadnienia*, w: *Uwarunkowania i plany rozwoju turystyki. Planowanie i polityka turystyczna*, Z. Młynarczyk, A. Zajadacz (red.). Turystyka i Rekreacja – Studia i Prace, 22, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2019, s.46.

²²¹Dane dotyczą szlaków wytyczonych i znajdujących się pod opieką oddziałów Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego. *Turystyka w 2022r.*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, Rzeszów 2023.

Wykres 14. Liczba turystów i odpowiadająca im liczba miejsc w hotelach i innych obiektach hotelowych na terenie woj. lubuskiego dostępnych w latach 2013-2022

Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych GUS.

W całym województwie lubuskim odwiedzający mogą korzystać z 60 hoteli²²², a ich liczba od czasu pandemii skurczyła się o 10 obiektów. Mniej hoteli jest tylko na Podlasiu i Opolszczyźnie, ale nawet tam da się znaleźć obiekty pięciogwiazdkowe, których brakuje w analizowanym województwie. Hotele premium, o standardzie przynajmniej czterech gwiazdek zapewniają natomiast tylko nieco ponad jedną dziesiątą miejsc w hotelach ogółem. W Lubuskim problem pogarszającej się infrastruktury dotyczy także ośrodków wypoczynkowych i innych obiektów noclegowych, a łączna liczba miejsc we wszystkich typach obiektów spadła o 3 tys. w ciągu trzech lat, do niespełna 17 tys. w 2022 roku²²³.

Region nie bez powodu słynie ze swoich winiarskich tradycji, bowiem mieści najwięcej w kraju, 136 hektarów winnic. Mimo to słabo rozwinięta jest agroturystyka ze 122 kwaterami tego typu, co jest drugim najniższym wynikiem w kraju, tuż po – mniejszym biorąc

²²²Wg stanu na 31 lipca 2022 roku, zgodnie z danymi GUS.

²²³Lubuskie: Raport o stanie województwa za rok 2022, Biuletyn Informacji Publicznej, Zielona Góra 2023.

pod uwagę powierzchnię i ludność – województwie opolskim. Biorąc pod uwagę walory przyrodnicze regionu, enoturystyka, czyli turystyka na obszarach winiarskich ma w analizowanym województwie duży potencjał do rozwoju. Biorąc pod uwagę niewielką konkurencję ze strony dużych obiektów hotelowych, istnieje duży potencjał do budowy nowych kwater agroturystycznych na szlakach winiarskich. Firma Allied Market Research prognozuje, że w latach 2021-2030 wartość rynku enoturystyki powinna rosnąć o średniorocznie o ok. 14% r/r²²⁴. Zauważalny od lat trend rosnącej konsumpcji wina w Polsce powinien wspierać ten trend także wśród turystów krajowych²²⁵. Badania przeprowadzane we Włoszech, na jednym z najbardziej rozwiniętych rynków turystyki winiarskiej, pokazują, że to seniorzy najczęściej wybierają wizyty w winnicach, podczas gdy najmłodsze grupy dorosłych turystów preferują festiwale związane z winem, zwłaszcza połączone z muzyką na żywo²²⁶. Doświadczenia z włoskich winiarni i winnic mówią o potrzebie wprowadzania różnorodnej oferty dla różnych grup turystów na szlakach winiarskich.

5.6. Łódzkie – rozwój turystyki biznesowej

Kluczowe dane o turystyce w woj. łódzkim za 2022 r.		Wartość dla województwa	Odczylenie od wartości ogólnokrajowej
Intensywność ruchu turystycznego		508 turystów na 1000 mieszkańców	-43,8%
Odsetek turystów zagranicznych		10,3%	-6,7 p.p.

²²⁴Enotourism Market 2021, Allied Market Research, 2021, <https://www.alliedmarketresearch.com/enotourism-market-A13687>.

²²⁵K. Zarzecka, *Po winobranii – stan polskiego winiarstwa*, obserwatorfinansowy.pl, 13.03.2023. <https://www.obserwatorfinansowy.pl/tematyka/makroekonomia/trendy-gospodarcze/po-winobranii-stan-polskiego-winiarstwa/>.

²²⁶R. Garibaldi, *Report on Gastronomy Tourism in Italy. Trends and Scenarios*, 2023, <https://robertagaribaldi.com/trend-e-tendenze-20211685958208336#>.

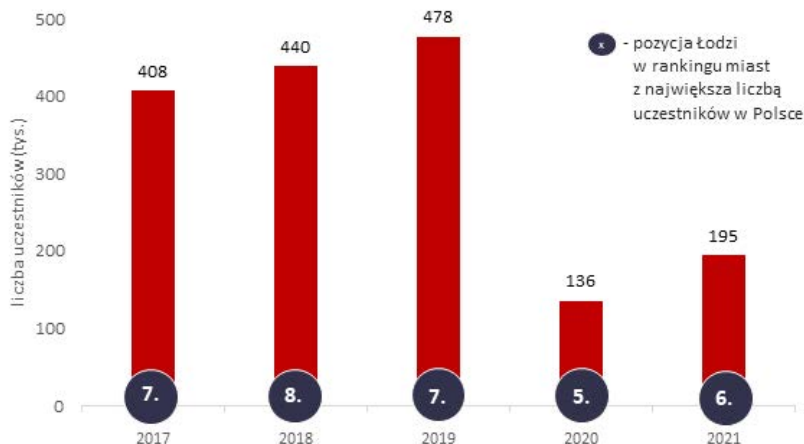
Kluczowe dane o turystyce w woj. łódzkim za 2022 r.		Wartość dla województwa	Odchylenie od wartości ogólnokrajowej
Infrastruktura hotelowa		108 hoteli	-32,7%
Odsetek miejsc noclegowych w hotelach premium i luksusowych*		28,9% wszystkich miejsc w hotelach	-7,6 p.p.
Zagęszczenie zabytków**		16,4 zabytków na 100 km ²	-20,6%
Zagęszczenie sieci szlaków turystycznych		8,8 km szlaków na 100 km ²	-63,9%

Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych GUS i Narodowego Instytutu Dziedzictwa.

*Dane dotyczą hoteli o standardzie czterech lub pięciu gwiazdek. **Stan na lipiec 2023 r.

Mimo położenia w środku Polski, województwo Łódzkie z pewnością nie należy do najczęściej wybieranych na noclegi i zwiedzanie. W 2022 roku z noclegów w jego obrębie skorzystało 1,2 mln turystów, jednak biorąc pod uwagę wielkość tego województwa, tylko jeden turysta przypada na dwóch mieszkańców, co daje trzeci najniższy współczynnik w kraju. Ruch turystyczny w regionie ucierpiał w czasie pandemii mocniej niż w większości Polski (spadek liczby turystów o 57% wobec 50% w całym kraju) i w 2022 roku wciąż brakowało jeszcze ponad 200 tys. turystów do odbudowy wyniku z 2019 roku. Regionalna Organizacja Turystyczna Województwa Łódzkiego (ROTWL) zajmuje się koordynowaniem promocji walorów regionu, ale do współpracy ma zaledwie trzy lokalne organizacje turystyczne. Tylko na Opolszczyźnie jest mniej tego typu instytucji.

Wykres 15. Liczba uczestników kongresów, targów i spotkań biznesowych w Łodzi w latach 2017-2021

Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych POT.

W samej Łodzi duże znaczenie ma turystyka biznesowa. W ostatnich latach Łódź dynamicznie rozwijała ofertę kongresowo-wystawienniczą. Między 2017 a 2019 rokiem liczba konferencji, spotkań biznesowych i targów wzrosła z 752 do 993, a liczba uczestników z 408 tys. do 478 tys. Branża załamała się w czasie pandemii, a wiele wydarzeń przeniesiono do kanałów cyfrowych, natomiast Łódź pozostała jednym z najważniejszych ośrodków i w 2021 roku (ostatnim, za który dostępne są dane) znalazła się na szóstym miejscu z liczbą prawie 200 tys. uczestników imprez zaklasyfikowanych w raporcie „Przemysł spotkań i wydarzeń w Polsce”²²⁷. Z kolei jednym z najważniejszych wydarzeń o charakterze rozrywkowym jest coroczny Festiwal Światła, który w 2022 roku przyciągnął wg szacunków rekordowe 870 tys. widzów²²⁸. Warto dodać, że Łódź została doceniona w prestiżowym plebiscycie National Geographic Traveler „Best of the World

²²⁷Przemysł spotkań i wydarzeń w Polsce, Polska Organizacja Turystyczna, 2022.

²²⁸Light Move Festival 2022. Wydarzenie zachwyciło po raz dwunasty. Tłumy na ulicach Łodzi, 26.09.2022, <https://lodz.pl/arttykul/light-move-festival-2022-wydarzenie-zachwycilo-po-raz-dwunasty-tlumy-na-ulicach-lodzi-podsumowanie-53529/>.

2022” za swój zrównoważony charakter, co wyraża się m.in. w dużej powierzchni terenów zielonych i odpowiedzialnej rewitalizacji terenów przemysłowych²²⁹.

Infrastruktura hotelowa w całym województwie pozostawia wiele do życzenia. Przyjezdni mogą korzystać w Łódzkiem ze 108 hoteli, przy czym – podobnie jak w Lubuskim – nie znajdują tu ani jednego obiektu pięciogwiazdkowego, a hoteli czterogwiazdkowych też jest niewiele. Sieć szlaków turystycznych w województwie łódzkim jest natomiast najmniej zagęszczona w całym kraju i liczy niespełna 8 km na każde 100 km² powierzchni. Zagęszczenie zabytków również jest tu jednym z najniższych w kraju, co zmienić jest najtrudniej. Brak co prawda obiektów na liście UNESCO, ale jedno zjawisko wpisano na Listę Niematerialnego Dziedzictwa UNESCO – to dywany kwiatowe układane tradycyjnie na Boże Ciało w łódzkim Spyrzycimiu oraz w innej miejscowości na Opolszczyźnie²³⁰. Pięć zabytków wpisano natomiast na krajową listę Pomników Historii:

- Zespół opactwa cystersów w Sulejowie,
- Wielokulturowy krajobraz miasta przemysłowego w Łodzi,
- Zespół pałacowo-ogrodowy i ogród sentymentalno-romantyczny – Nieborów i Arkadia,
- Bazylika Katedralna pod wezwaniem Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Łowiczu,
- Zespół archikolegiaty pod wezwaniem Najświętszej Maryi Panny i św. Aleksego w Tumie.

Budowa lotniska i połączeń kolejowych w ramach Centralnego Portu Komunikacyjnego (CPK) daje nadzieję na poprawę kluczowych dla branży turystycznej wskaźników. Zgodnie z założeniami

²²⁹Łódź wyróżniona na liście „Best Of The World 2022” *National Geographic*!, Polska Organizacja Turystyczna, 2021, <https://www.pot.gov.pl/pl/novosci/wiadomosci-z-pot/lo dz-wy rozniona-na-liscie-best-of-the-world-2022-national-geographic>.

²³⁰Tradycja dywanów kwiatowych na procesje Bożego Ciała wpisana na listę UNESCO, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, 16.12.2021, <https://www.gov.pl/web/kultura/tradycja-dywanow-kwiatowych-na-procesje-bozego-ciala-wpisana-na-liste-unesco>.

projekt ma silniej zintegrować dwie duże aglomeracje miejskie. Dla Łodzi budowa kolei dużych prędkości ma oznaczać zbliżenie ze stolicą i centrum biznesowym kraju, poprzez skrócenie czasu dojazdu „na szynach” o połowę, co ma znaczenie dla organizatorów łódzkich targów i konferencji. Spółka odpowiedzialna za budowę CPK wskazuje także, powołując się na doświadczenia z innych państw, że budowa hubu transportowego powinna wpłynąć pozytywnie na rozwój biznesu turystycznego w okolicach lotniska. Wschodnie powiaty województwa łódzkiego mogłyby zatem zyskać m.in. większemu wyeksponowaniu lokalnych zabytków i atrakcji (np. pałacu w Nieborowie) oraz zapewnieniu szybszego dojazdu do tych miejsc dla turystów. Rodzi to potencjał przede wszystkim dla turystyki krótkoterminowej²³¹.

5.7. Świętokrzyskie – turystyka oparta na dziedzictwie

Kluczowe dane o turystyce w woj. świętokrzyskim za 2022 r.		Wartość dla województwa	Odechylenie od wartości ogólnokrajowej
Intensywność ruchu turystycznego		522 turystów na 1000 mieszkańców	-42,3%
Odsetek turystów zagranicznych		4,1%	-13 p.p.
Infrastruktura hotelowa		97 hoteli	-39,6%
Odsetek miejsc noclegowych w hotelach premium i luksusowych*		27,3% wszystkich miejsc w hotelach	-9,2 p.p.

²³¹ Strategia rozwoju obszaru otoczenia Centralnego Portu Komunikacyjnego do 2040 roku, Centralny Port Komunikacyjny, 2022, s.27-28.

Kluczowe dane o turystyce w woj. świętokrzyskim za 2022 r.		Wartość dla województwa	Odchylenie od wartości ogólnokrajowej
Zagęszczenie zabytków**		16,9 zabytków na 100 km ²	-33,9%
Zagęszczenie sieci szlaków turystycznych		22,8 km szlaków na 100 km ²	-6,0%

Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych GUS i Narodowego Instytutu Dziedzictwa.

*Dane dotyczą hoteli o standardzie czterech lub pięciu gwiazdek. **Stan na lipiec 2023 r.

Województwo świętokrzyskie z pewnością można określić jako nieodkryte przez obcokrajowców. Region ten, zarówno obecnie jak i przed pandemią odwiedza stale najmniejsza w skali kraju liczba turystów zagranicznych – w 2022 roku było ich tylko 25 tys. Łącznie noclegi w tym województwie odbyło 617,2 tys. turystów z Polski i zagranicy, czyli wciąż jeszcze o 6% mniej niż trzy lata wcześniej. Niewielka jest też świętokrzyska baza hotelowa, na którą składa się mniej niż 100 obiektów, w tym jeden pięciogwiazdkowy. Za promocję turystyki w województwie świętokrzyskim odpowiada Regionalna Organizacja Turystyczna Województwa Świętokrzyskiego (ROTWS), we współpracy z siedmioma organizacjami lokalnymi.

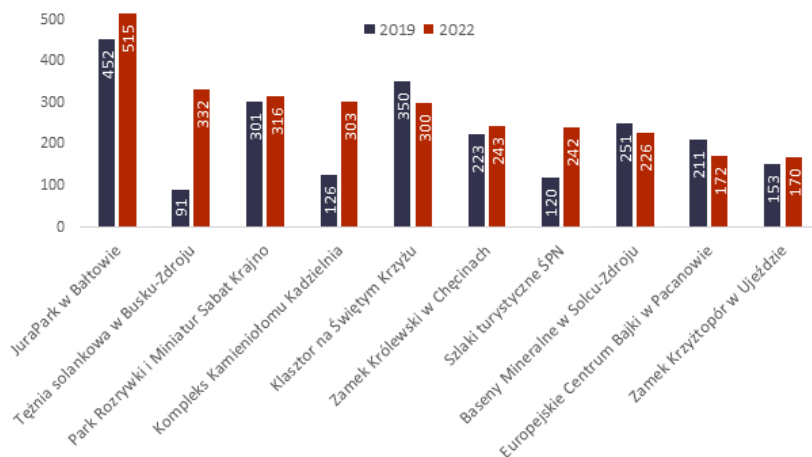
Spośród pięciu analizowanych województw, tylko świętokrzyskie może pochwalić się szlakami góorskimi, których ma na swoim terenie 383 km. To właśnie góry są wymieniane jako pierwsze skojarzenie z tym regionem, co potwierdza najnowsze badanie opinii przeprowadzone w 2022 roku. Jako symbol tego województwa 58% Polaków wymieniło Góry Świętokrzyskie. Świętokrzyskie krajo-brazy były natomiast najczęściej wymienianym motywem przyjazdu dla turystów²³².

Mimo, że zagęszczenie zabytków nie należy do najwyższych, to znajdują się tu niezwykle wartościowe obiekty, o czym świadczy fakt, że aż dziesięć z nich uznano za Pomniki Historii. Sześć z nich

²³²Województwo Świętokrzyskie. Raport z listopada 2022 r. sporządzony na podstawie badania „Znajomość i wizerunek województwa świętokrzyskiego”, ARC Rynek i Opinia na zlec. Urzędu Marszałkowskiego Województwa Świętokrzyskiego, 2022, s. 23-25.

stanowią zespoły sakralne, ale znalazł się wśród nich także niezwykle cenny zabytek archeologiczny – kopalnie krzemienia z okresu neolitu znane jako Krzemionki Opatowskie. Ten prehistoryczny kompleks został w 2019 roku wpisany na listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Ponadto znakiem rozpoznawczym regionu są tutejsze legendy, w tym służąca wręcz za znak rozpoznawczy legenda o sabacie czarownic na Łysej Górze, z którą związane są liczne imprezy masowe i wokół której tworzone są kampanie promocyjne²³³.

Wykres 16. Liczba odwiedzających najpopularniejsze atrakcje turystyczne w woj. świętokrzyskim w 2019 i 2022 r.

Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych Urzędu Marszałkowskiego Województwa Świętokrzyskiego.

Dane agregowane przez Urząd Marszałkowski Województwa Świętokrzyskiego pokazują, że od lat największą atrakcją regionu są tutejsze parki rozrywki. Odpowiednio pierwszą i trzecią lokatę w zestawieniu najczęściej odwiedzanych świętokrzyskich atrakcji zajmują JuraPark w Bałtowie i Park Rozrywki i Miniatur Sabat Krajno.

²³³ *Diagnoza stanu turystyki w województwie świętokrzyskim*, Stowarzyszenie Regional Studies Association – Sekcja Polska, Warszawa 2020, s. 48.

W przypadku pierwszego, w 2022 roku padł kolejny rekord, kiedy to kompleks z rekonstrukcjami dinozaurów naturalnej wielkości odwiedziło ponad pół miliona osób, o kilkadziesiąt tysięcy więcej niż przed pandemią. Drugą najchętniej odwiedzaną atrakcją okazały się natomiast tężnie solankowe w Busku-Zdroju.

Cyklicznie przeprowadzane badania opinii pokazują, że jednym z najważniejszych czynników sprawiających, że Polacy nie podróżują do województwa świętokrzyskiego jest odległość i trudny dojazd²³⁴. Między 2015 a 2020 rokiem odsetek skarżących się na ten aspekt potencjalnych turystów zmniejszył się jednak z 46% do 20%²³⁵. Poprawa dostępności transportowej jest zatem jednym z kluczowych czynników wpływających na rozwój turystyki w regionie.

5.8. Warmińsko-mazurskie – wyzwanie podtrzymania popytu na agroturystykę

Kluczowe dane o turystyce w woj. świętokrzyskim za 2022 r.		Wartość dla województwa	Odczylenie od wartości ogólnokrajowej
Intensywność ruchu turystycznego		879 turystów na 1000 mieszkańców	-2,9%
Odsetek turystów zagranicznych		5,0%	-12 p.p.
Infrastruktura hotelowa		97 hoteli	-33,4%
Odsetek miejsc noclegowych w hotelach premium i luksusowych*		42,3% wszystkich miejsc w hotelach	+5,8 p.p.

²³⁴Tamże, s. 40-41.

²³⁵Województwo Świętokrzyskie. Raport z listopada 2022 r. sporządzony na podstawie badania „Znajomość i wizerunek województwa świętokrzyskiego”, ARC Rynek i Opinia na zlec. Urzędu Marszałkowskiego Województwa Świętokrzyskiego, 2022.

Kluczowe dane o turystyce w woj. świętokrzyskim za 2022 r.		Wartość dla województwa	Odchylenie od wartości ogólnokrajowej
Zagęszczenie zabytków**		26,8 zabytków na 100 km ²	+4,9%
Zagęszczenie sieci szlaków turystycznych		11,8 km szlaków na 100 km ²	-51,2%

Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie danych GUS i Narodowego Instytutu Dziedzictwa.

*Dane dotyczą hoteli o standardzie czterech lub pięciu gwiazdek. **Stan na lipiec 2023 r.

Spośród analizowanych w niniejszym opracowaniu regionów, Warmia i Mazury charakteryzują się największą intensywnością ruchu turystycznego. Ponad 1,2 mln turystów²³⁶ w 2022 roku oznaczało, że 879 wizytujących przypadało na każdy 1 000 mieszkańców. Poziom ruchu turystycznego wciąż jednak nie wrócił jeszcze do sytuacji sprzed pandemii, mimo, że w województwie warmińsko-mazurskim spadek liczby turystów w 2020 roku był łagodniejszy niż w pozostałej części kraju i udało się utrzymać 63% ruchu z „okresu normalności” (wobec zaledwie 50% w całym kraju). Znaczna część urlopowiczów zrezygnowała bowiem z wakacji za granicą i w obliczu ograniczeń sanitarnych oraz obaw o zdrowie wybrała krajowe kierunki, w tym czystość i naturę jaką oferują jeziora północno-wschodniej Polski²³⁷. Ponadto, do regionu trafiło 4,1% wszystkich środków z Polskiego Bonu Turystycznego, czyli ok. 140 mln zł²³⁸. Udział podróży zagranicznych, którzy nocowali w województwie warmińsko-mazurskim spadł z kolei do 5% w ubiegłym roku, wobec prawie 12% przed wybuchem globalnej zarazy. Tradycyjnie około połowa turystów zagranicznych korzystających z noclegów na Warmii i Mazurach to Niemcy. Wyzwaniem jest więc przede wszystkim przyciągnięcie z powrotem

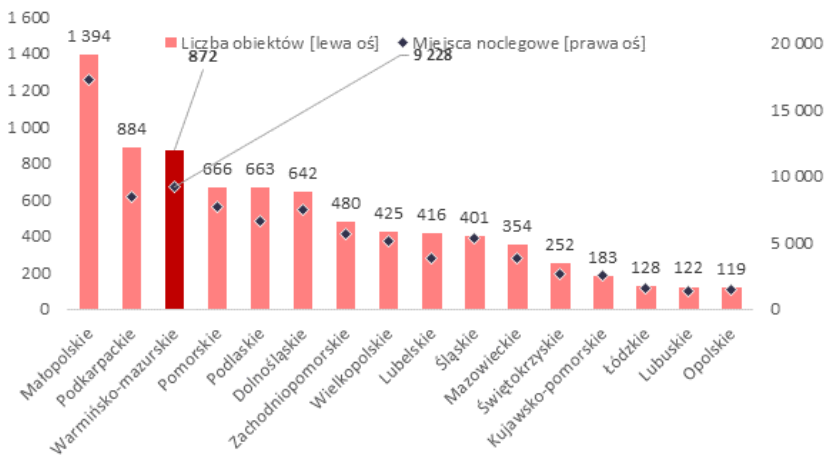
²³⁶Dane GUS dotyczą turystów korzystających z obiektów noclegowych, do których nie zaliczają się m.in. jachty, co w przypadku tego regionu stanowi bliżej niezidentyfikowaną, lecz z pewnością liczną grupę.

²³⁷Samorząd liczy na wielu turystów na Warmii i Mazurach w 2021 r., Serwis Samorządowy PAP, 26.12.2020, <https://samorząd.pap.pl/kategoria/aktualnosci/samorzad-liczy-na-wielu-turystow-na-warmii-i-mazurach-w-2021-r>.

²³⁸Polski Bon Turystyczny. Raport z badań, POT, 2023.

odwiedzających z innych krajów, o co dba Warmińsko-Mazurska Regionalna Organizacja Turystyczna (W-MROT) we współpracy z ośmioma organizacjami lokalnymi.

Wykres 17. Liczba kwater agroturystycznych wg województw w 2021 r. na podstawie Ewidencji Obiektów Turystycznych prowadzonej przez urzędy gmin

Źródło: Polska Wielki Projekt na podstawie Ministerstwa Rozwoju i Technologii.

Infrastruktura hotelowa w województwie nie jest liczna, natomiast zdecydowanie może poszczycić się jakością. Ze 107 hoteli, aż cztery mają pięć gwiazdek, a 23 są czterogwiazdkowe. Łącznie hotele premium i luksusowe odpowiadają za 42,3% wszystkich miejsc hotelowych w regionie. Dane Ministerstwa Rozwoju i Technologii za 2021 rok pokazują ponadto, że województwo warmińsko-mazurskie posiada jedną z najbardziej rozbudowanych w kraju infrastrukturę agroturystyczną. W tym czasie funkcjonowały tam 872 ze wszystkich 8 tys. kwater agroturystycznych²³⁹. Branża agroturystyczna względnie dobrze poradziła sobie w czasie pandemii. Badanie prze-

²³⁹ Informacja Ministra Rozwoju, Pracy i Technologii na temat wsparcia dla gospodarstw agroturystycznych i promocji agroturystyki w Polsce, Ministerstwo Rozwoju i Technologii, 28.10.2021 s.4.

prorowadzone na Podlasiu przez naukowców ze Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego pokazało, w analizowanej grupie gospodarstw rolnych w Polsce liczba wykorzystanych noclegów w 2020 roku była o ok. 30% wyższa niż rok wcześniej²⁴⁰. Brak dokładnych statystyk, które potwierdzałyby tak pozytywne wyniki w skali całego kraju czy też województwa warmińsko-mazurskiego. Pełne dane GUS zaczął publikować dopiero później, co pozwala zaobserwować, że większość noclegów turystyki wiejskiej odbywa się w gospodarstwach małych, oferujących mniej niż 10 miejsc. W 2022 roku klienci spędzili w nich blisko 950 tys. nocy, z czego co dziesiąta miała miejsce na Warmii i Mazurach. W województwie tym nastąpił jednak wyraźny, 40% spadek popytu na turystykę wiejską – rok wcześniej takich noclegów było tu 160 tys. i był to wówczas najwyższy wynik w kraju²⁴¹. Badania sprzed pandemii pokazywały, że nawet 18% turystów krajowych i 10% zagranicznych korzystało w tym regionie z noclegów oferowanych przez gospodarstwa wiejskie. Z kolei odwrotnie proporcjonalnie – 10% cudzoziemców i 4% rezydentów deklaroowało w badaniu z 2018 roku nocowanie na jachtach²⁴².

Warmia i Mazury są wybierane przez turystów przede wszystkim chcących wypocząć nad jeziorami²⁴³. Mogą oni korzystać z 556 km szlaków kajakowych, co stanowi więcej niż połowę długości tego typu tras w całym kraju. Najbardziej rozpoznawalnym produktem regionalnym jest natomiast Kraina Wielkich Jezior Mazurskich²⁴⁴. Turyści mogą jednak trafić tu także na liczne zabytki, w tym sześć narodowych Pomników Historii, wśród których są:

²⁴⁰M. Roman, P. Grudzień, *The Essence of Agritourism and Its Profitability during the Coronavirus (COVID-19) Pandemic*, w: "Agriculture" 2021, nr 11, s.15.

²⁴¹Wykorzystanie "małych" turystycznych obiektów noclegowych w 2022 r., Główny Urząd Statystyczny, 23.05.2023.

²⁴²Podsumowanie badań ankietowych przeprowadzonych w 2018 r. w punktach informacji turystycznej, https://warmia.mazury.pl/images/Departamenty/Departament_Turystyki/strategie_podsumowania_analizy-plik/Podsumowanie_bada%C5%84_ankietowych_przeprowadzonych_w_2018_roku_w_punktach_IT.pdf.

²⁴³Tamże.

²⁴⁴Tamże.

- Kanał Elbląski
- zespół katedralny we Fromborku,
- sanktuarium pielgrzymkowe w Świętej Lipce,
- Sanktuarium Matki Pokoju w Stoczku Klasztorным,
- zamek biskupów warmińskich w Lidzbarku Warmińskim,
- Pole Bitwy pod Grunwaldem.

Wnioski

Bogacące i zarazem starzejące się społeczeństwo w Polsce oznacza wzrost liczby krajowych turystów. To trend, który na świecie widoczny był już w poprzednich latach. Regiony, które będą potrafiły odpowiedzieć na potrzeby seniorów i innych, nowych grup podróżujących Polaków, mogą wywalczyć sobie stałe miejsce na mapie turystycznej. Takim przykładem jest województwo Lubuskie, gdzie duży potencjał wciąż drzemie w turystyce opartej o szlaki winne, tak lubianej przez najstarsze grupy wiekowe w innych krajach Europy. Miejsca z tradycjami uzdrowiskowymi, takie jak Kujawy, muszą natomiast zainwestować w poprawę jakości infrastruktury, aby nie stracić wyrobionej przez długie lata renomy. To w ogóle ważny temat, choć wydaje się łatwiejszy do poprawy niż „miękkie” aspekty wizerunku regionów.

Rozbudowa bazy hotelowej w wielu regionach jest niezbędna, ale szybciej osiągalna może się okazać rozbudowa sieci kwater agroturystycznych. W czasie pandemii, kiedy to wzrósł popyt na bliskie wypady na łonie natury wiele tego typu miejsc było nieprzygotowanych na przyjęcie zwiększonej liczby turystów, którzy nagle zmieniali swoje wakacyjne plany. Turystyka wiejska wciąż ma jeszcze szanse na przyciągnięcie nowych rzesz urlopowiczów z Polski, którzy jeszcze nie wrócili do tak samo częstych wyjazdów za granicę, jak w latach przed pandemią. Drożące ponad normę wakacje w najbardziej popularnych ośrodkach dają wciąż też okazję do zaproponowania ciekawych alternatyw w mniej rozchwytywanych miejscowościach.

Rekomendacje dla regionów

Gospodarka Polski jest napędzana w dużej mierze rozwojem przemysłu i handlu, które od ponad 20 lat wykazują tendencję wzrostową. Dużej dynamiki nabiera także sektor usługowy, gdzie widoczny jest wzrost inwestycji w inteligentne specjalizacje. Do dalszego wykorzystania potencjału gospodarczego wspomnianych województw niezbędne są inwestycje w sektory innowacyjne oraz w branże wysokomarżowe. Zawirowania na światowych rynkach powstałe w wyniku pandemii, odbudowy w dobie niedoborów oraz wywołane wojną na Ukrainie przyczyniły się do skracania łańcuchów dostaw. Przemysł w poszczególnych województwach może na tym zyskać, zwiększając moce produkcyjne w istniejących przedsiębiorstwach, przyciągając nowe zamówienia i inwestorów.

Narastające tendencje starzenia się społeczeństwa oraz wyludniania się powodują spadek zasobów roboczych w województwach. Powyższe tendencje spowodowane są ujemnym przyrostem naturalnym oraz procesami migracyjnymi. Dążąc do poprawy sytuacji demograficznej należy dalej poprawiać warunki życia poprzez inwestycje do usług publicznych oraz rozwój dostępności miejsc zamieszkania. Samorządy poszczególnych województw mogą także wpłynąć na strukturę ludnościową swych regionów poprzez efektywną integrację uchodźców z Ukrainy w swoje struktury demograficzne.

W odpowiedzi na ostatni i wcześniejsze kryzysy związane z szybującymi cenami energii wiele województw zastrzega w swoich długoterminowych strategiach cel dążenia do samowystarczalności. Choć system elek-

troenergetyczny jest połączony na poziomie całego kraju i kluczowe decyzje zapadają na szczeblu centralnym, samorządy także mają istotny udział w wyznaczaniu oraz promowaniu kierunków wydatkowania środków z unijnych i krajowych dotacji, przyjmowaniu uchwał antysmogowych czy współpracy z biznesem w zakresie nowych inwestycji w źródła wytwórcze. Województwa można podzielić na biorców i dawców energii. Warmińsko-mazurskie i kujawsko-pomorskie jako przedstawiciele tej pierwszej grupy dążą do samowystarczalności, chcąc w ten sposób m.in. ograniczyć koszty przesyłu energii. Ma do tego doprowadzić przede wszystkim przez promowanie źródeł odnawialnych, odpowiednio dobranych do lokalnych warunków geologicznych i klimatycznych. Dostarczające energię do innych części kraju województwa łódzkie oraz świętokrzyskie są natomiast najmocniej narażone na skutki społeczne postępującej transformacji energetycznej. Duże kompleksy górniczo-energetyczne przez dekady zapewniały lokalnym społecznościom miejsca pracy, a firmom kontrakty. Całkowite przebranżowienie może być niemożliwe i niepożądane, dlatego jednym z rozwiązań może być utrzymanie statusu dużego producenta energii, ale z nowych źródeł – zarówno odnawialnych, jak też jądrowych.

Zgodnie z wojewódzkimi planami transportowymi przewóz kolejowy został wyznaczony jako główny środek zbiorowego transportu publicznego. Z powodu niewystarczającego zasięgu sieci kolejowych, drogowy transport pasażerów jest określany jako uzupełniający przewozy kolejowe. W celu integracji obydwu gałęzi transportu województwa należy rozpocząć planowanie węzłów przesiadkowych z większą przepustowością, harmonizację czasów odjazdów transportu kolejowego z transportem drogowym dążąc do utworzenia sprawnej sieci transportu intermodalnego. Jej utworzenie zwiększy efektywność poruszania się środków transportu zbiorczego oraz zwiększy komfort usługi.

Pandemiczna przerwa od podróży zagranicznych sprawiła, że dominująca grupa turystów krajowych częściej niż za granicę jeździła w ostatnich latach na bardziej lokalne zwiedzanie i wypoczynek. Turystyka zagraniczna szybko się jednak odradza i poszczególne województwa stają do walki z jednej strony o zatrzymanie w kraju urlopujących się Polaków, a jednocześnie ściągnięcie z powrotem obcokrajowców. W obu przypadkach nie pomaga słaba infrastruktura noclegowa, jaka niestety wciąż występuje w wielu województwach o dużym potencjale turystycznym. Lubuskie, łódzkie czy świętokrzyskie, posiadają bardzo mało hoteli, a ich standard jest niższy niż w większości pozostałych regionów. To szczególnie istotne pod kątem przyciągnięcia turystów zagranicznych, którzy częściej wybierają hotele niż inne rodzaje obiektów noclegowych, a jednocześnie przeciętnie wydają na wyjazdy do Polski więcej niż krajowi turyści. Każdy region ma swoją specyfikę, którą może zachęcić odwiedzających. Aby jak najlepiej wyczuć globalne trendy w ruchu turystycznym i wypromować w tym duchu region, potrzebna jest zawsze silna współpraca organizacji turystycznych na różnych szczeblach z samorządami i biznesem.

Bibliografia

Prace naukowe

1. Ambroziak Ł. i in., *Globalizacja w czasie pandemii*, Polski Instytut Ekonomiczny, Warszawa 2021.
2. Czwołek A., *Stan i perspektywy rozwoju odnawialnych źródeł energii w województwie kujawsko-pomorskim*, Stowarzyszenie Instytut Copernicanum, Toruń 2023.
3. Ciechański A., Zmierzch czy koniec przedsiębiorstw Państwowej Komunikacji Samochodowej?, „Prace Komisji Geografii Komunikacji PTG” nr 26, 2021, s.72.
4. Czernicki Ł., Kukołowicz P., Miniszewski M., *Branża turystyczna w Polsce. Obraz sprzed pandemii*. Polski Instytut Ekonomiczny, Warszawa 2020.
5. Derski B., Zasun r., *Wiek energetyków. Opowieść o ludziach, którzy zmieniali Polskę*, WysokieNapiecie.pl, Warszawa 2018.
6. Dębkowska K., Kłosiewicz Górecka U., Lubasiński J., Miniszewski M., Szymańska, A., Śliwowski P., Wejt-Knyżewska A., Zybertowicz K. (2023), *Kwartalnik Badań Koniunktury* Nr 2/2023, Polski Instytut Ekonomiczny, Warszawa
7. Długosz M., Szmytkie r., *Obszary wiejskie w systemie migracji wewnętrznych w Polsce*, *Studia Regionalne i Lokalne* 3 2022
8. Druchin S., Klucznik M., Rybacki J., Sajnog S., Sułkowski D. (2023), *Przegląd gospodarczy PIE: wiosna 2023*, Polski Instytut Ekonomiczny, Warszawa
9. Dryglas D. i in., *Stan i możliwości rozwoju gmin uzdrowiskowych i obszarów ochrony uzdrowiskowej*, Instytut Turystyki w Krakowie, Kraków 2021.
10. Gierańczyk W., Krajewska M., *Zmiany zachowań migracyjnych w województwie kujawsko-pomorskim*, *Wiadomości Statystyczne* nr 10, 2017
11. Gołata E., Jonda B., *Demographische Entwicklungen In Polen und in Deutschland im Vergleich*, Wiesbaden 2008

12. Gołębski G., *Uwarunkowania i bariery rozwoju turystyki w województwie lubuskim – wybrane zagadnienia*, w: *Uwarunkowania i plany rozwoju turystyki. Planowanie i polityka turystyczna*, Z. Młynarczyk, A. Zajadacz (red.), *Turystyka i Rekreacja – Studia i Prace*, 22, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2019.
13. Gradzewicz M., Growiec J., Kolasa M., Postek Ł., Strzelecki P., Poland's uninterrupted growth performance: new growth accounting evidence, „Post-Communist Economies” 2018, nr 30
14. Holzer-Żelażewska D., Tymicki K., Cohort and period fertility of Polish women, 1945–2008, „Studia Demograficzne” 2009
15. Hryniewicz, J., Potrykowska, A. *Sytuacja demograficzna województwa łódzkiego jako wyzwanie dla polityki społecznej i gospodarczej*, Warszawa 2017
16. Igliński B. i in., *Energia odnawialna w województwie warmińsko-mazurskim*, Wydawnictwo Naukowe UMK, Toruń 2022.
17. Koczan M., Alkan A., *Bezpieczeństwo energetyczne a transformacja sektora elektroenergetycznego w Polsce*, w: „Wschodnioznawstwo” 2022, nr 16.
18. Kordowina Ł., *Implications of LNG import on the European Union's energy security*, “Energy Policy Studies” 2020, nr 6, <https://www.institutpe.pl/wp-content/uploads/2017/09/EPS-262020.pdf>.
19. Kotowska, I. *Zmiany demograficzne w Polsce – jakie wyzwania rozwojowe przyniosą?*, Fundacja im. Stefana Batorego
20. Lewicka D., *Bezpieczeństwo demograficzne Państwa – implikacje dla Polski*, Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego 2016
21. Nyga-Łukaszewska, H. *Bezpieczeństwo energetyczne na międzynarodowym rynku gazu ziemnego*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2019.
22. Śleszyński P., *Identyfikacja i ocena wybranych zjawisk de-*

mograficznych w Polsce (ze szczególnym uwzględnieniem wsi i relacji miasto wieś), Warszawa 2016.

23. *Tygodnik Gospodarczy PIE*, Polski Instytut Ekonomiczny, 2022, nr 36, https://pie.net.pl/wp-content/uploads/2022/09/Tygodnik-PIE_36-2022.pdf.

Raporty rynkowe

1. Analiza sytuacji rynkowej w zakresie regularnych przewozów osób w województwie świętokrzyskim w latach 2020-2022, Departament Infrastruktury, Transportu i Komunikacji, Urząd Marszałkowski Województwa Świętokrzyskiego, Kielce 2023
2. *Bilans zasobów złóż kopalin w Polsce wg stanu na 31 XII 2022 r.*, Państwowy Instytut Geologiczny, Warszawa 2023.
3. *BP Statistical Review of World Energy 2022*, BP, Londyn 2022.
4. *Diagnoza potrzeb rynku w ramach projektu „Budujemy markę Kujaw” wraz ze strategią i planem promocji*, Locativo, Bydgoszcz, Kraków 2019.
5. *Diagnoza stanu turystyki w województwie świętokrzyskim*, Stowarzyszenie Regional Studies Association – Sekcja Polska, Warszawa 2020.
6. Dostępność komunikacyjna i relacje przestrzenne w województwie warmińsko-mazurskim, Kraków 2021
7. *Energetyka w Bełchatowie po węglu brunatnym. Scenariusze bezpiecznej i efektywnej kosztowo transformacji*, Bloomberg NEF, Forum Energii, 20.10.2022 r.
8. *Energy crisis poses threat to Europe's industrial sector*, Department of Economic and Social Affairs, No. 167, 2022.
9. *Enotourism Market 2021*, Allied Market Research, 2021, <https://www.alliedmarketresearch.com/enotourism-market-A13687>.
10. *European Tourism: Trends & Prospects Quarterly report (Q2/2022)*, Tourism Economics for European Travel Commission, Brussels 2022.

11. *Informacja Statystyczna o Energii Elektrycznej. IV kwartał 2022*, Agencja Rynku Energii, 2023.
12. *Koleje pasażerskie w województwach - dynamika zmian*, UTK, Warszawa 2021
13. *Obcokrajowcy o Polsce 2022*, Polska Organizacja Turystyczna, 2023.
14. *Polski Bon Turystyczny. Raport z badań*, Polska Organizacja Turystyczna, 2023.
15. *Przemysł spotkań i wydarzeń w Polsce*, Polska Organizacja Turystyczna, 2022.
16. R. Garibaldi, *Report on Gastronomy Tourism in Italy. Trends and Scenarios*, 2023, <https://robertagaribaldi.com/trend-e-tendenze-20211685958208336#>.
17. *Raport o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa kujawsko-pomorskiego 2023*, GUS 2023
18. *Raport o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa lubuskiego 2023*, GUS 2023
19. *Raport o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa łódzkiego 2022*, GUS 2022
20. *Raport o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa łódzkiego 2023*, GUS 2023
21. *Raport o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa świętokrzyskiego 2023*, GUS 2023
22. *Raport o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa warmińsko-mazurskiego 2023*, GUS, Warszawa 2023
23. *Rozwój regionalny Polski – raport analityczny 2022*, GUS 2023
24. *Rynek Fotowoltaiki w Polsce*, Instytut Energetyki Odnawialnej, Warszawa 2023.
25. *Rynek hoteli i condohoteli w Polsce*, Emmerson Evaluation, 2022.
26. *Sytuacja demograficzna Polski do 2022 r*, GUS, Warszawa 2023
27. *Tourism in the economy and outlook for recovery*, OECD, 2022, iLibrary <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/d863fb51en/index.html?itemId=/content/component/d863fb51-en>.

28. *Travel & Tourism Development Index 2021. Rebuilding for a Sustainable and Resilient Future*, World Economic Forum, 2022.
29. *Turystyka w 2022 roku*, Główny Urząd Statystyczny, 29.06.2023.
30. *UN World Population Prospects, Highlights*, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, New York 2019
31. *Województwo Świętokrzyskie. Raport z listopada 2022 r. sporządzony na podstawie badania „Znajomość i wizerunek województwa świętokrzyskiego”*, ARC Rynek i Opinia na zlec. Urzędu Marszałkowskiego Województwa Świętokrzyskiego, 2022.
32. *Wskaźnik wymiany pasażerskiej w powiatach w Polsce*, UTK, Warszawa 2023
33. *Wykorzystanie „małych” turystycznych obiektów noclegowych w 2022 r.*, Główny Urząd Statystyczny, 23.05.2023.

Dokumenty i akty prawne

1. Brzezina G. i in., *Warmińsko-Mazurskie 2030 Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego*, Zarząd Województwa Warmińsko-Mazurskiego, 2020.
2. *Fundusze Europejskie dla Kujaw i Pomorza 2021-2027*, Województwo Kujawsko-Pomorskie, Program zatwierdzony decyzją wykonawczą Komisji Europejskiej z dnia 7 grudnia 2022 r.
3. *Informacja Ministra Rozwoju, Pracy i Technologii na temat wsparcia dla gospodarstw agroturystycznych i promocji agroturystyki w Polsce*, Ministerstwo Rozwoju i Technologii, 28.10.2021.
4. *Informacja o wynikach kontroli: Promocja turystyczna Polski*, Najwyższa Izba Kontroli, 2019, <https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/promocja-turystyczna-polski.html>.
5. *Lubuskie: Raport o stanie województwa za rok 2022*, Biuletyn Informacji Publicznej, Zielona Góra 2023.

6. Plan transportowy województwa warmińsko-mazurskiego do roku 2030, Olsztyn 2023
7. Plan zrównoważonego rozwoju publicznego transportu zbiorowego na sieci komunikacyjnej w wojewódzkich przewozach pasażerskich, Zielona Góra
8. *Polityka energetyczna Polski do 2040 r.*, Ministerstwo Klimatu i Środowiska, Warszawa 2021.
9. *Polityka energetyczna Polski do 2040 r.*, Ministerstwo Klimatu i Środowiska, Warszawa 2021.
10. *Raport o stanie województwa świętokrzyskiego w 2021 r.*, Urząd Marszałkowski Województwa Świętokrzyskiego, Kielce 2022.
11. *Rejestr wytwórców biogazu rolniczego*, Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa, 2023, <https://www.gov.pl/web/kowr/rejestr-wytworcow-biogazu-rolniczego>.
12. *Strategia rozwoju obszaru otoczenia Centralnego Portu Komunikacyjnego do 2040 roku*, Centralny Port Komunikacyjny, 2022.
13. *Strategia rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do 2030 roku – Strategia Przyspieszenia 2030+*, Województwo Kujawsko-Pomorskie, Załącznik do uchwały nr XXVIII/399/20 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dn. 21.12.2020 r.
14. *Strategia rozwoju województwa lubuskiego 2030*, Załącznik nr 1 do Uchwały Nr XXVIII/397/21 Sejmiku Województwa Lubuskiego, Zielona Góra 2021.
15. *Strategia rozwoju województwa łódzkiego 2030*, Biuro Planowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego w Łodzi, 06.05.2021 r.
16. *Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+*, Załącznik do uchwały nr XXX/406/21 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego, Kielce 2021 r.

Artykuły prasowe

1. A. Piedziewicz, *Jedna z największych w Polsce. Prezes Orlenu otworzył farmę fotowoltaiczną w Wielbarku*, radioolsztyn.pl,

- 27.04.2023, <https://radioolsztyn.pl/jedna-z-najwiekszych-w-polsce-prezes-orlenu-otworzyl-farme-fotowoltaiczna-w-wielbarku/01693397>.
2. A.P. Sikora, M. Sikora, *Polskie LNG – podsumowanie 2021 roku*, Centrum Informacji o Rynku Energii, 03.01.2022, <https://www.cire.pl/artykuly/opinie/polskie-lng--podsumowanie-2021-roku>.
 3. B. Kozyra, *Polskie targi – możemy być dumni*, trade.gov.pl, 24.06.2022, <https://www.trade.gov.pl/wiedza/polskie-targi-mozemy-byc-dumni/>.
 4. B. Sawicki, *Ile węgla i skąd Polska importowała w 2022 roku. Rekord niemal pobity*, Rzeczpospolita.pl, 28.12.2022, <https://energia.rp.pl/wegiel/art37680201-ile-węgla-i-skad-polska-importowala-w-2022-roku-rekord-niemal-pobity>.
 5. *Bełchatów wysoce prawdopodobną lokalizację elektrowni jądrowej*, portalsamorzadowy.pl, 31.05.2023, <https://www.portalsamorzadowy.pl/gospodarka-komunalna/belchatow-wysoce-prawdopodobna-lokalizacja-elektrowni-jadrowej,465447.html>.
 6. G. Biega, *Toruń ma powód do dumy. Tradycje flisackie zostały wpisane na listę niematerialnego dziedzictwa UNESCO*, well.pl, 05.12.2022, https://www.well.pl/life/148/torun_ma_powod_do_dumy_tradycje_flisackie_zostaly_wpisane_na_liste_niematerialnego_dziedzictwa_unesco,10839.html.
 7. J. Stachura, *Elektrociepłownia Bydgoszcz przełącza się na gaz*, biznesalert.pl, 21.07.2023, <https://biznesalert.pl/elektrociepownia-bydgoszcz-gaz-kotly-energetyka/>.
 8. J. Wiech, *Biomasa – wciąż niewykorzystana szansa dla polskiego „coalstate”*, energetyka24.com, 31.07.2018, <https://energetyka24.com/biomasa-wciaz-niewykorzystana-szansa-dla-polskiego-coalstate>.
 9. K. Kojzar, *Powolna śmierć węgla. Kiedy zostaną zamknięte polskie odkrywki?*, smoglab.pl, 15.06.2021, <https://smoglab.pl/kopalnie-węgla-brunatnego-do-likwidacji/>.

10. K. Zarzecka, *Po winobranii – stan polskiego winiarstwa*, obserwatorfinansowy.pl, 13.03.2023. <https://www.obserwatorfinansowy.pl/tematyka/makroekonomia/trendy-gospodarcze/po-winobranii-stan-polskiego-winiarstwa/>.
11. *Light Move Festival 2022. Wydarzenie zachwyciło po raz dwunasty. Tłumy na ulicach Łodzi*, 26.09.2022, <https://lodz.pl/artykul/light-move-festival-2022-wydarzenie-zachwycilo-po-raz-dwunasty-tlumy-na-ulicach-lodzi-podsumowanie-53529/>.
12. Łódź wyróżniona na liście „Best Of The World 2022” National Geographic!, Polska Organizacja Turystyczna, 2021, <https://www.pot.gov.pl/pl/nowosci/wiadomosci-z-pot/lodz-wyrozni-na-na-liscie-best-of-the-world-2022-national-geographic>.
13. M. Nienartowicz, *Toruń. Ciepłownia Geotermia oficjalnie otwarta. Czerpie ciepło z głębi ziemi.*, torun.naszemiasto.pl, 13.10.2022, <https://torun.naszemiasto.pl/torun-cieplownia-geotermia-oficjalnie-otwarta-czerpie/ar/c1-9038775>.
14. M. Roman, P. Grudzień, *The Essence of Agritourism and Its Profitability during the Coronavirus (COVID-19) Pandemic*, w: „Agriculture” 2021, nr 11.
15. M.M. Roa, *Qué países europeos dependen más del turismo?*, Statista, 2022., <https://es.statista.com/grafico/27997/contribucion-del-sector-de-viajes-y-turismo-al-pib-en-europa-en-2021/>.
16. *Podsumowanie 2022 r. w energetyce, jako roku zmian i wyzwań*, Związek Przedsiębiorców i Pracodawców, Warszawa 2023, <https://zpp.net.pl/podsumowanie-2022-r-w-energetyce-jako-roku-zmian-i-wyzwan/>.
17. *Podsumowanie programu Polski Bon Turystyczny*, Zakład Ubezpieczeń Społecznych, 20.04.2023, <https://www.zus.pl/-/podsumowanie-programu-polski-bon-turystyczny-1>.
18. *Polska ma nową kopalnię. W niej setki tysięcy ton ropy i miliony metrów sześciennych gazu*. 23.06.2022, <https://www.money.pl/gielda/polska-ma-nowa-kopalnie-w-niej-setki-tysiecy-ton-ropy-i-miliony-metrow-szesciennych-gazu-6782915469790144a.html>.

19. *Polska na 20. miejscu na świecie i trzy polskie miasta w rankingu UIA 2023*, Polska Organizacja Turystyczna, 2023, <https://www.pot.gov.pl/pl/pcb/news/trzy-polskie-miasta-w-rankingu-uia-2023>.
20. *Samorząd liczy na wielu turystów na Warmii i Mazurach w 2021 r.*, Serwis Samorządowy PAP, 26.12.2020, <https://samorzad.pap.pl/kategoria/aktualnosci/samorzad-liczy-na-wielu-turystow-na-warmii-i-mazurach-w-2021-r>.
21. *Tradycja dywanów kwiatowych na procesje Bożego Ciała wpisana na listę UNESCO*, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, 16.12.2021, <https://www.gov.pl/web/kultura/tradycja-dywanow-kwiatowych-na-procesje-bozego-ciala-wpisana-na-liste-unesco>.
22. V. Spasić, *Another record year for Europeand heat pump market – sales soar 38%*, balkangreenenergynews.com, 22.02.2023, <https://balkangreenenergynews.com/another-record-year-for-european-heat-pump-market-sales-soar-38/>.
23. W. Jakóbiak, *Największa elektrownia węglowa w Europie jest do zastąpienia*, biznesalert.pl, 20.10.2022, <https://biznesalert.pl/raport-najwieksza-elektrownia-weglowa-w-europie-jest-do-zastapienia/>.

Źródła internetowe

1. *CO2 emissions of all world countries*, European Comission, 2022, https://edgar.jrc.ec.europa.eu/report_2022?vis=gdp#emissions_table.
2. http://applia.pl/wp-content/uploads/2023/02/APPLiA_raport_ryнку_AGD_2022_www_230210.pdf
3. <http://transport.gorzow.pl/wp-content/uploads/2016/12/charakterystyka-planowanej-sieci.pdf>
4. <http://www.celsaho.com/?appIdioma=pl>
5. <https://bip.warmia.mazury.pl/informacja/1/ogolna-charakterystyka-województwa-warminsko-mazurskiego.html>
6. <https://businessinsider.com.pl/finanse/makroekonomia/>

wydajnosci-pracy-w-polsce-coraz-blizej-niemcow-a-place-
nizsze/kzn86qz

7. <https://bydgoszcz.stat.gov.pl/dane-o-wojewodztwie/wojewodztwo-2022/przemysl-i-budownictwo/>
8. https://coi.opolskie.pl/wp-content/uploads/2015/11/BUDOWLANY_PL.pdf
9. https://coi.opolskie.pl/wp-content/uploads/2015/11/CHEMICZNY_PL.pdf
10. https://coi.opolskie.pl/wp-content/uploads/2015/11/MOTORYZACYJNY_PL.pdf
11. <https://conadrogach.pl/wojewodztwo/swietokrzyskie/lista-drog/strona/2/>
12. <https://dane.utk.gov.pl/sts/analizy-i-opracowania/20288,Sprawozdanie-z-funkcjonowania-ryнку-transportu-kolejowego-w-2022-r.html>
13. <https://dane.utk.gov.pl/sts/infrastruktura/linie-kolejowe/20312,Linie-kolejowe-w-2022-r.html>
14. <https://dane.utk.gov.pl/sts/infrastruktura/linie-kolejowe/20312,Linie-kolejowe-w-2022-r.html>
15. <https://dane.utk.gov.pl/sts/przewozy-pasazerskie/przewozy-pasazerskie-w-wojewod/20363,Przewozy-pasazerskie-w-wojewodztwach.html#wska%C5%BBAnik%20wykorzystania>
16. <https://dane.utk.gov.pl/sts/przewozy-pasazerskie/wymiana-pasazerska-na-s/20230,Przewozy-pasazerskie.html#Wymian>
17. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ILC_PEPS01__custom_3858087/bookmark/line?lang=en&bookmarkId=e8cdbdb4-3c9e-4704-a338-dec2667a5a1d
18. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ilc_pw09/default/bar?lang=en
19. <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tessi190/default/table?lang=en>
20. [160](https://echodnia.eu/swietokrzyskie/oto-najwieksze-</div><div data-bbox=)

firmy-woj-swietokrzyskiego-zlota-setka-2022-to-olbrzymie-przychody-i-gigantyczne-zyski-zmiana-lidera-zestawienia/ga/c3-17072227/zd/62965709

21. <https://energy.instrat.pl/wiecej-danych/#:-:text=Produkcja%20energii%20w%20rozbiu%20na%20jednostki%20wytw%C3%B3rcze%2C%202023>
22. <https://forsal.pl/gospodarka/demografia/artykuly/8671878,polska-imigranci-rzeczpospolita-objga-narodow-plus.html>
23. <https://invest.warmia.mazury.pl/zainwestowali-na-warmii-i-mazurach>
24. <https://investin.kujawsko-pomorskie.pl/pl/gospodarka-regionu/wojewodztwo-kujawsko-pomorskie/gospodarka-kluczowe-sektory.html>
25. <https://irg-rail.eu/download/5/957/IRG-Rail-11thMMReport-Mainreport.pdf>
26. <https://irg-rail.eu/download/5/958/IRG-Rail-11thMMReport-WorkingDocument.pdf>
27. <https://journals.bg.agh.edu.pl/MIAG/2022.1.549/miag.2022.1.549.15.pdf>
28. <https://kielce.stat.gov.pl/dane-o-wojewodztwie/przemysl-i-budownictwo/>
29. <https://kolejowyportal.pl/arriva-i-polregio-z-wieloletnia-umowa-z-wojewodztwem-kujawsko-pomorskim/>
30. <https://kopalniaMorawica.pl/>
31. <https://lodz.stat.gov.pl/dane-o-wojewodztwie/wojewodztwo-887/>
32. <https://lodz.stat.gov.pl/dane-o-wojewodztwie/wojewodztwo-887/>
33. <https://lodz.tvp.pl/51268308/lodzkie-nowa-umowa-z-polregio-pozwoli-na-uruchomienie-dodatkowych-polaczen-kolejowych>
34. <https://lubuskie.pl/wiadomosci/20870/jak-zlikwidowac-biale-plamy-w-lubuskim-transporcie>
35. [161](https://obserwatorgospodarczy.pl/2022/03/30/czy-</div><div data-bbox=)

złote-lata-mijaja-wyzwania-dla-polskiej-gospodarki-na-najblizsze-lata-raport-og/

36. <https://obserwatorgospodarczy.pl/2023/05/26/polska-pierwszy-raz-w-historii-z-1-udzialem-w-globalnym-pkb/>
37. <https://olsztyn.stat.gov.pl/dane-o-wojewodztwie/wojewodztwo-powiaty/>
38. <https://opole.stat.gov.pl/dane-o-wojewodztwie/wojewodztwo-1016/rzemysibudownictwo/>
39. <https://pgnig.pl/aktualnosci/-/news-list/id/rusza-rozbudowa-kopalni-lubiatow-pgnig-wybralo-wykonawcow/newsGroupId/10184>.
40. <https://plus.dzienniklodzki.pl/lodz-stala-sie-jednym-z-trzech-glownych-osrodkow-rynku-agd/ar/c3-14283905>
41. <https://podroze.onet.pl/ciekawe/swietokrzyskie-likwidacja-pks-ow-w-dwoch-miastach/rfv0eq8>
42. <https://polpharma.pl/nasze-zaklady/zaklady-farmaceutyczne-polpharma-s-a-oddzial-medana-w-sieradzu/>
43. <https://polregio.pl/pl/dla-podroznych/informacje/wiecej-polaczen-kolejowych-w-lubuskiem/>
44. <https://raportcsr.pl/kolej-wraca-w-zielonogorskie/>
45. <https://regiony.rp.pl/transport/art37288471-kujawsko-pomorskie-podpisuje-wieloletnie-umowy-z-polregio-i-arriva>
46. <https://samorząd.pap.pl/kategoria/archiwum/uchodzcysa-ok-w-osrodku-grupa-mieszkaja-glownie-ukraincy-gruzini-i-czeczeni>
47. <https://serwisy.gazetaprawna.pl/transport/artykuly/1195787,rozwoj-szynowych-polaczen-aglomeracyjnych-w-polsce.html>
48. <https://skierniewice.naszemiasto.pl/czy-w-powiecierawskim-powstanie-dworzec-kolejowy-sa-takie/ar/c3-9405933>
49. <https://sksmkielce.pl/>
50. <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/>

ludnosc/sytuacja-demograficzna-polski-do-2017-roku-urodzenia-i-dzietnosc,33,1.html

51. <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/roczniki-statystyczne/roczniki-statystyczne/rocznik-statystyczny-wojewodztw-2022,4,17.html>
52. <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/roczniki-statystyczne/roczniki-statystyczne/rocznik-statystyczny-wojewodztw-2022,4,17.html>
53. <https://svs.stat.gov.pl/>
54. <https://svs.stat.gov.pl/>
55. <https://www.atlaskolejowy.net/pl/lubuskie/?id=opis1>
56. <https://www.cersanit.com.pl/o-firmie/>
57. <https://www.e-bip.org.pl/pzdkielce/11707>
58. https://www.ey.com/pl_pl/news/2023/04/ey-european-economic-outlook-q1-2023
59. <https://www.gov.pl/web/infrastruktura/fundusz-rozwoju-przewozow-autobusowych>
60. <https://www.gov.pl/web/infrastruktura/transeuropejska-siec-transportowa-ten-t>
61. <https://www.iea.org/topics/global-energy-crisis>
62. <https://www.investinlubuskie.pl/lubuskie-firmy-w-mediach/>
63. <https://www.investinlubuskie.pl/przemysl/>
64. <https://www.jti.com/pl/europe/poland/inwestycje-jti-polska>
65. <https://www.kujawsko-pomorskie.pl/29727-transport-w-liczbach>
66. https://www.kujawsko-pomorskie.pl/pliki/wiadomosci/20151019_bit_city/BiT-City.pdf
67. <https://www.kurierkamieniarski.pl/artykuly/o-kamieniu/1383-sawniowice-polski-marmur.html>
68. <https://www.nakolei.pl/w-30-lat-zlikwidowano-3-733-km-szlakow-kolejowych/>
69. <https://www.obserwatorfinansowy.pl/tematyka/makroekonomia/trendy-gospodarcze/dlug-publiczny-pod-kontrola/>

70. <https://www.paih.gov.pl/regiony/wojewodztwa/kujawsko-pomorskie#>
71. <https://www.paih.gov.pl/regiony/wojewodztwa/lodzkie#>
72. <https://www.paih.gov.pl/regiony/wojewodztwa/lubuskie>
73. <https://www.paih.gov.pl/regiony/wojewodztwa/opolskie>
74. <https://www.paih.gov.pl/regiony/wojewodztwa/swietokrzyskie>
75. <https://www.polfarmex.pl/>
76. <https://www.polska.travel/park-muzakowski/>
77. <https://www.polskicement.pl/2023-informator-spc-przemysl-cementowy-w-liczbach/>
78. <https://www.polskicement.pl/2023-informator-spc-przemysl-cementowy-w-liczbach/>
79. <https://www.portalsamorzadowy.pl/finanse/swietokrzyskie-polregio-z-10-letnia-umowa-na-kolejowe-przewozy-pasazerskie,229585.html>
80. <https://www.portalsamorzadowy.pl/fundusze-europejskie/transport-autokarowy-pominiety-w-kpo-najbardziej-odczuja-to-powiaty,271460.html>
81. <https://www.rynek-kolejowy.pl/mobile/miedzy-kutnem-i-toruniem-beda-jeszcze-lepsze-polaczenia-kolejowe-102957.html>
82. <https://www.rynek-kolejowy.pl/mobile/przewozy-regionalne-rosna-w-kujawskopomorskiem-75740.html>
83. <https://www.swietokrzyskie.pro/polregio-nadal-bedzie-wozic-pasazerow-ze-swietokrzyskiego/>
84. <https://www.transport-publiczny.pl/wiadomosci/kujawskopomorskie-mniej-kursow-autobusow-regionalnych-niz-przed-pandemia--74416.html>
85. <https://www.ure.gov.pl/pl/oze/potencjal-krajowy-oze/8108,Instalacje-odnawialnych-zrodel-energii-standa-31-grudnia-2021-r.html>
86. <https://www.wnp.pl/logistyka/polskie-miasto-odzyska-pociagi-pasazerskie-koszt-em-ponad-pol-miliarda-zlotych,734637.html>

87. <https://www.wnp.pl/rynki-zagraniczne/polska-eksportowa-rekordzistka-jednak-ten-sukces-ma-tez-ciemne-strony,716422.html>
88. <https://www.wrota-swietokrzyskie.pl/infrastruktura-kolejowa>
89. <https://www.zyciepabianic.pl/informacje/pabianice/nie-tramwaj-czy-pociag-lecz-bus-kto-jeszcze-nas-wozi-do-lodzi.html>
90. <https://yearbook.enerdata.net/total-energy/world-energy-intensity-gdp-data.html>.
91. <https://zielonagora.wyborcza.pl/zielonagora/7,35182,29849303,kolej-aglomeracyjna-zielona-gora-nowa-sol-sulechow-miasto-uniewaznia.html>
92. Mikroinstalacje w Polsce: stan na 31 lipca 2023r, PTPiREE, 2023, <http://www.ptpiree.pl/energetyka-w-polsce/energetyka-w-liczbach/mikroinstalacje-w-polsce>.
93. Podsumowanie badań ankietowych przeprowadzonych w 2018 r. w punktach informacji turystycznej, https://warmia.mazury.pl/images/Departamenty/Departament_Turystyki/strategie_podsumowania_analizy-plik/Podsumowanie_bada%C5%84_ankietowych_przeprowadzonych_w_2018_roku_w_punktach_IT.pdf.

